

Høgskulen på Vestlandet

Pedagogikk og elevkunnskap 2b 5-10

LU2-PEL415

Predefinert informasjon

Startdato:	05-05-2017 09:00	Termin:	2017 06
Sluttdato:	19-05-2017 14:00	Vurderingsform:	Norsk 6-trinnskala (A-F)
Eksamensform:	Bacheloroppgave	Studiepoeng:	15
SIS-kode:	LU2-PEL415 1 B-1		
Intern sensor:	(Anonymisert)		

Deltakar

Namn: Susann Hotle
Kandidatnr.: 30
HVL-id: 137193@hul.no

Informasjon frå deltakar

Tal på ord *: 10085
Tru- og loverklæring *: Ja

Gruppe

Gruppenamn: Einmannsgruppe
Gruppenummer: 8
Andre medlemmer i gruppa: Deltakaren har levert inn i enkeltmannsgruppe

Eg godkjenar avtalen om tilgjengeleggjing av bacheloroppgåva mi *

Ja

**Høgskulen
på Vestlandet**

BACHELOROPPGÅVE

**Formålsaspektet i skriveoppgåver i lærebøker.
The purpose in writing assignments in
textbooks.**

Pedagogikk og elevkunnskap 2b 5-10

LU1-PEL415

Avdeling for lærarutdanning og kulturfag.

Grunnskulelærarutdanning 5-10. trinn

19.05.2017

10085 ord

AV SUSANN HOTLE

Rettleia av Hannah Belsvik Hansen og Ieva Kuginyte-Arlauskiene

Jeg bekrefter at arbeidet er selvstendig utarbeidet, og at referanser/kildehenvisninger til alle kilder som er brukt i arbeidet er oppgitt, *jfr. Forskrift om studium og eksamen ved Høgskulen på Vestlandet, § 10.*

Bekreftelse

Jeg gir med dette samtykke til at Bacheloroppgaven min kan publiseres på internett gjennom biblioteket sitt elektroniske system (Bibsys) – merket med mitt navn.

Publisering er aktuelt for oppgaver med karakteren A eller B, samt unntaksvis for oppgaver der veileder/sensor måtte mene at tema/innhold er såpass spesielt at oppgaven bør offentliggjøres selv om ikke karakterkravet oppfylles.

Publisering: JA

Tittel på oppgaven: Formålsaspektet i skriveoppgåver i lærebøker.

Navn: Susann Hotle

Kandidat. nr.: 30

År/Termin: Våren 2017

Kull: 2014

Dato: 16.05.17

Signatur: Susann Hotle

Innholdsliste

Figurliste	5
Samandrag	6
1.0 Innleiing.....	7
2.0 Teoridel	9
2.1 Skrivning	9
2.1.1 Å skrive, kva er det?	9
2.1.2 Skrivning i Kunnskapsløftet	10
2.2. Skriveoppgåver	11
2.2.1 Definisjon.....	12
2.2.2 Ulike typar skriveoppgåver.....	13
2.2.3 Skrivetrekanten	14
2.2.4 Formålsaspektet i skriveoppgåver.....	15
2.2.5 Blooms taksonomi.....	16
2.2.6 Den gode skriveoppgåva, nokre kjenneteikn.....	16
2.3 Lærebøker	18
3.0 Forskingsmetode	19
3.1 Kvalitativ metode	19
3.1.2 Dokumentanalyse.....	19
3.2 Utval	20
3.3 Vurdering av resultat	21
3.3.1 Pålitelegheit, gyldigheit og feilkjelder	21
4.0 Presentasjon av resultat	22
4.1 Formål ut i frå skrivehjulet.....	22
4.1.1 Kunnskapsutvikling i dei korte skriveoppgåvene	22
4.1.2 Variasjon i skriveformål	22
4.1.3 Kunnskapsutvikling og påverknad	24
4.2 Oppgåvetypar i lærebøkene	25
4.2.1 Dokumentasjonsoppgåver.....	25
4.2.2 Presentasjonsoppgåver og tenkeoppgåver.....	25
4.3 Føringar om innhald	26
4.4 Føringar om form.....	27
5.0 Drøfting	28
5.1 Skriveformål.....	28
5.1.1 Formulering av formålet i skriveoppgåvene	28
5.1.2 Variasjon i skriveformål	29
5.1.3 Kunnskapsutvikling.....	30
5.2 Oppgåvetypar	30
5.3 Føringar om innhald	32
5.4 Føringar om form.....	33
5.5 Vegen vidare.....	34
5.5.1 Ei fornying av Kunnskapsløftet.....	34
6.0 Oppsummering.....	36
7.0 Litteraturliste	37
8.0 Vedlegg	40
8.1 Vedlegg A: Analyseeskjema	40

8.2 Vedlegg B: Analyse av <i>Nye kontekst 8-10 basisbok</i>	40
8.3 Vedlegg C: Analyse av <i>Fabel 8</i>	51
8.4 Vedlegg D: Analyse av <i>Fabel 10</i>	56
8.5 Vedlegg E: Tekstutdrag <i>Nye kontekst 8-10 basisbok</i>	64
8.6 Vedlegg F: Tekstutdrag <i>Fabel 8</i> (Side 226-239)	75
8.7 Vedlegg G: Tekstutdrag <i>Fabel 10</i>.....	79

Figurliste

Figur 1: Skrivetrekanten(Skrivesenteret, 2013).....	14
Figur 2: Skrivehjulet (Skrivesenteret, 2013)	15
Figur 3: Blooms taksonomi (Øzerk, 2011, s. 43).....	16

Samandrag

Målet med dette forskingsarbeidet var å undersøkje korleis formålsaspektet ved skriving vart behandla i skriveoppgåver i lærebøker for norskfaget på ungdomstrinnet. Skrivetrekanten peikar på at skriving kan bestå av tre aspekt: innhald, form og formål. Innhald handlar om at skrivinga må handle om noko, ein må ha noko å skrive om. Vidare har skrivinga ein form, ein skriv til dømes i ulike sjangrar. Det siste aspektet er formålsaspektet, som seier oss at skrivinga må ha ei mening. Det er ofte ein eller fleire grunnar til at vi skriv, og det er dette eg har sett nærare på. Korleis blir dette formålsaspektet behandla i skriveoppgåver i lærebøker?

For å finne svar på dette vart det gjennomført ein kvalitativ dokumentanalyse. I dokumentanalysen vart det lagt vekt på fire hovudpunkt. Fyrste punkt i analysen handla om å sjå nærare på kva skriveformål som vart formulert i skriveoppgåvene, med utgangspunkt i dei skriveformåla som blir skildra i skrivehjulet. Andre punkt i analysen såg på kva type skriveoppgåver som fanst i lærebøkene. Dei to siste punkta handla om føringar knytt til innhald og form på skrivinga som blir bestilt gjennom skriveoppgåvene.

Resultata mine peikar i retning av at skriveformålet ikkje alltid er tydeleg formulert i oppgåveteksten i dei ulike skriveoppgåvene. Ut i frå dette kan ein tenkje seg at læraren spelar ei viktig rolle i møte med skriveoppgåvene som ein finn i lærebøker. Det kom også fram at det er nokre skriveformål som går att i mange av skriveoppgåvene i lærebøkene, mellom anna kunnskapsutvikling. Vidare såg ein at det var ein type skriveoppgåver som gjekk att, nemleg dokumentasjonsoppgåver. Desse hadde ofte kunnskapsutvikling som skriveformål. Ein såg også at både innhald og form hadde tette band mot skriveformålet i skriveoppgåvene. Innhald og form påverka og gav informasjon om skriveformålet.

1.0 Innleiing

Då Kunnskapsløftet vart innført som nytt læreplanverk i 2006, vart skriving løfta fram som ei av fem grunnleggjande ferdigheiter. Med dette vert skriving sett på som ei basisferdigheit som må nyttast og utviklast i alle fag for at individet skal lære og utvikle seg (Udir, 2012, s. 5). Kunnskapsløftet kastar lys på at skriving ikkje berre er viktig i skulesamanheng, men også vidare i livet. Skriving er i dag ei viktig ferdigheit for at ein skal kunne ta del i samfunnet og i den kulturen ein lev i (Udir, 2012, s. 5).

For å bli god i noko må ein øve. Dette gjeld også for skriving. I norskfaget skal elevane mellom anna trene opp skriveferdigheita si. Ein ser at mykje av skrivinga i skulen ofte blir styrt av skriveoppgåver (Kvistad & Smemo, 2015, s. 221). Dette seier oss at skriveoppgåvene spelar ein viktig rolle i skulekvardagen, særleg når det kjem til å trene opp skriveferdigheita. Skal elevane klare å forstå at skriving er viktig, både no og i framtida deira, må skrivinga vere meningsfull og ha eit klart formål (Lorentzen, 2008, s. 9). Det er difor viktig at formålet bak skrivinga, kjem tydeleg fram i skriveoppgåvene elevane møter.

Viktigheita av skriveformål kjem også til syne i læreplanen i norsk. Her blir det ikkje lenger nemnd spesifikke sjangrar som elevane skal arbeide med, men ulike typar tekstar (Udir, 2013). Elevane skal til dømes lære å skrive reflekterande og informative tekstar (Udir, 2013). Det kjem også fram av læreplanen at tekstane som elevane skriv, skal vere tilpassa formålet med skrivinga (Udir, 2013).

Med bakgrunn i dette ynskjer eg å sjå nærare på korleis formålsaspektet vert behandla i skriveoppgåver i lærebøker for norskfaget på ungdomsskulen. Problemstillinga mi vart som følgjande: *”Korleis blir formålsaspektet ved skriving behandla i skriveoppgåver i lærebøker? Ein analyse av lærebøker for norskfaget på ungdomstrinnet.”*

Eg ynskjer å utdjupe omgrepet ”formålsaspekt”. Aspekt kan definerast som ei side ved ei sak. Formål kan sjåast på som ei side av det å skrive. Omgrepet formålsaspekt er mellom anna nytta i skrivetrekanten. Figuren er omtalt i oppgåva mi og peikar på tre aspekt, eller sider, ved å skrive: innhald, form og formål (Skrivesenteret, 2013). Vidare er ”skriveoppgåver” eit omgrep som er nytta i problemstillinga mi. Med dette meiner eg alle skriftlege oppgåver som

krev tankeprosesser frå eit individ (Smith, 2011, s. 3). Eg vil utdjupe dette omgrepet nærare i teorikapittelet.

Eg ynskjer å sjå nærare på korleis skriveformål blir behandla i skriveoppgåver i lærebøkene til elevane. Eg har ikkje lukkast i å finne liknande forskning. Det er derimot vorte forska på skriveoppgåver som er gitt til eksamen på 10. trinn i norsk skriftleg. KAL-prosjektet såg nærare på dette. Dei kom mellom anna fram til at elevar oftast valte å skrive forteljande sjangrar ved eksamen og at fleirtalet av oppgåvene som elevane fekk velje mellom ved avgangseksamen opna for forteljande sjangrar (Evensen, 2003, s. 11). Det vil bli interessant å sjå om forteljande sjangrar og tekstskaping er i fokus i lærebøker eller om det er eit anna syn som i dag går igjen i skriveoppgåver i lærebøker.

Det ville vorte eit svært omfattande arbeid, skulle eg analysert alle skriveoppgåvene i dei tre lærebøkene. Eg har difor måtte avgrense meg til nokre kapittel. Eg valte å ta utgangspunkt i nokre kompetansemål i læreplanen, for så å finne kapittel som behandla desse.

Når det kjem til sjølve analysen har eg også avgrensa meg til å sjå på fire hovudpunkt: skriveformål ut frå skrivehjulet, oppgåvetype, føringar om innhald og føringar om form. Desse er vidare omtala i kapittel 3.

Oppgåva er delt i ulike kapittel. I kapittel 2 vil eg presentere relevant teori knytt til mitt forskingsarbeid. Eg vil også vise til relevant forskning og utdjupe sentrale omgrep. Kapittel 3 inneheld informasjon om kva metode eg har valt og informasjon om analysen eg har gjennomført. Resultatet av analysen finn ein i kapittel 4. I kapittel 5 vil eg drøfte resultatet mitt opp mot teori og forskning som eg har presentert tidlegare i oppgåva. Kapittel 6 inneheld ei oppsummering av forskingsarbeidet mitt, samt refleksjonar om vegen vidare.

2.0 Teoridel

Teorikapittelet er delt i tre hovuddelar: skriving, skriveoppgåver og lærebøker. Eg vil fyrst seie litt om kva skriving er og kva Kunnskapsløftet seier om skriving. Deretter ser eg nærare på kva ei skriveoppgåve er og kva typar skriveoppgåver vi har. Vidare vil eg presentere to modellar, skrivetrekanten og skrivehjulet, som kan seie oss mykje om formålsaspektet ved å skrive. Eg vil også seie litt om Blooms taksonomi, som kan nyttast når ein skal utforme skriveoppgåver. Deretter vil eg prøve å formulere nokre kjenneteikn på ei god skriveoppgåve. Til slutt i teoridelen vil eg seie litt om lærebøker.

2.1 Skriving

Eg vil fyrst seie litt om kva skriving er, før eg ser nærare på kva Kunnskapsløftet seier om skriving.

2.1.1 Å skrive, kva er det?

Skriving kan sjåast på som ein prosess. Skriveformelen illustrerer kva komponentar skriving består av. Ein seier at skriving = budskapsformidling x innkoding x motivasjon (Traavik, 2013, s. 40). Her kjem det tydeleg fram at ein må ha noko å skrive om, altså ein budskap å formidle. Vidare må ein kunne kode inn budskapet, ved hjelp av til dømes setningar (Traavik, 2014, s. 85). Til slutt peikar formelen på kor viktig motivasjon er når ein skal skrive. Skal ein bli god i noko, må ein øve mykje og ofte. Dersom elevane er motiverte, vil dei lettare kunne skrive, få meir skrivetrening og i større grad ha moglegheit til å utvikle skriveferdigheitene sine (Traavik, 2014, s. 85). Sjølve motivasjonen kan kome innanfrå individet, men også utanfrå (Traavik, 2014, s. 85). Difor kan læraren ha ei viktig rolle i skriveprosessen, som ein faktor utanfor individet som påverkar motivasjonen. Vidare ser ein at fleire hevdar at skriveoppgåver styrer skrivinga som skjer i skulen (Kvistad & Smemo, 2015, s. 221), og difor er det viktig at skriveoppgåvene opnar for å motivere elevane til å skrive.

Det tek tid å utvikle gode skriveferdigheiter. I byrjinga av grunnskulen skal ein lære dei heilt grunnleggjande trekka ved å skrive, som til dømes å forstå samanhengen mellom fonem og grafem (Traavik, 2013, s. 39). Dette omtalar ein gjerne som den fyrste skriveopplæringa. Etter den fyrste skriveopplæringa skal elevane vidareutvikle dei ferdigheitene som er lært (Traavik, 2014, s. 84). Denne opplæringa tek til når elevane er kome til mellomsteget og ein omtalar vidareutviklinga av skriveferdigheitene som den andre skriveopplæringa (Traavik, 2014, s. 83).

Eit viktig moment i den andre skriveopplæringa er at elevane skal lære seg å nytte skrivning som reiskap for refleksjon og læring (Traavik, 2014, s. 87). Ut i frå dette kan ein tenkje seg at det er viktig at skriveoppgåver opnar for refleksjon og for at elevane skal kunne skrive seg til kunnskap.

2.1.2 Skrivning i Kunnskapsløftet

Med Kunnskapsløftet vart det innført fem grunnleggjande ferdigheiter og skrivning er ei av desse. Ein er avhengig av desse ferdigheitene for å lære, for å utvikle seg og for at ein skal kunne syne sin faglege kompetanse (Udir, 2012, s. 5). Dei grunnleggjande ferdigheitene skal arbeidast med i alle fag og dei er integrerte i kompetansemåla i kvart fag (Udir, 2012, s. 5). Rammeverket for grunnleggjande ferdigheiter seier følgjande om det å kunne skrive (Udir, 2012, s. 14):

Å kunne skrive vil si å kunne ytre seg forståelig og på en hensiktsmessig måte om ulike emner og å kommunisere med andre. Skrivning er også et redskap for å utvikle egne tanker og egen læring. For å kunne skrive forståelig og hensiktsmessig må ulike delferdigheter utvikles og samordnes. Dette innebærer å være i stand til å planlegge, utforme og bearbeide tekster som er tilpasset innholdet og formålet med skrivningen.

Denne formuleringa kastar lys på kor viktig skrivning er. Skrivning skal vere ein måte å uttrykkje seg sjølv på og eit middel for å kommunisere med andre. Skrivning er eit viktig reiskap for å kunne utvikle tanken og eiga læring. Formuleringa trekk også fram kor viktig det er med eit skriveformål, elevane skal nemleg lære seg å utforme tekstar tilpassa innhaldet og formålet med skrivninga. Ein kan difor tenkje seg at det er viktig at skriveoppgåver formulerer tydeleg kva som er formålet med skrivninga og kva det skal skrivast om.

Sjølv om skrivning skal arbeidast med i alle fag, kjem det fram i læreplanen for norsk at det ligg eit særskilt ansvar for å utvikle skriveferdigheitene til eleven i norskfaget (Udir, 2013). Kompetansemåla etter 10. årstrinn er mange og forskjellige, men felles for alle er at ingen av dei nemner spesifikke sjangrar som elevane skal lære (Udir, 2013). I følgje Kringstad og Kvithyld fokuserer læreplanen i norsk meir på kva formål skrivninga skal ha, enn kva sjangrar ein skal innom (2013, s. 33). Dette heng saman med tanken om at skrivning bør skje ut i frå eit formål og ikkje ut i frå ein spesifikk sjanger. Som Kringstad og Kvithyld poengterer, kan ein nå same formål gjennom ulike sjangrar (2013, s. 33). Ein ser dette att i dei ulike

kompetansemåla, til dømes opnar eit for at elevane skal lære å skrive kreative, informative, reflekterande og argumenterande tekstar (Udir, 2013).

Fleire peikar på at Kunnskapsløftet er ein literacy-reform. Literacy er eit relativt nytt omgrep i Noreg, og har mellom anna vorte omset til skriftkyndigheit (Fjørtoft, 2014, s. 71). Dagrun Skjelbred seier følgjande om omgrepet (2010, s. 13):

Det handler om å få tilgang til alle kulturens tekster i vid forstand, om å bli kompetent til å ta seg fram i det tekstlandskapet som omgir oss, velge, vurdere, men også selv kunne sette sammen, produsere og gjenbruke tekster og slik få mulighet til å delta og påvirke den tekstkulturen vi lever i.

Ut i frå sitatet til Skjelbred kan ein sjå at literacy i stor grad handlar om skriftspråket vårt. Individet må få tilgang til tekstane som eksisterer i kulturen, ut i frå dette kan ein tolke at individet må kunne meistre å skrive tekstar sjølv og kunne lese tekst. Sitatet til Skjelbred syner oss at literacy er meir enn berre dette. Individet må kunne ta sjølvstendige avgjersler når det kjem til å velje, vurdere og sjølv sette saman tekst. Og når ein meistrar denne kompetansen vil ein kunne delta og påverke tekstkulturen ein er ein del av. Trekk ein parallellar til LK06, som seier at skriving er eit nødvendig verktøy for å lære og for å utvikle seg, både i skulen og i framtida (Udir, 2012, s. 12), kan ein forstå kvifor dette læreplanverket blir sett på som ei literacy-reform.

Ser ein dette i samanheng med skriveoppgåver, vil det vere nyttig at skriveoppgåver opnar for at elevane skal få prøve å ta sjølvstendige val og vurderingar. Elevane bør møte skriveoppgåver som opnar for at dei skal få utvikle denne kompetansen som Skjelbred omtalar i sitt sitat.

2.2. Skriveoppgåver

Det finst ulike definisjonar på kva ei skriveoppgåve er, eg har valt å ha fokus på ein definisjon i denne oppgåva. Mi oppfatning er at skriveoppgåver kan vere veldig ulike og difor kan det vere lurt å ha ein vidt syn på kva ei skriveoppgåve kan vere. Eg meiner definisjonen eg har hatt fokus på illustrerer dette.

Vidare vil eg vise korleis ein kan kategorisere ulike skriveoppgåver. Eg vil også trekkje inn to modellar, skrivehjulet og skrivetrekanten, som begge kastar lys på formålsaspektet ved å skrive. Eg vil også vise til Blooms taksonomi før eg til slutt formulerer nokre kriterier for kva ei god skriveoppgåve er.

2.2.1 Definisjon

”The National Writing Project”, eit britisk prosjekt som har som mål å forbetre skrivning og læring i den engelske skulen, definerer skriveoppgåver slik:

Ei skriveoppgåve omfattar alle skriftlige oppgåver ein lærar ber elevane om, som involverer ein eller fleire av følgjande tankeprosessar: analyse, evaluering, tolking, fortelling, syntese, refleksjon, avklaring, oppsummering, kreativt uttrykk og bruk eller demonstrasjon av kunnskap eller læring (Smith, 2011, s. 3, omset til norsk).

Definisjonen peikar på nokre fellestrekk ved skriveoppgåver. For det fyrste opnar oppgåvene for at elevane må nytte ulike tankeprosessar. Vidare ser ein at skrivninga blir pålagt, det er ikkje individet sjølv som tar initiativ til å skrive. I artikkelen ”Skriveoppgaver under lupen” kjem også dette synet fram. Hildegunn Ontes poengterer at skriveoppgåva kan kome frå lærar eller annan instans (2015, s. 12). Otnes trekkjer også fram at skriveoppgåver kan verte utvikla av lærebokforfattarar (2015, s. 11). Altså vil ein kunne finne skriveoppgåver i lærebøker.

Som definisjonen poengterer, er ei skriveoppgåve ein slags instruks frå læraren til eleven. Otnes trekk også dette fram i sin artikkel. Ho hevdar at det ligg ein felles forventning, uavhengig av fag, om at skriveoppgåvene skal gje ein instruks til eleven (2015, s. 14). Denne instruksjonen har som hensikt i å få eleven til å dokumentere noko, prestere, og helst kommunisere (Otnes, 2015, s. 14).

Skriveoppgåver kan nyttast på ulike måtar i utdanningssituasjonar, anten undervegs i læringsprosessen eller ved sluttvurdering (Otnes, 2015, s. 11). Nokre gonger ynskjer ein å dokumentere kva elevane har lært i eit fag, andre gonger ynskjer ein at skriveoppgåvene skal opne for at elevane skal utvikle skriveferdigheita si (Otnes, 2015, s. 11).

2.2.2 Ulike typar skriveoppgåver

Som det kjem fram av definisjonen av omgrepet skriveoppgåve, kan ei skriveoppgåve omfatte mange oppgåver som elevane møter i skulen. Det kan vere lurt å dele skriveoppgåvene inn i ulike kategoriar, for ofte har dei forskjellige fokusområde.

Hildegunn Otnes og Harald Morten Iversen har presentert ei tredelt kategorisering av skriveoppgåver. Den er basert på dei didaktiske hensiktene ved skriveoppgåva (Iversen & Otnes, 2016, s. 42). Tredelinga spring ut i frå omgrepa innoverretta og utoverretta skriving. Innoverretta skriving handlar om å skrive for å tenke, ein skriv for å lære, reflektere og for sjølvutvikling (Iversen & Otnes, 2016, s. 40). Utoverretta skriving handlar om å skrive for å presentere og formidle noko til nokon andre (Iversen & Otnes, 2016, s. 40).

Den fyrste oppgåvetypen dei peikar på er *tenkeoppgåver* (Iversen & Otnes, 2016, s. 41). Formålet er at eleven skal nytte skrivinga i ein læreprosess. Slike oppgåver opnar for at eleven skriv til seg sjølv for å til dømes reflektere over eiga utvikling eller for at eleven skal kunne skrive seg inn i eit fagleg tema (Iversen & Otnes, 2016, s. 41).

Vidare løftar Iversen og Otnes fram *presentasjonsoppgåver* som ein oppgåvetype (2016, s. 41). Hensikta bak desse oppgåvene er at elevane skal øve seg på å skrive kommunikative tekstar, og skriveferdigheita til eleven er i fokus (Iversen & Otnes, 2016, s. 41).

Den siste oppgåvetypen Iversen og Otnes trekk fram er *dokumentasjonsoppgåver*, også kalla kontrolloppgåver (2016, s. 42). Målet med slike oppgåver er at eleven skal dokumentere kunnskapen sin. Det er viktig å hugse på at alle skriveoppgåver til ei viss grad vil fortelje læraren om eleven si kunnskap (Iversen & Otnes, 2016, s. 41). Dette opnar for at skriveoppgåver kan ha eit dobbelt formål, både det spesifikke formålet og dokumentasjon av kunnskap (Iversen & Otnes, 2016, s. 41).

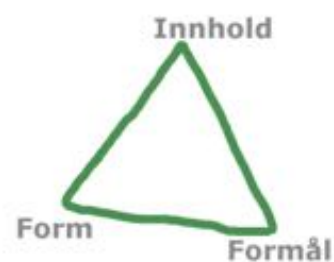
Ein kan også dele skriveoppgåver inn etter om dei er autentiske eller konstruerte (Iversen & Otnes, 2016, s. 44). Dei autentiske oppgåvene opnar for at eleven skriv til ein reell mottakar innanfor ein autentisk kontekst (Iversen & Otnes, 2016, s. 44). Til dømes blir eleven bedt om å skrive ein invitasjon til ein klassefest. Ei konstruert skriveoppgåve vil handle om at kontekst og mottakar ikkje er ekte (Iversen & Otnes, 2016, s. 44). Det kan til dømes vere at oppgåva ber eleven om å skrive eit lesarinnlegg til ei avis om mobilbruk på skulen. Uansett om

rammene i oppgåva er autentiske eller konstruert hevdar Iversen og Otnes at det er viktig at oppgåvene definerer situasjonen tydeleg (2016, s. 45).

2.2.3 Skrivetrekanten

Skrivetrekanten er ein figur som kan nyttast i utviklinga av skriveoppgåver (Otnes, 2016, s. 42). Figuren syner oss tre aspekt ved skriving: innhald, form og formål (Otnes, 2016, s. 17). Alle dei tre aspekta påverkar kvarandre (Skrivesenteret, 2013), og difor er det viktig at ein har tenkt gjennom alle tre aspekta når ein utformar skriveoppgåver.

I tillegg til dei tre aspekta ved skriving er det viktig at elevane møter tydelege og avgrensa oppgåver for at dei skal kunne klare å skrive ein så god tekst som mogleg (Skrivesenteret, 2013). Klarar ein å ivareta dette vil elevane forhåpentlegvis oppleve skriving som ein meningsfull aktivitet (Skrivesenteret, 2012).

Figur 1: Skrivetrekanten (Skrivesenteret, 2013)

Figuren peikar på at formål er eit viktig aspekt ved å skrive. Ein må tenke gjennom kvifor ein ber elevane om å skrive. Jon Smidt, som var med å utvikle figuren, hadde opplevd at det ofte var lite fokus på formålsaspektet ved skriving i skulen (Skrivesenteret, 2013). I følgje han handlar formålshjørnet i figuren om skrivesituasjon. Vidare poengterer Smidt at mottakaren av ein tekst er ein viktig del av skrivesituasjonen (Skrivesenteret, 2013).

Skrivetrekanten trekk også fram innhald som eit viktig aspekt ved å skrive (Skrivesenteret, 2013). Kva skal formidlast til mottakaren? Form er også heva fram, som handlar om at ein tilpassar skrivinga til situasjonen og innhaldet i teksten (Skrivesenteret, 2013). Trekk ein parallellar til klasserommet, kan ein sjå for seg at form ofte er formidla som den sjangeren elevane skal nytte i skrivearbeidet. Ein kan også tenkje seg at det å lære å meistre ulike formar kan vere eit formål ved å skrive. Tidlegare i oppgåva nemner eg literacy-omgrepet, som mellom anna handlar om at individet skal kunne ta sjølvstendige avgjersler når det kjem til utforming av tekst. For å klare dette må individet kjenne til ulike sjangrar, men også korleis ein skal skrive i sjangrane. Ein bør difor øve på dette i skulen, mellom anna gjennom skriveoppgåver.

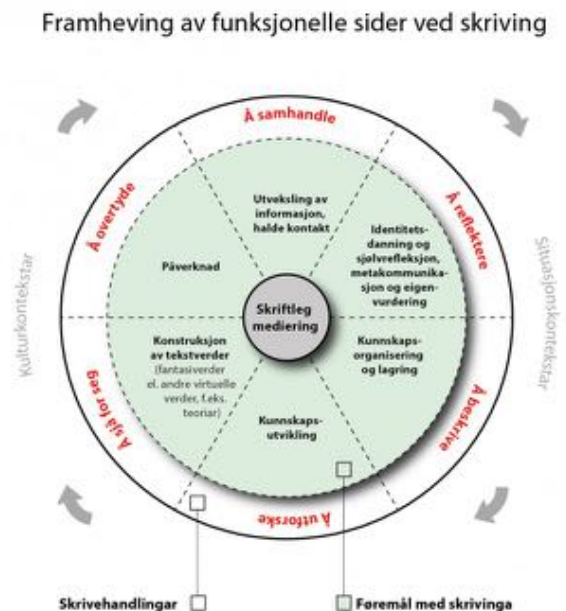
2.2.4 Formålsaspektet i skriveoppgåver

Rammeverket for grunnleggjande ferdigheiter peikar på kor viktig skrivning er, både for læring og utvikling i skulen og generelt i livet (Udir, 2012, s. 5). Skal ein klare å utvikle skriveferdigheiter som eleven kan nytte her og no, men også i framtida, er det viktig at eleven opplev skrivninga som ein meningsfull aktivitet (Lorentzen, 2008, s. 9). Det er viktig at skrivninga har eit klart formål, slik at eleven forstår kvifor ein skal skrive (Lorentzen, 2008, s. 9).

Ein modell som illustrerer kva ulike formål skrivning kan ha, er Skrivehjulet. Modellen var i utgangspunktet laga av forskargruppa som stod bak utviklinga av nasjonale skriveprøvar i Noreg, men vart vidareutvikla i Normprosjektet (Otnes, 2015, s. 268). Normprosjektet føregjekk i perioden 2012-2016 og dei ynskja å utvikle felles normer for vurdering av skriveoppgåver (Normprosjektet, 2016). Prosjektet la til grunn eit funksjonelt syn på skrivning, som handlar om kva ein kan gjere med skrift og kva ein kan oppnå gjennom skrivning (Solheim & Matre, 2014, s. 78). Dette vart visualisert gjennom skrivehjulet. I skulesamanheng kan modellen vere til nytte når ein tenkjer gjennom formålet med skrivning og formålet i skriveoppgåver.

Skrivehjulet er delt i to ringar. Den inste ringen skildrar seks grunnfunksjonar ved skrivning (Smidt, 2008, s. 25). Desse grunnfunksjonane seier noko om formålet med å skrive. Skal ein utvikle kunnskap, eller skal ein til dømes prøve å påvirke nokon? Den ytste ringen består av seks skrivehandlingar, som å informere, reflektere, skildre, utforske, førestille eller å overtyle (Otnes, 2015, s. 268).

Det er stipla linjer mellom dei ulike grunnfunksjonane og mellom skrivehandlingane, noko som seier oss at det ikkje er absolutte grenser mellom dei (Otnes, 2015, s. 268). Utanfor Skrivehjulet er kulturkontekst og situasjonskontekst nemnd. Dette viser oss at kulturelle vilkår påverkar skrivninga, og situasjonen skrivninga skjer i, spelar inn på skrivninga (Bakke, 2015, s. 71).

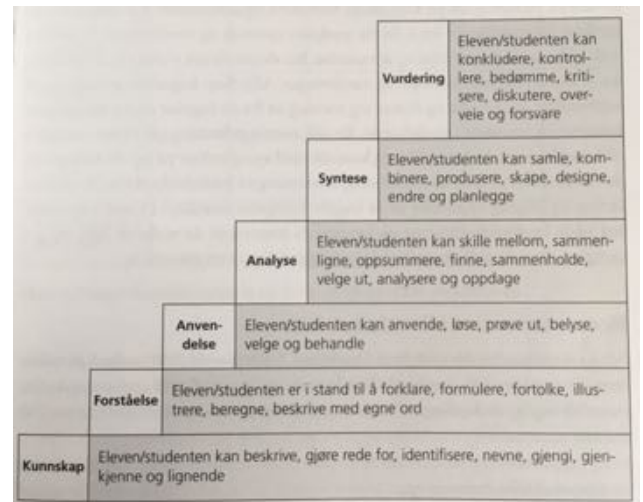
Figur 2: Skrivehjulet (Skrivesenteret, 2013)

I midten av Skrivehjulet finn vi ein sirkel kalla ”skriftleg mediering”. Denne medieringa er materialiseringa av skrivehandlinga (Bakke, 2015, s. 71). Ein kan tenkje seg at skriftleg mediering er det same som verktøykassa til skrivaren (Bakke, 2015, s. 71). Ordforrådet til enkeltindividet er eit døme på kva som inngår i den skriftlege medieringa (Bakke, 2015, s. 71).

2.2.5 Blooms taksonomi

Blooms taksonomi er ein seksdelt modell som skildrar ulike nivå for kognitive mål (Øzerk, 2011, s. 42). Modellen blir mellom anna nytta ved utarbeiding av spørsmål og oppgåver i lærebøker (Øzerk, 2011, s. 43).

Taksonomien er delt i seks trinn. Kwart trinn skildrar eit bestemt kognitivt mål. *Kunnskap*, det lågaste trinnet handlar om at eleven skal kunne skildre, gjere greie for og gje att fagstoffet som blir arbeidd med (Øzerk, 2011, s. 43). Har eleven nådd det øvste nivået, *vurdering*, vil eleven vere i stand til å mellom anna diskutere, bedømme og kritisere det som er lært. Det er viktig å merke seg at kvart trinn omfattar dei underordna trinna (Øzerk, 2011, s. 42). Ein kan til dømes ikkje vere på analyse-nivået utan å meistre nivåa under dette trinnet.

Figur 3: Blooms taksonomi (Øzerk, 2011, s. 43)

Sett i samanheng med skriveoppgåver kan ein tenkje seg at ulike oppgåver opnar for ulike kognitive nivå. Nokre oppgåver vil kanskje ligge på det lågaste nivået, medan andre oppgåver krev at eleven er i stand til å vurdere fagstoff. Elevane i klasserommet er forskjellige og vil trenge ulike oppgåver. Det vil difor vere viktig at lærebøker inneheld oppgåver knytt til dei ulike nivåa.

2.2.6 Den gode skriveoppgåva, nokre kjenneteikn

Kvistad og Smemo hevdar at skrivinga i skulen i stor grad blir styrt av skriveoppgåver (2015, s. 221). Vidare peikar dei på at elevane er lojale mot dei skriveoppdraga dei får (2015, s. 221).

Legg ein dette til grunn, kan ein tenkje seg til kor viktig det er at elevane møter gode skriveoppgåver i skulen.

Anne Holten Kvistad og Jorun Smemo har sett nærare på vellukka skriveoppgåver frå Normprosjektet. Dei tok utgangspunkt i skriveoppgåver gitt på 3. og 4. trinn, og prøvde å finne kjenneteikn ved dei oppgåvene som genererte høgt vurderte tekstar (2015, s. 222). Forskarane fann mellom anna ut at eit fellestrekk var at oppgåvene var knytt mot undervisninga som skjedde (Kvistad & Smemo, 2015, s. 231). Altså, undervisningsopplegget i klasserommet var eit viktig utgangspunkt for den gode skriveoppgåva.

Eit anna funn i denne studien var at tydelege forventningar til innhald og utforming løfta skrivinga til elevane (Kvistad & Smemo, 2015, s. 239). Særleg dei elevane som hadde svake skriveprestasjonar drog nytte av tydelege føringar i oppgåvetekstane. Likevel må ein passe på at ein ikkje legg for mange føringar, for då kan litt av originaliteten i elevtekstane forsvinne (Kvistad & Smemo, 2015, s. 239).

Summert opp kan ein seie at ei god skriveoppgåve:

- Tek utgangspunkt i undervisninga som elevane møter i skulen.
- Formidlar tydelege forventningar til innhald og utforming.
- Har eit reelt formål og ein autentisk mottakar.

2.3 Lærebøker

Definisjonen av skriveoppgåver trakk fram at ei skriveoppgåve er ei bestilling på skriving, det er ikkje skriving som startar innanfrå individet. Ein stad elevane kan møte skriveoppgåver er i lærebøkene på skulen. Lærebøker er ein type litteratur dei fleste nyttar i skule- og utdanningsløpet (Askeland, Maagerø & Aamotsbakken, 2013, s. 11). Eit viktig kjenneteikn ved denne litteraturen er at dei inneheld ulike oppgåver som elevane skal løyse (Veum, 2015, s. 84). Læreboka har gjennom tidene hatt ein viktig plass i skulen, og dei er mykje brukt i dag til tross for gode læringsressursar på nett (Askeland et al., 2013, s. 11).

Tidlegare har det vore slik at alle lærebøker skulle godkjennast av staten (Skjelbred, 2010, s. 25). Denne ordninga vart oppheva i 2000, noko som mellom anna gjer at kven som helst i teorien kan lage lærebøker (Skjelbred, 2010, s. 25). Dette har opna for at ein i dag har mange ulike lærebøker knytt til dei forskjellige faga på marknaden.

I norskfaget på ungdomsskulen finn ein fleire ulike lærebøker. Nokre lærebøker er tilpassa eit einskild årstrinn, andre dekkjer alle tre åra på ungdomsskulen. Dei nyaste lærebøkene som finst på marknaden i dag er:

- *Nye kontekst 8-10 basisbok*
- *Fabel 8, 9 og 10.*
- *Saga*
- *På norsk 1, 2 og 3.*

I mitt forskingsarbeid har eg sett nærare på *Nye kontekst 8-10 basisbok*, *Fabel 8* og *Fabel 10*. *Nye kontekst 8-10 basisbok* består av ei bok for alle tre årstrinna, medan *Fabel*-læreverket består av tre grunnbøker, ei til kvart årstrinn på ungdomsskulen. I tillegg til at læreverka består av trykte lærebøker, fins det også nettressursar knytt til bøkene.

3.0 Forskingsmetode

I dette kapitlet vil eg presentere dei metodiske vala eg har tatt. Deretter vil eg seie litt om utvalet mitt. Til slutt vil eg vurdere resultatet, med tanke på gyldigheit, pålitelegheit og feilkjelder.

3.1 Kvalitativ metode

Val av metode har mykje å seie for kva resultat og inntrykk ein får av det ein forskar på. Eg ynskja å finne svar på korleis formålsaspektet vart behandla i skriveoppgåver i lærebøker. For å finne ut av dette valte eg å nytte kvalitativ metode. Kvalitativ metode opnar for at ein kan gå i djupna i eit emne og for at ein kan få utfyllande svar (Christoffersen & Johannessen, 2012, s. 17). Eg har tenkt at dokumentanalyse vil vere den arbeidsmåten som er naturleg å nytte i dette forskingsarbeidet og som forhåpentlegvis vil gje eit så presist resultat som mogleg. Ei kvalitativ tilnærming vil forhåpentlegvis opne for at eg får studert oppgåvetekstane nøye og at eg får eit solid innblikk i korleis formålsaspektet blir behandla i skriveoppgåvene.

3.1.2 Dokumentanalyse

Ordet ”dokument” kan nyttast om fleire skriftlege kjelder, mellom anna lærebøker. Formålet med dokumentanalysen er å gje ei objektiv skildring av hovudtrekka (Christoffersen & Johannessen, 2012, s. 88) i ulike dokument. I mitt arbeid vil det vere å skildre hovudtrekka i sjølve oppgåvene ein finn i lærebøkene.

På førehand av analysen utarbeidde eg eit analyseskjema, sjå vedlegg 1, med fokus på nokre punkt. Eg har tatt utgangspunkt i teorien som er nytta i oppgåva. Eg vil sjå etter:

- Kva formål som blir formulert, med utgangspunkt i Skrivehjulet.
- Kva kategori skriveoppgåva er.
 - Tenkeoppgåve, dokumentasjonsoppgåve eller presentasjonsoppgåve.
- Føringar om innhald.
- Føringar om form.

I tillegg til dette inneheld analyseskjemaet eit punkt som heiter ”generelt om læreboka” og ”generelt om utdraget”. Eg vel å ta med dette for at analysen skal vere oversiktleg og for å seie litt om korleis utdraga er bygd opp.

3.2 Utval

I norskfaget finn ein ulike lærebøker, som eg har vist til i teoridelen. Eg har valt å analysere:

- *Nye kontekst 8-10 basisbok* (1. utgåve). Boka vart gitt ut i 2014.
- *Fabel 8* (1. utgåve). Boka vart gitt ut i 2013.
- *Fabel 10* (1. utgåve). Boka vart gitt ut i 2015.

Eg valte bevisst å ikkje sjå nærare på *Fabel 9*, fordi den ikkje inneheldt kapittel som kan knytast til dei kompetansemåla eg har tatt utgangspunkt i.

Eg har valt desse lærebøkene fordi alle er relativt nye og tilpassa den reviderte læreplanen i norsk. Vidare er lærebøkene litt ulikt bygd opp. *Nye kontekst* dekkjer alle årstrinna på ungdomsskulen. *Fabel 8* og *Fabel 10* er tiltenkt kvart sitt årstrinn. Eg hadde lite kjennskap til desse lærebøkene før eg starta med dette forskingsarbeidet. Eg hadde med andre ord ikkje opparbeida meg ei personleg meining om lærebøkene, noko som kan vere lurt med tanke på den subjektive dimensjonen i analysen.

Å sjå på alle oppgåvene i alle tre lærebøkene ville blitt for omfattande i forhold til omfanget på denne oppgåva. Difor har eg valt ut nokre kapittel, ut i frå nokre kompetanssmål i læreplanen for norsk. Eg tok utgangspunkt i desse kompetansmåla (Udir, 2013):

- Gjøre rede for noen kjennetegn ved hovedgrupper av talemål i Norge, og diskutere holdninger til ulike talemål og til de skriftlige målformene nynorsk og bokmål.
- Forklare bakgrunnen for at det er to likestilte norske målformer, og gjøre rede for språkdebatt og språklig variasjon i Norge i dag.
- Gjøre rede for utbredelsen av de samiske språkene og for rettigheter i forbindelse med samisk språk i Norge.
- Gjengi innholdet og finne tema i et utvalg tekster på svensk og dansk.

Eg har valt desse kompetansmåla fordi eg trur dei kan opne for ulike typar formål i skriveoppgåvene. Vidare er desse kompetansmåla nokså konkrete når det kjem til kva elevane skal lære, i forhold til mange av dei andre kompetansmåla i læreplanen i norsk. Med dette utgangspunktet har eg difor analysert oppgåvene i kapittel 8 i *Nye kontekst 8-10 basisbok*, kapittelet som heiter ”Ei språkreise til vår eiga tid” i *Fabel 8* og kapittel 11 og 12 i *Fabel 10*.

3.3 Vurdering av resultat

3.3.1 Pålitelegheit, gyldigheit og feilkjelder

Pålitelegheit handlar om ein kan stole på at eg som forskar har gjort eit godt nok arbeid (Postholm & Jacobsen, 2011, s. 129). Å gjennomføre ei analyse vil alltid ha ein subjektiv dimensjon. Det vil seie at mine oppfatningar av lærebøkene og skriveoppgåvene til ei viss grad vil vere kopla mot egne erfaringar og kunnskap. For å sikre eit påliteleg resultat vil det difor vere viktig at eg underbyggjer resultatet mitt med å sitere til lærebøkene, slik at det er mogleg å etterprøve resultatata i dette forskingsarbeidet. Eg må også vere bevisst på å ikkje søke etter funn som støttar opp under egne erfaringar i møte med lærebøkene. Det er også viktig at eg er medviten på at egne personlege meiningar kan farge analysen, og ikkje nekte for dette.

Gyldigheit dreier seg om ein har dekning for tolkingane av funna (Postholm & Jacobsen, 2011, s. 126). Eg laga eit analyseskjema på førehand, med ulike punkt som kunne gje informasjon om korleis formålsaspektet vart behandla i skriveoppgåvene. Analyseskjemaet spring ut i frå teori og funna er drøfta opp mot eit teoretisk grunnlag. Funna blir prøvd mot relevant teori for å sikre at mine egne tolkingar er gyldige.

Ei feilkjelde i mitt arbeid vil vere at eg berre har sett på eit lite utdrag i lærebøkene. Vidare har eg heller ikkje sett på alle dei ulike lærebøkene som finst, og resultatet ville kanskje vore annleis om eg hadde brukt andre lærebøker som utgangspunkt. Eg prøver difor å vere forsiktig med å trekkje store konklusjonar fordi utvalet mitt er så lite. Det skal også nemnast at eg har tatt utgangspunkt i nokre kompetansemål i læreplanen. Resultatet kan vorte påverka av dette valet.

4.0 Presentasjon av resultat

Funna eg presenterer er tendensar eg har sett i lærebokutdraga. Eg vil presisere at lærebokutdraga også inneheld oppgåver som vik frå det eg presenterer her. For å underbygge resultatata vil eg vise til dømer frå lærebokutdraga undervegs.

4.1 Formål ut i frå skrivehjulet

Eit av dei fyrste analysepunkta mine var knytt til kva funksjon ein kunne spore i dei ulike skriveoppgåvene, med utgangspunkt i formåla som er formulert i Skrivehjulet. Dei ulike oppgåvene presenterte ulike formål, men eg vil no peike på tendensar som går igjen i utdraga.

4.1.1 Kunnskapsutvikling i dei korte skriveoppgåvene

I alle tre utdraga eg analyserte fantes det korte skriveoppgåver. Med korte skriveoppgåver meiner eg oppgåver der eleven skal skrive nokre setningar. Mange av desse oppgåvene var svært opne når det kom til korleis ein skulle løyse dei. Det stod altså ikkje konkret at eleven måtte skrive ned svaret sitt, men mange av dei kan løysast ved hjelp av skriving.

Eit døme på ei slik oppgåve, der det ikkje står konkret at eleven skal svare skriftleg finn ein i *Nye kontekst*, oppgåve 1b, side 333: ”Forklar orda *stigmatisere* og *trakassere*.” (Blichfeldt & Heggem, 2014). Her kjem det altså ikkje tydeleg fram korleis ein skal løyse oppgåva, men eg har tolka det slik at eleven kan svare skriftleg. Formålet med denne oppgåva har eg tolka til å vere kunnskapsutvikling. Målet er at eleven skal utvikle fagleg kunnskap. I mange av dei korte skriveoppgåvene i alle tre utdraga kan ein tolke formålet til å vere kunnskapsutvikling. Ein ser det også til dømes i *Fabel 8*, oppgåve 1a, side 233: ”Kva er den mest iaugefallande skilnaden mellom urnordiske og norrøne namn?”.

4.1.2 Variasjon i skriveformål

I dei lengre skriveoppgåvene, oppgåver som opnar for at eleven skal skrive meir enn eit par setningar, ser ein at skriveformåla varierer i større grad. Særleg dei lengre skriveoppgåvene i *Nye kontekst* har varierende skriveformål.

Konstruksjon av tekstverder er eit skriveformål, som finst i nokre skriveoppgåver i *Nye kontekst*. Dette formålet kom fram i oppgåve 5, side 328:

”Reflekter over talespråket. Tenk dykk at ein ungdom er blitt teken for å jukse på ein prøve. Korleis vil han eller ho fortelje dette til foreldra, og kva vil vedkommande seie til vennene? Skriv replikkane i dei to situasjonane”.

Formålet er ikkje presentert konkret i oppgåveteksten, men ein kan tolke det til å vere konstruksjon av tekstverd fordi eleven skal førestille seg korleis ein hadde opptredd i ein gitt situasjon. Vidare skal det nemnast at denne oppgåva er ei samarbeidsoppgåve, den opnar for at elevane utviklar tekst saman.

Nye kontekst inneheldt også oppgåver der ”påverknad” var eit formål. Oppgåve 10, side 337 er ei slik oppgåve, og her blir formålet skildra direkte til eleven:

”Skriv ein debattartikkel eller eit lesarinnlegg om krenkjande språkbruk, der formålet er å påverke lesarane til ”å velje orda sine med omhug”. (Blichfeldt & Heggem, 2014).

Samanliknar ein denne oppgåva med oppgåve 5, side 328 ser ein altså ein skilnad i korleis formålet blir presentert for eleven. Her blir det formulert direkte, medan den andre oppgåva skildrar formålet indirekte.

Utveksling av informasjon og å halde kontakt er også eit formål som kjem fram i dei lengre skriveoppgåvene i *Nye kontekst*. Oppgåve 8, side 337 ber eleven om å lage reglar for ikkje-krenkjande og ikkje-diskriminerande språkbruk (Blichfeldt & Heggem, 2014). Det spesielle ved denne oppgåva er at den peikar på kva reglane kan bli brukt til, nemleg som retningslinjer for språkbruk i klassen. Ein ser også at formålet ikkje er skildra direkte, men å skrive reglar kan ein tolke handlar om å utveksle informasjon.

Ein finn også døme på oppgåver der identitetsdanning og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering er i fokus. I oppgåve 6b, side 328 får elevane i oppgåve å lage ei ordbok over slanguttrykk som dei bruker (Blichfeldt & Heggem, 2014,). Elevane skal samarbeide om å lage ordboka. Dette kan ein knyte til identitetsdanning og sjølvrefleksjon, men også utveksling av informasjon. Elevane blir bedt om å lage ei oversikt over slangord dei sjølve nyttar, men samtidig presentere det slik at andre skal forstå kva orda betyr.

Nokre av dei lengre skriveoppgåvene handlar om at elevane skal presentere eit emne. Slike oppgåver kan ein knyte til både kunnskapsorganisering og lagring, men også kunnskapsutvikling. Oppgåve 12, side 329 ber elevane om å lese om språkstatusen til det norske språket og presentere hovudinnhaldet i det dei har lese (Blichfeldt & Heggem, 2014). Her skal altså elevane både utvikle meir kunnskap, men dei må også klare å organisere og strukturere eit fagstoff. Vidare ser ein også at oppgåva opnar for både lesing og skriving.

4.1.3 Kunnskapsutvikling og påverknad

Av dei lengre skriveoppgåvene i *Fabel 8* og *Fabel 10* har mange av oppgåvene som formål å utvikle kunnskap hjå eleven. Dette ser ein mellom anna i oppgåve 8, side 236:

”Påstand: Knud Knudsen og Ivar Aasen hadde eigentleg same idé. Kvifor går det an å påstå noko slikt?” (Drivflaadt et al., 2013).

Formålet ved eit eventuelt skriftleg svar på denne oppgåva vil vere å utvikle kunnskap. Slike oppgåver finn ein også i *Fabel 10*, til dømes oppgåve 11, side 223, som ber elevane om å skrive ein leksikonartikkel om ein av dei sentrale personane i språkdebatten på 1800-talet (Fostås et al., 2015). Begge desse oppgåvene presenterer formålet indirekte.

Eit anna formål som går att i fleire av dei lengre skriveoppgåvene er å påverke, det ser ein særleg i *Fabel 8*. Oppgåve 5, side 236, ber eleven om å skrive eit lesarinnlegg der ein argumenterer for ein uttalelse frå Welhaven (Drivflaadt et al., 2013). Eleven skal altså argumentere, noko ein gjer for å overtyde eller påverke andre sine meiningar. Fleire oppgåver handlar om det same, til dømes oppgåve 16c og 16d, side 239. Her skal elevane skrive argumenterande tekstar knytt til bruk av skriftspråk (Drivflaadt et al., 2013).

I *Fabel 10* finn ein mange oppgåver knytt til å setje om tekst og vise forståing for kva som står i svenske og danske tekstar. Dette heng saman med kompetansemålet frå Kunnskapsløftet som seier at elevane skal kunne gje att innhald og finne tema i svenske og danske tekstar (Udir, 2013). Ei interessant oppgåve knytt til kapittelet som behandlar dette kompetansemålet er oppgåve 5, side 238:

”Klar for ei utfordring? Skriv ein kort reflekterande tekst som byrjar med setningar ”Den danske og den svenske versjonen av ”Tusen bitar” sluttar litt ulikt men begge avslutningane er optimistiske”.”.

Her ser vi dømme på ei oppgåve som opnar for fleire ulike formål. Eit formål kan vere kunnskapsutvikling, fordi eleven må seie noko om korleis ein song er bygd opp. Eigentleg

kan formålet her vere nesten alle dei ein finn i Skrivehjulet, alt etter korleis teksten blir. Eleven kan skrive om eigen erfaring knytt til teksten, eller skrive for å organisere kunnskapen sin.

4.2 Oppgåvetypar i lærebøkene

4.2.1 Dokumentasjonsoppgåver

Eit sentralt funn når det kjem til kategorisering av skriveoppgåvene er at dokumentasjonsoppgåver går igjen i alle tre lærebokutdraga. Særleg dei korte skriveoppgåvene kan ein sjå på som dokumentasjonsoppgåver. Ved hjelp av desse korte skriveoppgåvene skal eleven vise at fagstoffet er lært. Ein ser det til dømes i oppgåve 8a, side 239 i *Fabel 10*: ”Nemn tre ulikskapar i skrivemåten på dansk og svensk med utgangspunkt i dømetekstane”. Det finst også døme på lengre skriveoppgåver som kan kategoriserast som dokumentasjonsoppgåver.

Oppgåve 11 i *Fabel 10*, der eleven skulle skrive ein leksikonartikkel, kan sjåast på som ei dokumentasjonsoppgåve. Det kjem ikkje fram i oppgåveteksten at teksten skal publiserast og ein kan heller ikkje sjå på det som ei oppgåve der eleven skal nytte språket for å lære. Det verkar som eleven skal dokumentere kva som er lært. Ein finn også tydelege dokumentasjonsoppgåver i *Nye kontekst*. Kvart kurs inneheld oppgåver under overskrifta ”faguttrykk”, og desse kan tolkast som tydelege dokumentasjonsoppgåver.

4.2.2 Presentasjonsoppgåver og tenkeoppgåver

I alle tre lærebokutdraga finn ein få oppgåver som opnar for at teksten skal publiserast eller nyttast til noko i ettertid. I ein del av dei lengre skriveoppgåvene kan det vere naturleg å presentere det ferdige produktet, utan at det kjem klart fram i oppgåveteksten. Det ser ein mellom anna i oppgåve 11, side 238 i *Fabel 8*. Her skal eleven lage ei språkhistorisk tidslinje, utan at oppgåveteksten seier noko om kva som skal gjerast med det ferdige resultatet (Fostås et al., 2013). Ei oppgåve som kan kategoriserast som presentasjonsskriving er oppgåva der elevne skal lage reglar for språkbruk i klasserommet. Her blir ein oppfordra til å nytte reglane som førande reglar for korleis ein pratar i klasserommet.

Tenkeoppgåver er kategorien for oppgåver som har som formål at eleven skal nytte skrivinga i ein læreprosess. Oppgåver som kjem under tittelen ”tenk over”, både i *Nye kontekst* og i

Fabel-bøkene kan sjåast på som tenkeoppgåver. Sjølv om ikkje desse oppgåvene seier konkret at eleven skal svare skriftleg, kan dei skrivast. Og dersom ein gjer det opnar dei for at ein kan skrive seg inn i kapitla.

Fleire av dei korte skriveoppgåvene i *Fabel*-bøkene kan også kategoriserast som tenkeoppgåver. Nokon oppgåver opnar for at eleven skal få reflektere i møte med fagstoffet i bøkene, og eleven får moglegheita til å skrive seg til kunnskap. Dette ser ein mellom anna i *Fabel 10*, oppgåve 12: ”Mange norske skuleelevar er negative til nynorsk som sidemål. Kva trur du det kjem av?” (Drivflaadt et al., 2015). Eleven må tenke og reflektere over egne erfaringar og kan knyte det opp mot faginnhaldet i kapittelet.

4.3 Føringar om innhald

Så og seie alle oppgåvene la føringar når det kom til innhald i tekstane som skulle skrivast. Det kunne vere at eleven skulle svare på eit konkret spørsmål, reflektere rundt ein situasjon eller skrive om ein bestemt person eller eit bestemt tema. Det som varierte var kor detaljerte føringane om innhald var.

Oppgåve 11, side 223 i *Fabel 10* ber eleven om å skrive om ein sentral person i språkdebatten på 1800-talet (Drivflaadt et al., 2015). Elevane får velje mellom fire ulike personar. Eleven får altså vite kven teksten skal handle om, men det kjem ikkje fram av oppgåveteksten kva opplysningar om personen som bør vere med i leksikonartikkelen.

I *Nye kontekst* finn ein ei oppgåve som skil seg ut når det kjem til føringar om innhald. Oppgåve 8c, side 344 ber eleven om å skrive ein tekst om språk og haldningar (Blichfeldt & Heggem, 2014). Dette er ei særst open oppgåve med tanke på føringar om innhald. Som eg også peika på er denne oppgåva særleg open når det kjem til kva formål skrivinga har, og det kan tenkast at det har samanheng med at kva teksten skal innehalde er så opent.

4.4 Føringar om form

Eit sentralt funn er at mange av dei lengre skriveoppgåvene legg tydelege føringar for kva sjanger som skal skrivast. I alle tre lærebokutdraga finn ein oppgåver som ber eleven om å skrive saklege tekstar, til dømes lesarinnlegg og artiklar. Lesarinnlegget blir mellom anna presentert i *Fabel 8*, oppgåve 16, side 239. Oppgåva består av fire ulike skriveoppgåver, og to av desse ber eleven om å skrive lesarinnlegg.

Det kan virke som dei saklege sjangrane er meir i fokus enn skjønnlitterære. Få oppgåver opnar for at eleven skal skrive skjønnlitterært. Nokon av dei som opnar for andre sjangrar enn dei saklege, legg føringar om eit fagleg innhald. Til dømes oppgåve 9b, side 355 i *Nye kontekst* ber eleven om å skrive ein rap som presenterer språkhistoria (Blichfeldt & Heggem, 2014).

Nokon oppgåver legg føringar om lengd på det som skal skrivast. Nokon oppgåver ber elevane om å lage ei liste, skrive enkle setningar eller ein kort tekst. Oppgåve 12a, side 223 i *Fabel 10* ber til dømes eleven om å lage ei liste med argument (Drivflaadt et al., 2015).

Ein merkar også at dei korte skriveoppgåvene legg færre tydelege føringar om form, enn dei lengre skriveoppgåvene. Det kan henge saman med at dei korte skriveoppgåvene ikkje alltid ber eleven direkte om å svare skriftleg, og at det difor ikkje er føringar knytt til form eller lengd på svaret.

5.0 Drøfting

Eg vil no drøfte funna i mitt forskingsarbeid. Eg vil fyrst drøfte korleis skriveformål blir formulert i skriveoppgåvene, før eg seier litt om kva typar skriveformål ein finn i dei ulike skriveoppgåvene. Deretter vil eg peike på kva oppgåvetypar dei ulike skriveoppgåvene kan kategoriserast som, og drøfte kva dette har å seie for skriveformålet. Vidare vil eg drøfte korleis føringar om innhald og form er med på å påverke skriveformålet i skriveoppgåvene. Til slutt vil eg seie litt om vegen vidare for skriveoppgåver og vise til den nye læreplanen som er under utvikling.

5.1 Skriveformål

5.1.1 Formulering av formålet i skriveoppgåvene

I dei fleste skriveoppgåvene i alle tre lærebokutdraga blir ikkje skriveformålet nemnd konkret. Dette kan kanskje føre til at elevane ikkje heilt forstår kvifor dei skal skrive. Det er, som nemnd i teoridelen, viktig at elevane møter tydelege formål, slik at dei veit kvifor dei skal skrive og slik at elevane opplev skrivinga som meiningsfull (Lorentzen, 2008, s. 9). Ein kan tenkje seg at eit tydeleg formål også vil påverke motivasjonen til eleven. Veit ein kvifor ein skriv, kan det også bli lettare å skrive. Skriveformelen poengterer at motivasjon er viktig i sjølve skriveprosessen (Traavik, 2014, s. 85).

Ei årsak til at skriveformålet ikkje blir nemnd konkret i oppgåvetekstane kan vere fordi mange oppgåver ikkje seier at elevane må nytte skriving for å løyse dei. Når ikkje skriving blir nemnd i oppgåvene, vil det heller ikkje vere naturleg å nemne eit skriveformål. Det betyr likevel ikkje at oppgåvene ikkje har eit formål, men ein må tydeleggjere det for elevane. Då kjem ein inn på kor viktig rolle læraren har i møte med skriveoppgåvene i lærebøkene. Eleven er på mange måtar avhengig av fleire føringar enn det som kjem fram i oppgåvetekstane, og det er naturleg at det er læraren som legg desse føringane.

Gjennom kompetansemål i LK06 blir ein presentert for kva elevane skal lære, men korleis ein skal nå måla blir det sagt mindre om. Det blir altså opp til den einskilde lærar å bestemme korleis elevane skal nå desse måla. Det kan virke som lærebøkene prøver å ivareta denne metodefridommen, og difor blir det i liten grad kommunisert korleis ein skal løyse oppgåvene. Læreplanen legg også vekt på at vi har fem grunnleggjande ferdigheiter som det skal arbeidast med på vegen mot å nå måla i læreplanen (Udir, 2012, s. 5). Kor tid i

læreprosessen ein nyttar dei ulike ferdigheitene kan variere og det kan sjå ut som at oppgåvene i lærebøkene opnar for fleire moglegheiter når det kjem til utføring.

5.1.2 Variasjon i skriveformål

Til trass for at skriveformåla kanskje er litt underkommunisert til eleven, betyr det ikkje at skriveoppgåvene ikkje har eit formål. Resultata i dette forskingsarbeidet peikar i retning av at alle tre lærebokutdraga inneheld skriveoppgåver med ulike skriveformål. Særleg teikn til variasjon i kva formål elevane skal skrive ut i frå, fann ein i dei lengre skriveoppgåvene.

Samanliknar ein dei tre lærebokutdraga, kan det sjå ut som at *Nye kontekst* har litt meir variasjon i skriveformåla enn dei to andre lærebokutdraga. Elevane møter oppgåver der formålet mellom anna er konstruksjon av tekstverd, påverknad og kunnskapsutvikling. Variasjon i formål kan vere bra, då får elevane trenast seg på å skrive ulike typar tekstar. Ein kan også tenkje seg at varierte skriveformål er bra for motivasjonen til elevane, då dei får skrive varierte tekstar. Og som vi veit er motivasjon ein viktig for å utvikle gode skriveferdigheiter (Traavik, 2014, s. 85).

Knyt ein variasjonen i skriveformålet mot Blooms taksonomi, kan ein tenkje seg at ulike skriveformål opnar for ulike kognitive mål. Skriveoppgåver med kunnskapsutvikling som formål vil kanskje i større grad krevje lågare kognitive mål, enn oppgåver med påverknad som formål. Elevane ein møter i klasserommet vil vere forskjellige og deira faglege nivå vil variere. Difor kan det vere lurt med varierte skriveformål, slik at ein når alle elevane.

Når det kjem til variasjon bør ein også trekkje fram at nokre skriveoppgåver i lærebokutdraga har meir enn eit skriveformål. Som skrivehjulet illustrerer, er det stipla linjer mellom dei seks formåla. Dette viser oss at det ikkje er absolutte skilje mellom dei ulike formåla. Oppgåva i *Nye kontekst*, der elevane skal lage reglar for språkbruk i klasserommet er ei slik oppgåve. Eit skriveformål kan vere å påverke kvarandre til god språkbruk. På den andre sida kan eit skriveformål vere å informere om kva ein tenkjer er god språkbruk. Det kan vere nyttig med skriveoppgåver som har fleire skriveformål. Slike oppgåver kan opne for at elevane får øvd på fleire skriveformål samtidig. Likevel bør det nemnast at kanskje elevane kan bli forvirra dersom det ikkje kjem klart fram kva som er meininga med skrivinga, og at det difor er viktig at oppgåvetekstane er med å formulere tydeleg kva meininga er.

5.1.3 Kunnskapsutvikling

Eit skriveformål som går igjen i fleire av skriveoppgåvene i lærebokutdraga er kunnskapsutvikling. Ein finn dette skriveformålet i mange av dei korte skriveoppgåvene, men også i ein del av dei lengre skriveoppgåvene. Skriveoppgåver som ber eleven om å presentere ulike faglege emne har ofte kunnskapsutvikling som skriveformål.

Alle tre lærebøkene poengterer at dei er utforma og tilpassa LK06 og den reviderte læreplanen i norsk. Eit sentralt syn i dette læreplanverket er at skrivning er eit reiskap for å lære (Udir, 2012, s. 14). Det kan sjå ut som lærebøkene prøver å ivareta denne funksjonen ved skrivning, nemleg at ein kan opparbeide seg kunnskap ved å skrive.

Ein ser også at skriveoppgåvene i lærebokutdraga er tett knytt mot det faglege innhaldet i kapittelet. Dette er kanskje også med på å avgjere kva skriveformål dei ulike skriveoppgåvene får. Det kan sjå ut som at oppgåvene prøver å hjelpe eleven på veg mot å hugse og lære det konkrete faglege innhaldet i kapittelet.

Det lågaste nivået i Blooms taksonomi blir kalla for *kunnskap* (Øzerk, 2011, s. 43). Dette nivået krev mellom anna at eleven skal kunne skildre, gjere greie for og kjenne att det faglege innhaldet (Øzerk, 2011, s. 43). Eit sentralt poeng med Blooms taksonomi er at ein er avhengig av dei lågare trinna i taksonomien for å meistre dei høgare trinna (Øzerk, 2011, s. 42). Ser ein skriveoppgåvene i lys av dette kan ein tru at lærebokutdraga legg vekt på at elevane skal nå dei lågare trinna i Blooms taksonomi. Det kan sjå ut som lærebokutdraga prøver å sikre at elevane har ein basiskunnskap om eit emne, før dei til dømes skal klare å ta sjølvstendige vurderingar, som er eit av dei høgare nivåa i Blooms taksonomi.

5.2 Oppgåvetypar

I alle tre lærebokutdraga finn ein mange oppgåver som kan kategoriserast som dokumentasjonsoppgåver. Felles for desse er at ein kan oppfatte at eleven skriv til læraren og hensikta er at eleven skal dokumentere kva han/ho har lært eller syne forståing knytt til eit emne. Ein ser at det er ein lang tradisjon for slike oppgåver i skulen (Iversen & Otnes, 2016, s. 42). Elevane vil til dømes møte slike oppgåver på eksamen og på prøvar undervegs i skuleforløpet (Iversen & Otnes, 2016, s. 42). Difor kan ein tenkje seg at det er nokså normalt at elevane også møter slike oppgåver i lærebøkene.

Ein del av oppgåvene som eg har definert som dokumentasjonsoppgåver, kunne også vore presentasjonsoppgåver. Hensikta med presentasjonsoppgåver er at eleven skal skrive gode, kommunikative tekstar (Iversen & Otnes, 2016, s. 41). Eit kjenneteikn ved slike oppgåver er at dei skal lesast eller publiserast, og som oftast kjem det fram i oppgåveteksten korleis dette skal skje (Iversen & Otnes, 2016, s. 41). Mange av oppgåvetekstane i lærebokutdraga presiserer ikkje at teksten skal publiserast og ein kan difor tolke oppgåvene som dokumentasjonsoppgåver. Her ser ein igjen at læraren spelar ei viktig rolle i møte med dei ulike skriveoppgåvene i lærebokutdraga. Dersom læraren legg føringar om kva som skal skje med skrivinga, vil kanskje oppgåvetypen også endre seg.

Eit døme på ei slik oppgåve er oppgåve 11, side 223 i *Fabel 10*. Denne oppgåva ber eleven om å skrive ein leksikonartikkel om ein sentral person i språkdebatten på 1800-talet (Fostås et al., 2015). Når det ikkje blir sagt noko om kva som skal skje med teksten, går ein ut i frå at det berre er læraren som skal lese den ferdige teksten og difor kan ein sjå på oppgåva som ei dokumentasjonsoppgåve. Dersom læraren til dømes hadde gitt uttrykk for at alle leksikonartiklane skulle samlast i ei bok i klasserommet, ville oppgåva endra seg til å bli ei presentasjonsoppgåve.

Det er ikkje berre oppgåvetypen som ville vorte endra om læraren la slike føringar. Det kan tenkjast at også skriveformålet ville endra seg. I utgangspunktet har eg tolka skriveformålet i denne oppgåva til å vere kunnskapsutvikling. Ein kan tenkje seg at skriveformålet også kunne ha vore utveksling av informasjon dersom teksten skulle publiserast. Ein ser altså at oppgåvetype også har ein del å seie for skriveformålet i skriveoppgåvene.

Camilla Renbjør Valen presenterte i 2013 si masteroppgåve, som omfattar ei komparativ analyse av tre lærebøker med fokus på samansette tekstar (Valen, 2013, s. 2). Eit funn i hennar forskning var at publisering av eigne samansette tekstar ikkje vart ivareteke i skriveoppgåvene i lærebøkene (Valen, 2013, s. 55). Hennar funn peikar altså i same retning som mine, når det kjem til publisering av tekst. Ser ein dette i lys av kor viktig det er at elevane møter autentiske oppgåver med eit klart formål, er det urovekkjande av få oppgåver opnar for at elevane skal få publisere tekstane sine.

Den siste kategorien av oppgåver er tenkeoppgåver. Hensikta bak slike oppgåver er at elevane skal nytte skrivinga for å lære og for å tileigne seg eit kunnskapsstoff (Iversen & Otnes, 2016, s. 41). Ein finn også slike oppgåver i lærebokutdraga, men oppgåvetekstane seier ofte lite konkret om elevane skal nytte skrivinga i prosessen. Til dømes finn ein i alle tre lærebokutdraga oppgåver som skal setje elevane sine tankar i gong. I *Nye kontekst* finn ein ”tenk over”-oppgåver i byrjinga av kvart kurs, i *Fabel*-bøkene kjem det liknande oppgåver undervegs i kapittelet. Desse oppgåvene, dersom eleven får beskjed om å svare skriftleg, kan sjåast på som slike tenkeoppgåver. Her vil ikkje teksten og skriveferdigheita vere i fokus, men det at skriving kan vere eit viktig reiskap i sjølve læreprosessen (Iversen & Otnes, 2016, s. 41).

5.3 Føringar om innhald

Alle skriveoppgåvene i dei ulike lærebokutdraga legg føringar om innhald. Det kjem fram i dei ulike oppgåvetekstane, kva eleven skal skrive om, og kva teksten skal handle om. Ein kan med andre ord seie at innhaldsaspektet ved å skrive er godt ivaretatt i skriveoppgåvene. Dette kan henge saman med kor viktig det er å ha noko å skrive om. Ser vi tilbake på kva skriveformelen trekk fram som viktig, utgjer budskapet ein viktig del av skriveprosessen (Traavik, 2014, s. 85). Ein må ha noko ein vil formidle. Dette kjem også til syne i skrivetrekanten, som illustrerer at innhald er eit aspekt ved å skrive (Skrivesenteret, 2013).

Sjølv om alle skriveoppgåvene inneheld opplysningar om kva det skal skrivast om, varierer føringane knytt til innhaldet. I nokre oppgåver får eleven relativt opne føringar med tanke på innhald, til dømes i oppgåve 8c, side 344 i *Nye kontekst*. I oppgåveteksten kjem det fram at teksten skal handle om språk og haldningar (Blichfeldt & Heggem, 2014). Andre oppgåver legg sterkare føringar knytt til innhald, til dømes skal eleven skrive eit lesarinnlegg som inneheld argument for at ein skal få skrive akkurat slik som ein vil (Drivflaadt et al., 2013, s. 239).

Denne variasjonen i føringar om innhald er nokså interessant. Dei oppgåvene som er relativt opne når det kjem til innhald, opnar for fleire ulike skriveformål. Oppgåve 8c, som er nemnd over, kan har fleire moglege skriveformål, som vil bli bestemt ut i frå kva budskap eleven sender. Skriveformålet vil sjølvsagt også henge saman med kva form teksten har, men ein ser altså at innhaldet også spelar inn på skriveformålet. Denne koplinga som finn stad mellom innhald og formål blir mellom anna illustrert i Skrivetrekanten (Skrivesenteret, 2013). Ein ser

altså at kva som blir formulert om innhaldet i teksten er med på å påverke skriveformålet i skriveoppgåvene.

5.4 Føringer om form

Mange av dei lengre skriveoppgåvene la tydelege føringer om kva type tekst som skulle skrivast. Det vart ofte presisert kva sjanger elevane skulle nytte i dei ulike skriveoppgåvene. I dag veit ein at ein kan nå same skriveformål gjennom ulike sjangrar (Kringstad & Kvithyld, 2013, s. 33). Ein ser også at læreplanen i norsk ikkje trekk fram spesifikke sjangrar, den fokuserer meir på kva formål skrivinga skal ha (Kringstad & Kvithyld, 2013, s. 33). I skriveoppgåvene i lærebokutdraga ser det ut som at det er nokre sjangrar som går att, til dømes lesarinnlegg og artikkelsjangeren. Det kan altså virke som at lærebokforfattarane har valt ut nokon spesifikke sjangrar, som dei meiner er aktuelle å arbeide med i norskfaget.

Som nemnd ser ein at skriveoppgåvene i lærebokutdraga opnar for skriving i saklege sjangrar. Det er interessant å sjå dette funnet i samanheng med KAL-prosjektet, som føregjekk rundt år 2000. Prosjektet "Kvalitetssikring av læringsutbyttet i norsk skriftleg" analyserte over 3000 eksamensinnleveringar i perioden 1998-2001 og målet var å vurdere kva elevane fekk til og ikkje fekk til i norsk skriftleg (Evensen, 2003, s. 3). Det kom mellom anna fram at 65-75% av elevane skreiv forteljande sjangrar ved avgangseksamen på 10. trinn (Evensen, 2003, s. 11). Det viste seg også at dei forteljande sjangrane oftast var representert i oppgåvene elevane kunne velje mellom (Evensen, 2003, s. 11). Berre 10-15% av elevane valte å skrive om sakorienterte emne innan sakprosasjangeren (Evensen, 2003, s. 12).

Fleire har tolka elevane sine oppgåveval i perioden som eit uttrykk for kva tekstar dei meistra best (Solheim & Matre, 2014, s. 76). Solheim og Matre peikar på at resultatene av oppgåvevala viste at elevane mangla ei breidde i skrivekompetansen sin, samt at tekstane elevane skreiv var lite relevant for eit vidare samfunnsliv (2014, s. 76). Ser ein dette i lys av LK06 som ynskjer at læringa i skulen skal vere grunnlaget for framtida, kan det tenkjast at prioriteringa av kva som skal skrivast, med tanke på form, har endra seg. Dette ser ein også då igjen lærebøkene, som no kanskje vektlegg saklege sjangrar i større grad enn forteljande sjangrar.

Det skal også nemnast at resultatet knytt til form, kan også henge saman med kva kompetansemål eg har sett på. Alle kompetansemåla eg har valt ut knyter seg mot kapittel som har eit tydeleg kunnskapsinnhald, til dømes skal elevane lære om språkhistoria. Hadde eg

lagt andre kompetansemål til grunn i forskingsarbeidet ville kanskje det vore større variasjon i kva sjangrar som vart prioritert.

5.5 Veggen vidare

Dagens læreplanverk kastar lys på ulike skriveformål. Skrivninga bør altså skje ut i frå eit formål og ikkje ein bestemt sjanger. Fleire forskarar peikar på kor viktig det er at skrivninga har eit formål, slik at eleven opplev skrivning som ein meningsfull aktivitet. Det kan sjå ut som at lærebøkene har ein veg å gå, når det kjem til å formidle desse skriveformåla til eleven. Sjølv om skriveformåla finst i skriveoppgåvene, bør dei kanskje bli endå tydelegare formulert for å sikre at elevane har forstått kvifor dei skal skrive.

Mitt forskingsarbeid peikar på korleis formålsaspektet blir behandla i skriveoppgåver i lærebøkene. Eit sentralt poeng som har kome fram i dette arbeidet er at læraren spelar ei viktig rolle når det kjem til skriveoppgåvene i lærebøkene. Eg har i dette arbeidet ikkje sett nærare på korleis skriveoppgåvene faktisk fungerer i praksis, noko som kunne vore interessant i vidare arbeid. Kva føringar legg den einskilde lærar, og korleis påverkar dette skriveformålet i skriveoppgåvene? Det hadde også vore interessant å sett på korleis elevane opplev skriveoppgåvene, sidan det er dei som faktisk skal utføre dei.

5.5.1 Ei fornying av Kunnskapsløftet

I 2016 vart Meld. St. 28 (2015-2016) presentert og her kom det fram at det vil skje ei fornying av Kunnskapsløftet. Ein såg mellom anna at elevar hadde eit svakt fagleg utbyte av opplæringa, til tross for at LK06 hadde fokus på grunnleggjande ferdigheiter og faglege mål (Meld. St. 28 (2015-2016), 2016, s. 6). Det er også urovekkjande av mange elever ikkje fullfører vidaregåande opplæring. Stortingsmeldinga peikar også på at læreplanane knytt til kvart einskild fag er svært omfattande, dei inneheld mange ulike mål og dette gjer at ein ikkje har tid til djupnelæring i skulen (Meld. St. 28 (2015-2016), 2016, s. 7).

Det vil altså skje ei fornying av faga og den generelle delen av læreplanen (Meld. St. 28 (2015-2016), 2016, s. 7). Eit sentralt mål i denne fornyinga vil vere å styrke elevane si djupnelæring og forståing (Udir, 2017). Elevane skal med andre ord få meir tid til å gå i djupna i ulike faglege emne. Vidare vil kritisk tenking og refleksjon bli løfta fram som viktig å lære i skulen (Udir, 2017).

Læreplanane er omfattande og det skal takast ei prioritering i forhold til det faglege innhaldet i dei (Meld. St. 28 (2015-2016), 2016, s. 33). Utdanningsdirektoratet presiserer at dei nye læreplanane, som skal takast i bruk hausten 2020, skal ha eit meir relevant innhald enn kva dei har i dag (2017). Det vil bli interessant å sjå kva som vil bli prioritert og kva som vil bli tatt vekk i norskfaget.

Ut i frå dette kan ein håpe at ein vil få meir tid til å arbeide med dei viktige emna i kvart einskild fag. Det er ingen tvil om at det vil verte ein utfordrande jobb for dei som skal velje ut kva som bør prioriterast og ikkje i norskfaget. Kunnskapsløftet, slik det er i dag, blir sett på som ein literacy-reform, der skriving er ein viktig del av grunnlaget ein nyttar for å lære. Dagens læreplanverk trekk også fram kor viktig skriveferdigheita er vidare i livet til enkeltindividet. Det vil bli spennande å sjå om dette synet på skriving vil bli vidareført i fornyinga som kjem.

6.0 Oppsummering

Problemstillinga mi var som følgjande: *”Korleis blir formålsaspektet behandla i skriveoppgåver i lærebøker? Ein analyse av lærebøker for norskfaget på ungdomstrinnet.”*

Eit funn i mitt forskingsarbeid er at skriveformålet ikkje alltid blir tydeleg formulert til elevane. Det ligg latent i oppgåvene og læraren bør i mange tilfelle utdjupe og presisere skriveformåla for elevane.

Ein kan sjå ei samanheng mellom oppgåvetype og skriveformål. Når elevane skal gjennomføre dokumentasjonsoppgåver ser ein at skriveformålet ofte er kunnskapsutvikling. Dersom oppgåvene dreiar meir mot å vere presentasjonsoppgåver, påverkar også det skriveformålet i skriveoppgåvene. Innhaldet i det som skal skrivast og forma på tekst også med å påverke skriveformålet i skriveoppgåvene. Mange av skriveoppgåvene opnar for at elevane skal skrive tekst med eit fagleg innhald og innhaldet skal ofte presenterast gjennom saklege sjangrar. Ein ser at skriving blir sett på som eit viktig reiskap for å kunne lære.

For å summere opp kan ein seie at formålsaspektet er i skriveoppgåvene, men at det ikkje alltid er heilt tydeleg. Ein ser at det er fleire faktorar i skriveoppgåvene som påverkar skriveformålet og som kan gje oss informasjon om kva som er formålet med skriveoppgåva.

7.0 Litteraturliste

Bøker:

Askeland, N., Maagerø, E. & Aamotsbakken, B. (2013). Forord. I Askeland, N., Maagerø, E. & Aamotsbakken, B. (Red.), *Læreboka. Studier i ulike læreboktekster*. Trondheim: Akademika forlag.

Bakke, J. O. (2015). Å ”late tanker” med penn og tastatur: Skrivehjulet og skrivning som grunnleggende ferdighet. I K. Kverndokken (Red.), *101 skrivegrep – om skrivning, skrivestrategier og elevers tekstskeping*. (s. 56-75). Bergen: Fagbokforlaget.

Blichfeldt, K. & Heggem, T., G. (2014). *Nye konteskt 8-10 basisbok* (1. utg.) Oslo: Gyldendal Undervisning.

Christoffersen, L. & Johannessen, A. (2012). *Forskningsmetode for lærerutdanningene*. Oslo: Abstrakt forlag.

Drivflaadt, E., Fostås, A-G., Hjulstad, K., Horn, H., Johnsrud, E. B., Nitteberg, M. & Ommundsen, Å. M. (2013). *Fabel 8* (1. utg.) Oslo: Aschehoug.

Fjørtoft, H. (2014). *Norskdidaktikk*. Bergen: Fagbokforlaget.

Fostås, A-G., Horn, H., Johnsrud E. B., Nilssen, J. H., Nitteberg, M., Ommundsen, Å. M & Ødegaard, H. (2015). *Fabel 10* (1. utg.) Oslo: Aschehoug.

Kvistad, A. H. & Smemo, J. (2015). Den gode skriveoppgaven? En studie av fellestrekk ved vellykkede skriveoppgaver fra Normprosjektet. I H. Otnes (Red.), *Å invitere elever til skrivning: ulike perspektiver på skriveoppgaver*. (s. 221-241). Bergen: Fagbokforlaget.

Iversen, H. M. & Otnes, H. (2016). *Å lære å skrive: tekstkompetanse i norskfagets skriveopplæring*. Oslo: Universitetsforlaget.

Lorentzen, R. T. (2008). Å skrive i alle fag. I J. Smidt (Red.), *Å skrive i alle fag*. (s. 9-21). Oslo: Universitetsforlaget.

Otnes, H. (2015). Skriveoppgaver under lupen. I H. Otnes (Red.), *Å invitere elever til skrivning: ulike perspektiver på skriveoppgaver*. (s. 11-24). Bergen: Fagbokforlaget.

Otnes, H. (2015). Skrivehjulet. I H. Otnes (Red.), *Å invitere elever til skrivning: ulike perspektiver på skriveoppgaver*. (s. 268). Bergen: Fagbokforlaget.

Postholm, M., B. & Jacobsen, D., I. (2011). *Læreren med forskerblick*. Kristiansand: Høyskoleforlaget.

Skjelbred, D. (2010). *Fra fadervår til facebook: skolens lese- og skriveopplæring i et historisk perspektiv*. Bergen: Fagbokforlaget

Smidt, J. (2008). Skrivning og skriveformål – barns og unges veier til ulike fag. I J. Smidt (Red.), *Å skrive i alle fag*. (s. 22-36). Oslo: Universitetsforlaget.

Traavik, H. (2014). Den andre skrive- og leseopplæringa: skriving. I B. K. Jansson & H. Traavik (Red.), *Norskboka 2* (s. 83-112). Oslo: Universitetsforlaget.

Traavik, H. (2013). Den tidlige skrive- og leseutviklinga. I B. K. Jansson & H. Traavik (Red.), *Norskboka 1* (s. 39-54). Oslo: Universitetsforlaget.

Veum, A. (2015). Skriveoppgaver i utvikling? I H. Otnes (Red.), *Å invitere elever til skriving: ulike perspektiver på skriveoppgaver*. (s. 83-102). Bergen: Fagbokforlaget

Øzerk, K. (2011). *Pedagogikkens hvordan 2*. Oslo: Cappelen Damm

Internett:

Evensen L., S. (2003). *Kvalitetssikring av læreingsutbyttet i norsk skriftlig (KAL-prosjektet)*. (Samandragrapport). Henta frå:

<http://www.forskningsradet.no/csstorage/vedlegg/evensen.pdf>

Kringstad, T. & Kvithyld, T. (2013). Skriving på ungdomstrinnet. Fem prinsipper for god skriveopplæring. *Bedre skole* (2), s. 71-79. Henta frå:

http://www.skrivesenteret.no/uploads/files/BS-2-13_web_Kringstad_Kvithyld.pdf

Meld. St. 28 (2015-2016). (2016). *Fag – Fornyelse – Forståelse. En fornyelse av Kunnskapsløftet*. Henta frå :

<https://www.regjeringen.no/contentassets/e8e1f41732ca4a64b003fca213ae663b/no/pdfs/stm201520160028000dddpdfs.pdf>

Normprosjektet. (u.å). Henta frå: <http://norm.skrivesenteret.no>

Solheim, R. & Matre, S. (2014). Forventninger om skrivekompetanse. *Viden om læring*, 2014 (4), s. 76-88. Henta frå: http://norm.skrivesenteret.no/wp-content/uploads/2014/03/videnom_15_8.pdf

Utdanningsdirektoratet. (2017). *Hva er fornyelsen av fagene i skolen?* Henta frå:

<https://www.udir.no/laring-og-trivsel/lareplanverket/fagfornyelsen/nye-lareplaner---2020/>

Utdanningsdirektoratet (2013). *Læreplan i norsk*. (NOR1-05). Henta frå:

<https://www.udir.no/k106/NOR1-05>

Utdanningsdirektoratet. (2012). *Rammeverk for grunnleggende ferdigheter*. Henta frå:

https://www.udir.no/Upload/larerplaner/lareplangrupper/RAMMEVERK_grf_2012.pdf?epslanguage=no

Skrivesenteret (2013). *Skrivetrekanen: videoforedrag med Jon Smidt*. Henta frå:

<http://www.skrivesenteret.no/ressurser/skrivetrekanen-videoforedrag-med-jon-smidt-ny/>

Skrivesenteret (2013). *Skrivehjulet*. Henta frå:

<http://www.skrivesenteret.no/ressurser/skrivehjulet/>

Smith M. A. (2011). *Writing Assignment Framework and Overview*. National writing project. Henta frå:

https://www.nwp.org/cs/public/download/nwp_file/15410/Writing_Assignment_Framework_and_Overview.pdf?x-r=pcfile_d

Valen, C. R. (2013). *En komparativ analyse av tre lærebøker med fokus på sammensatte tekster*. (Mastergradsavhandling, NTNU), henta frå:

https://brage.bibsys.no/xmlui/bitstream/id/265689/641340_FULLTEXT02.pdf

8.0 Vedlegg

8.1 Vedlegg A: Analyseeskjema

Vedlegg 1: Analyseeskjema

Opplysningar om læreboka:

- Tittel på lærebok:
- Forfattarar:
- Årstal for utgjevnad:
- Utgåve:
- Bakgrunn for utgjevnad:
- Årstrinn læreboka dekkjer:

Opplysningar om utdraget som blir analysert:

- Namn på kapittel/utdrag:
- Sidetal:
- Oppbygging av kapittel:
- Læreboka sine egne opplysningar om oppgåvene i læreboka:

Oppgåve	Grunnfunksjon	Oppgåvetype	Føring om innhald	Føringar om form

8.2 Vedlegg B: Analyse av *Nye kontekst 8-10 basisbok*

Opplysningar om læreboka:

- Tittel på lærebok: *Nye kontekst 8-10 basisbok*.
- Forfattarar: Kathinka Blichfeldt & Tor Gunnar Heggem.
- Årstal for utgjevnad: 2014.
- Utgåve: 1. utgåve.
- Bakgrunn for utgjevnad:

Læreboka erstattar *Kontekst basisbok* som vart gitt ut i 2006. Forfattarane poengterer at samfunnet har endra seg sidan då, og det er kome ein revidert versjon av læreplanen i norsk (2014, s. 2).

- Årstrinn læreboka dekkjer:
Boka dekkjer alle årstrinna på ungdomsskolen.

Opplysningar om utdraget som blir analysert:

- Namn på kapittel/utdrag:
Kapittel 8: Språk og kultur
- Sidetal: Side 322-362 (40 sider).
- Oppbygging av kapittel:

Kapitlet består av fem kurs, som kan sjåast på som underkapittel. I slutten av kapitlet finn ein ei oppsummering, kalla "kort sagt".

- Kurs 8.1: Språk i dag
 - Kurs 8.2: "Diskriminerande språkbruk".
 - Kurs 8.3: "Norske dialektar, svensk og dansk".
 - Kurs 8.4: "Språkhistorie - bakgrunnen for bokmål og nynorsk".
 - Kurs 8.5: "Samisk språk og kultur"
- "Kort sagt - Språk og kultur"

Felles for kursa er at dei presenterer mål som elevane skal nå. Dette vert presentert i byrjinga av kvart kurs. I tillegg møter elevane ei liste av ulike faguttrykk som skal lærast i løpet av kvart kurs.

- Læreboka sine egne opplysningar om oppgåvene i læreboka:

Opplysningar om oppgåvene står på side 3 i læreboka.

Læreboka poengterer at oppgåvene har tydelege underoverskrifter som seier noko om formålet med oppgåva.

Oppgåver merka med snakkebobler er samarbeidsoppgåver.

Oppgåver under overskrifta "gå vidare" er noko meir omfattande oppgåver.

Oppgaver under overskrifta "oppsommer" skal summere opp innhaldet i kurset.
 Oppgaver under "kan du fagstoffet?" viser til nettstaden og test deg sjølv på internet.
 Oppgaver under "eigenvurdering" skal opne for refleksjon om kva ein har lært.
 Oppgaver under "tenk over" kjem i byrjinga av kvart kurs. Desse oppgåvene skal setje i gang tankane og refleksjonen før ein startar på kurset.

For å gjere det mest mogleg oversiktleg, tek eg føre meg oppgåvene i kvart kurs.

Kurs 8.1: Språk i dag

Oppgave	Skrivefunksjon	Oppgåvetype	Føring om innhald	Føring om form
Tenk over, s. 324. Eleven blir ikkje bedt om å svare skriftleg, men ein kan gjere det.	Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, <u>metakommunikasjon</u> og eigenvurdering.	Tenkeoppgåve	Ber eleven å tenkje over kva ord ein nyttar, som foreldra ikkje nyttar.	Ingen føringar om form.
1, s. 328. "Faguttrykk". Eleven blir bedt om å nytte fagord i setningar.	Kunnskapsutvikling. Skal vise at ein har forstått ulike faguttrykk.	Dokumentasjonsoppgåve. Eleven skal vise at ein har forstått faguttrykk.	Føringar om kva faguttrykk som skal nyttast.	Føring om at det skal vere setningar som vert skriven.
2, s. 328. "Ver språkforskar" Eleven skal finne engelske ord i setningar. Seier ingenting om å svare skriftleg.	-	-	-	-

II

3, s. 328. "Ver språkforskar" A: Eleven skal lage liste over engelske ord ein nyttar. B: Formulere ei setning til kvart av orda i oppgåve a.	Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, <u>metakommunikasjon</u> og eigenvurdering. Eleven skal reflektere over egne erfaringar knytt til emnet.	Tenkeoppgåve. Eleven skriv seg inn i emnet. Målet er ikkje å skape ein god tekst.	Få føringar om innhald, berre at det skal vere engelske ord med.	Føring om at eleven skal skrive ei setning til kvart ord.
4, s. 328. "Ver språkforskar" Eleven skal skrive om setningar, slik at dei ikkje inneheld engeske ord.	Kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve.	Skal skrive om setningar.	Føringar om språket som skal nyttast.
5, s. 328. "Ver språkforskar" Samarbeidsoppgåve Elevane skal skrive replikkar til to situasjonar.	Konstruksjon av tekstverder. Elevane skal skrive korleis to ulike situasjonar utspelar seg.	Oppgåveteksten seier ingenting om at teksten skal publiserast, så då kan ein sei at dette er ei tenkeoppgåve.	Føringar om kva teksten skal handle om.	Føring om at det skal skrivast replikkar.
6A, s. 328. "Slang" Eleven skal tenke over slangord og skrive dei ned.	Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, <u>metakommunikasjon</u> og eigenvurdering. Eleven skal reflektere over egne erfaringar knytt til emnet.	Tenkeoppgåve	Skal skrive ned ord.	Skal skrive ned ord.
6B, s. 328. "Slang" Samarbeidsoppgåve	Kunnskapsutvikling. Utvexling av informasjon.	Oppgåveteksten seier ingenting om at teksten skal publiserast, men <u>formen</u> tilseier at den kan	Føringar om at elevane skal skrive slangord og forklare dei.	Føring om at dei skal lage ei ordbok.

III

Elevane skal lage ei ordbok over uttrykka.	Elevane skal utforske emnet, men samtidig utveksle informasjon.	lesast av andre. Sidan ikkje det ligg nokon føringar, vil det bli ei tenkeoppgåve for å lære.		
6C, s. 328. "Slang" Samarbeidsoppgåve. Elevane skal reflektere over kva ord i ordboka som kjem til å bestå og kva ord ein trur vil forsvinne. Seier ingenting om skriftleg aktivitet.	-	-	-	-
7A, s. 328. "Slang" Elevane skal lage to setningar til tre situasjonar, ein setning skal vere slik besteforeldre ville sagt den, og ein setning skal vere slik eleven sjølv ville sagt den.	Konstruksjon av tekstverder. Elevane skal førestille seg korleis andre ville formulert seg.	Tenkeoppgåve , målet er at eleven skal lære.	Føring om kva som skal skrivast.	Eleven skal skrive det som ei setning.
7B, s. 328. "Slang" Samarbeidsoppgåve. Elevane skal dramatisere situasjonane i 7A og lage kortfilm av dei.	-	-	-	-

IV

8, s. 329. "Gå vidare" Samarbeidsoppgåve. Elevane skal samle slang frå ulike tår og lage ei oversikt over slangorda.	Kunnskapsorganisering og lagring. Elevane skal organisere slangord.	Tenkeoppgåve , elevane skal lære.	Føring om at teksten skal innehalde slangord.	Eleven blir bedt om å lage ei oversikt .
9, s. 329. "Gå vidare" Samarbeidsoppgåve. Elevane skal lage rollespel eller rap med så mange slanguttrykk som mogleg. Ein rap kan vere eit skriftleg uttrykk.	Konstruksjon av tekstverder. Elevane skal underhalde med den eventuelle teksten.	Presentasjonsoppgåve. Eleven skal nytte skriveferdigheiter for å lage ein rap.	Føring om at teksten skal innehalde slanguttrykk.	Eleven skal skrive teksten som ein rap .
10, s. 329. "Gå vidare" Samarbeidsoppgåve. Todelt oppgåve, elevane skal velje ei av oppgåvene. Den eine opnar for at eleven skal skrive eit lesarinnlegg.	Påverknad. Eleven skal få fram sitt syn på språkutviklinga og korleis eleven ynskjer norsk språk skal utvikle seg vidare.	Dette kunne vore ei presentasjonsoppgåve, men oppgåveteksten seier ingenting om at teksten skal publiserast. Difor blir det ei tenkeoppgåve for å lære og reflektere.	Føring om kva teksten skal innehalde.	Føring om at teksten skal utformast som eit lesarinnlegg .
11, s. 329. "Gå vidare" Eleven skal undersøkje ord og presentere dei, gjerne digitalt.	Kunnskapsutvikling. Eleven skal utforske to omgrep.	Presentasjonsoppgåve. Det står at eleven skal presentere omgrepa, utan at det kjem klart fram for kven.	Føring om at eleven skal presentere to omgrep.	Eleven blir oppfordra til å lage ein digital presentasjon .

V

12, s. 329. "Gå vidare" Eleven skal undersøkje statusen til det norske språket, lese eit emne om dette og presentere hovudinnhald. Det kjem ikkje fram at dette skal gjerast skriftleg, men ein kan gjere det skriftleg.	Kunnskapsutvikling. Eleven blir bedt om å lese om noko, for å presentere hovudinnhaldet i det.	Dokumentasjonsoppgåve. Eleven skal skrive for å dokumentere hovudinnhaldet, vise at ein har forstått.	Gjere greie for hovudinnhald i ein skriftleg tekst.	Få/ingen føring, berre at eleven skal presentere hovudinnhaldet.
13, s. 329. "Oppsummer" Eleven skal lage ein informasjonsfilm.	-	-	-	-
Side 329 "Eigenvurdering" To oppgåver knytt til egne erfaringar i møte med kurset. Seler ingenting om at eleven må skrive svara, men ein kan gjere det.	Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering.	Tenkeoppgåve	Føring om kva den eventuelle teksten skal handle om.	Ingen føring om form.

VI

Kurs 8.2: Diskriminerande språkbruk

Oppgåve	Skrivefunksjon	Oppgåvetype	Føring om innhald	Føring om form
Tenk over, s. 330 Eleven blir ikkje bedt om å svare skriftleg, men ein kan gjere det.	Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering.	Tenkeoppgåve	Ber eleven å tenkje over kva nokon ville sagt i ein liknande situasjon og egne tankar knytt til situasjonen.	Ingen føringar om form.
1, s. 336. "Faguttrykk". Eleven blir bedt om å forklare omgrep. Det kjem ikkje direkte fram at eleven skal svare skriftleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling. Skal vise at ein har forstått ulike faguttrykk.	Dokumentasjonsoppgåve. Eleven skal vise at ein har forstått faguttrykk.	Føringar om kva faguttrykk som skal nyttast.	Ingen føringar om form.
2, s. 336. "Ord skapar verkelegheita" Samarbeidsoppgåve. Ikkje skriftlege arbeid.	-	-	-	-
3, s. 336. "Ord skapar verkelegheita". Samarbeidsoppgåve. Elevene skal definere omgrep og samanlikne med kvarandre.	Kunnskapsutvikling. Elevene skal samanlikne oppfatningar.	Tenkeoppgåve. Meininga er at elevane skal lære.	Føring om kva omgrep som skal definerast.	Ingen tydelege føringar om form.

VII

Står ikkje at ein må svare skriftleg, men ein kan det.				
4, s. 336. "Ord skapar verkelegheita". Finne døme på påverkande språkbruk, skrive den ned og presentere.	Kunnskapsorganisering og lagring + kunnskapsutvikling. Elevane skal vise at dei kan finne påverkande språk, så på ein måte organiserer og strukturerer dei, på ein annan måte så utforskar dei.	Dokumentasjonsoppgåve. Elevane skal vise at han/ho har lært.	Føring om at presentasjonen skal innehalde døme på ordbruk som påverkar.	Elevane blir oppfordra til å presentere digitalt.
5, s. 336. "Ord skapar verkelegheita". Samarbeidsoppgåve. Elevane skal drøfte eit utsegn og reflektere over det. Seier ingenting om at elevane skal svare skriftleg, men ein kan det.	Påverknad + identitetsdanning og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering. Elevane skal uttrykke eigne meiningar, men samstundes reflektere over eigne tankar knytt til utsegna.	Tenkeoppgåve.	Føring om at skrivinga skal knytast til utsegna.	Ingen anna føring enn at elevane skal reflektere og drøfte. Reflekterande tekst.
6A, s. 336. "Ord som sårar". Elevane skal notere kjønn til ord.	Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering.	Tenkeoppgåve.	Elevane skal notere kjønn ein ser for seg knytt til ord.	Notere.
6B, s. 336. "Ord som sårar". Samarbeidsoppgåve. Elevane skal samanlikne og diskutere resultat.	-	-	-	-

VIII

7, s. 337. "Ord som sårar". Samarbeidsoppgåve. Diskuter språkbruk på skulen og i veneflokken.	-	-	-	-
8, s. 337. "ord som sårar". Lage reglar for ikkje-krenkjande og ikkje-diskriminerande språkbruk.	Påverknad + utveksling av informasjon + identitetsdanning og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering. Her kan eit mål vere at elevane skal påverke kvarandre positivt, samstundes som dei skal reflektere over språkbruk. Utveksling av informasjon handlar om at dei skal vise kvarandre kva språkbruk som er ok å bruke i klasserommet.	Presentasjonsoppgåve. Reglane skal nyttast i klasserommet.	Det kjem fram kva reglane skal handle om og gjelde for.	Elevane skal skrive reglar.
9, s. 337. "Gå vidare". Elevane skal undersøkje eit emne og summere det opp. Seier ingenting om at ein må svare skriftleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling. Elevane skal utforske eit emne.	Tenkeoppgåve. Dokumentasjonsoppgåve. Elevane skal skrive for å lære, men oppgåva kan også kategoriserast som skriving for å dokumentere kva som er lært.	Det kjem fram kva elevane skal skrive om.	Elevane skal lage ei oppsummering.

IX

10, s. 337. "Gå vidare" Eleven skal skrive debattartikkel eller lesarinnlegg.	Påverknad Oppgåveteksten seier konkret at formålet er å påverke lesarane til "å velje orda sinemed omhug".	Dokumentasjonsoppgåve. Oppgåveteksten seier ingenting om at teksten skal publiserast, så beste kategori vil vere dokumentasjonsskriving, altså at eleven skal vise lærar kva han/ho kan.	Eleven får val knytt til innhald, ord og uttrykk knytt til anten kvinner, minoritetar eller ungdomsgrupper.	Det kjem fram kva sjanger som skal skrivast, og eleven får to val, debattartikkel eller lesarinnlegg. Vidare er målgruppa ungdom.
11, s. 337. "Gå vidare". Samarbeidsoppgåve. Elevane skal dramatisere.	-	-	-	-
12A, s. 337. "Oppsummer". Lage ei undersøking knytt til diskriminerande språkbruk og presentere funn. Står ikkje at ein må presentere skriftleg, men ein kan det.	Kunnskapsorganisering og lagring. Eleven skal beskrive eit fenomen og presentere det.	Tenkeoppgåve Presentasjonsoppgåve. Dokumentasjonsoppgåve. Elevane skal presentere eit emne, men det står ikkje for kven ein skal presentere eller korleis. Ein kan også sjå på det som at eleven skal vise for læraren kva han/ho har lært.	Føringar knytt til kva presentasjonen skal handle om.	Ingen føringar om form.
12B, s. 337. "Oppsummer". Eleven skal summere opp kurset i punkt eller som ein tekst på ei side, eller som føredrag.	Kunnskapsorganisering og lagring + utveksling av informasjon, halde kontakt. Eleven skal organisere det som er lært, samstundes som eleven blir bedt om å presentere det.	Presentasjonsoppgåve. Dokumentasjonsoppgåve. Kan fungere som oppgåve der eleven skal vise kva han/ho kan, samstundes som det kan vere ei	Føringar knytt til innhald.	Open om form, Punkt, ei side med tekst, eller føredrag med støtte i bilete, lyd eller video. Oppgåva seier og at

X

		oppgåve der eleven skal presentere noko til nokon.		elevn kan lage ein film.
S. 337. "Eigenvurdering" To oppgåver knytt til egne erfaringar i møte med kurset. Seier ingenting om at eleven må skrive svara, men ein kan gjere det.	Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering.	Tenkeoppgåve	Føring om kva den eventuelle teksten skal handle om.	Ingen føring om form.

Kurs 8.3: Norske dialektar, svensk og dansk.

Oppgåve	Skrivefunksjon	Oppgåvetype	Føring om innhald	Føring om form
"Tenk over", s. 338. Eleven blir presentert for fakta og skal ta stilling til kva eleven sjølv tykkjer er lettast å forstå av ulike dialektar, svensk og dansk. Står ingenting om at eleven skal svare skriftleg, men ein kan det.	Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering.	Tenkeoppgåve	Ber eleven å tenkje over kva nokon ville sagt i ein liknande situasjon og egne tankar knytt til situasjonen.	Ingen føringar om form.

XI

1, s. 343. "Faguttrykk". Tredelt oppgave knytt til ulike faguttrykk. Eleven skal lage ei liste over orda og skrive stikkord til dei.	Kunnskapsutvikling. Eleven skal lære faguttrykk og vise at han/ho forstår dei.	Dokumentasjonsskriving. Skriv for å dokumentere kunnskap.	Føringar om at ein skal skrive om faguttrykka i kurset.	Eleven skal lage liste og skrive stikkord.
2, s. 343. "Dialekt og sosiolekt". Delt i A og B. Eleven skal skrive ned målmerke frå dialekta, samt skrive ned eleven nyttar som kanskje ikkje alle forstår.	Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, <u>metakommunikasjon</u> og <u>eigen vurdering</u> . Eleven skal reflektere over eige talemål.	Dokumentasjonsskriving.	Føringar om kva det skriftlege arbeidet skal innehalde.	Eleven skal berre skrive ned enkeltord.
3, s. 343. "Dialekt og sosiolekt". Delt i A og B. Elevane skal lese ein tekst og finne dialektord i teksten. Vidare skal eleven gjette kva dialekt teksten er skriven på, vise til målmerke og skrive dei ned.	Kunnskapsutvikling + kunnskapsorganisering og lagring. Eleven skal utforske ein tekst, og leite etter målmerke. Eleven må beskrive og organisere målmerke.	Dokumentasjonsskriving.	Føring om at det er målmerke som skal skrivast.	Inga føring knytt til form.
4, s. 343. "Lese og forstå svensk og dansk". Eleven skal lese ein dansk tekst, og skrive av ord	Kunnskapsutvikling. Eleven skal utforske teksten og samanlikne danske og norske ord.	Dokumentasjonsskriving.	Lite skriving, skal berre skrive enkeltord.	Lite skriving, skal berre skrive enkeltord. Ingen føringar knytt til form.

XII

so også blir brukt på norsk.				
5, s. 344. "Lese og forstå svensk og dansk". Eleven skal notere ned svenske ord som liknar på norske ord.	Kunnskapsutvikling. Eleven skal utforske ein tekst og samanlikne svensk og norsk.	Dokumentasjonsskriving.	Lite skriving, berre notering av enkeltord.	Lite skriving, berre notering av enkeltord. Ingen føringar knytt til form.
6, s. 344. "Gå vidare". Samarbeidsoppgåve. Elevane skal dramatisere ein situasjon.	-	-	-	-
7, s. 344. "Gå vidare". Samarbeidsoppgåve. Elevane skal ha språkdebatt.	-	-	-	-
8, s. 344 "Gå vidare". Oppgåva er delt i A-C, elevane skal velje ei av dei. A: Skrive lesarinnlegg. B: Skrive novelle. C: Skrive ein tekst.	A: Påverknad. Eleven skal skrive for å påverke lesar om kvifor det er viktig/uviktig å halde på dialekta si. B: Konstruksjon av tekstverder. Eleven skal skrive ei novelle om ein virtuell situasjon. C: Opnar eigentleg for alle formåla i skrivehjulet fordi	A og B: Dokumentasjonsskriving Kunne også vore presentasjonsskriving, men det kjem ikkje fram at teksten skal publiseras. C: Dokumentasjonsskriving Tenkeskriving	A: Gjer føringar om kva teksten skal handle om. Eleven skal skrive om kvifor det er viktig/uviktig å halde på dialekta si. B: Gjer føringar om kva teksten skal handle om. Skal skrive novelle der hovudpersonen har flytta til ein annan stad med ei annan dialekt.	A: Konkret sjangerføring (lesarinnlegg). B: Konkret sjangerføring (novelle). C: Relativt open, ber eleven om å skrive ein tekst.

XIII

	oppgåve er særers open. Eleven blir bedt om å skrive ein tekst om språk og haldningar.	C opnar også for at eleven skal skrive for å lære.	C: Føringar om tema i teksten (språk og handlingar).	
9, s. 344 "Gå vidare". Samarbeidsoppgåve. Elevane skal drøfte om det er viktig at vi forstå nabospråka og reflektere over korleis det blir i framtida.	-	-	-	-
10, s. 344. "Gå vidare". Samarbeidsoppgåve. Eleven skal setje om tekstar frå svensk og dansk.	Kunnskapsutvikling. Eleven skal omsetje tekst.	Dokumentasjonsskriving Tenkeskriving	Teksten er skriven, eleven skal berre setje om.	Teksten er skriven, eleven skal setje den om.
11A, s. 345. "Oppsummer". Lage videoforedrag.	-	-	-	-
11B, s. 345. "Oppsummer". Finne ei dansk og ei svensk nyheitssak, lese og presentere hovudinnhaldet. Kan delvis gjerast skriftleg, sjølv om det ikkje står konkret.	Kunnskapsutvikling + utvikling av informasjon. Eleven utviklar eigen kunnskap, men skal også presentere for medelevar, som gjer at målet med teksten blir å vidareføre informasjon.	Presentasjonsskriving. Eleven skal presentere for kvarandre, viktig at teksten kommuniserer.	Seier lite om kva innhald teksten skal ha.	Ingen føring om form.

XIV

Side 345. "Eigenvurdering". Tre oppgåver knytt til eigen oppfatning av innsats og forståing knytt til faginnhaldet i kurset. Står ikkje at eleven må svare skriftleg, men ein kan utføre oppgåvene skriftleg.	Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering. Eleven skal reflektere over eigen innsats.	Tenkeoppgåver	Får spørsmål som skal svarast på.	Ingen føringar knytt til form på tekst.
---	---	---------------	-----------------------------------	---

Kurs 8.4 Språkhistorie – bakgrunnen for bokmål og nynorsk

Oppgåve	Skrivefunksjon	Oppgåvetype	Føring om innhald	Føring om form
Tenk over, s. 346 Eleven skal tenkje på ord som liknar på kvarandre på tvers av skriftspråk.	-	-	-	-
1, s. 354. "Faguttrykk". Tre delt oppgåve knytt til tre faguttrykk som eleven skal forklare. Står ikkje at eleven må svare skriftleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve.	Eleven skal forklare tre omgrep.	Står ingenting om form på svaret.

XV

2, s. 354. "Opphavet til språket vårt". A: Eleven skal skrive ned engelske og norske ord som liknar på kvarandre. B: Eleven skal gjere det same som i A, berre med andre språk.	Kunnskapsutvikling Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering. Eleven må reflektere over ord og språkbruk, men oppgåva opnar også for at eleven får utforske og samanlikne språk som kan opne for kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve.	Eleven skal dokumentere kva ord han/ho kjenner til.	Står ingen føringar om korleis ein bør svare. Berre at eleven skal skrive orda.
3, s. 354. "Opphavet til språket vårt". Eleven skal notere ord frå ein engelsk tekst som også finst på norsk, eventuelt skrive ned det norske ordet om det skrivast litt annleis.	Kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve.	Eleven skal dokumentere kunnskapen sin.	Står at eleven skal skrive orda ned.
4, s. 354. "Språkhistorie før 1850". Eleven skal lage eit kryssord.	Kunnskapsutvikling	Tenkeoppgåve Dokumentasjonsoppgåve Oppgåva opnar for at eleven kan lære, men også for at eleven skal dokumentere kunnskap.	Står at kryssordet skal ta utgangspunkt i spørsmål eller svar på spørsmål som står i oppgåveteksten.	Eleven skal lage eit kryssord.
5, s. 354. "Språkhistorie før 1850". Eleven skal lage rollespel.	-	-	-	-

XVI

6, s. 355. "Språkhistorie – to skriftspråk blir til". Samarbeidsoppgåve. Elevane skal lage spørsmål knytt til eit emne i kurset. Elevane skal stille spørsmåla til kvarandre.	Kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve. Oppgåva opnar for at elevane skal vise kva dei har lært. Presentasjonsoppgåve. Elevane skal bruke spørsmåla i klasserommet.	Oppgåva legg føringar for kva emne spørsmåla skal ta utgangspunkt i.	Eleven skal lage spørsmål.
7, s. 355. "Gå vidare". Leven skal finne meir info om språkhistorie, på nett. Eleven skal notere stikkord og presentere det han/ho finn ut.	Kunnskapsutvikling Kunnskapsorganisering og lagring.	Dokumentasjonsoppgåve. Eleven skal skrive for å syne kva han/ho har lært. Presentasjonsoppgåve. Eleven skal presentere det som er funne ut. Tenkeoppgåve. Eleven må bruke skrivinga som eit verktøy for å lære.	Føringar til innhald i sjølve presentasjonen.	Oppgåva opnar for at eleven sjølv kan velje korleis han/ho vil presentere. Altså kan eleven presentere skriftleg.
8, s. 355. "Gå vidare" Samarbeidsoppgåve. Klassediskusjon.	-	-	-	-
9, s. 355. "Oppsummer" Eleven skal velje anten A eller B. A: Lage presentasjon om språkhistorie. B: Lage ein språkhistorisk rap.	A: Kunnskapsutvikling. B: Konstruksjon av tekstverder.	A og B: Presentasjonsoppgåve. I oppgåveteksten til A, kjem det fram at målgruppa for presentasjonen er resten av klassen. Dokumentasjonsoppgåve.	Både A og B legg føringar for innhald i teksten.	A opnar for fleire former, til dømes foredrag, digital presentasjon, drama eller kortfilm. B presiserer at eleven skal lage ein rap.

XVII

Side 355. "Eigenvurdering" To oppgaver knytt til eigen oppfatning av innsats og forståing knytt til faginnhaldet i kurset. Står ikkje at eleven må svare skriftleg, men ein kan utføre oppgåvene skriftleg.	Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, <u>metakommunikasjon</u> og <u>eigenvurdering</u> . Eleven skal reflektere over eigen innsats.	Tenkeoppgåver	Får spørsmål som skal svarast på.	Ingen føringar knytt til form på tekst.
---	--	---------------	-----------------------------------	---

8.5 Samisk språk og kultur

Oppgave	Skrivefunksjon	Oppgavetype	Føring om innhald	Føring om form
Tenk over, s. 356 Eleven skal svare på kor viktig ein tykkjer det er å bruke sitt eige språk. Står ikkje at eleven skal svare skriftleg, men ein kan det.	Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, <u>metakommunikasjon</u> og <u>eigenvurdering</u> .	Dokumentasjonsoppgåve. Tenkeoppgåve.	Føring om kva eleven skal reflektere over.	Ingen føring om form.
1, s. 360. "Faguttrykk". Delt i A og B. Eleven skal forklare faguttrykk. Står ikkje konkret at eleven må svare skriftleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling. Kunnskapsorganisering og lagring. Eleven skal vise at han/ho har lært kva ulike faguttrykk betyr.	Dokumentasjonsoppgåve.	Føringar om kva eleven skal forklare.	Ingen føringar om form.

XVIII

2, s. 360. "Samisk språk og kultur". Eleven skal alge ein quiz med spørsmål frå kurset. Quizen skal gjennomførast. Står ikkje at eleven må svare skriftleg, men det er naturleg at ein skriv ned spørsmåla og svara.	Kunnskapsutvikling. Kunnskapsorganisering og lagring. Utveksling av informasjon, halde kontakt. Teksten skal nyttast i klasserommet, altså er litt av formålet at teksten informerer og er tydeleg.	Presentasjonsoppgåve.	Føringar om kva quizen skal handle om.	Eleven skal lage ein quiz.
3, s. 360. "Samisk språk og kultur". Eleven skal lage ein situasjon som viser kvifor ein må ivareta samiske rettar, språk og kultur. Eleven kan velje å skrive situasjonen som ein korttekst.	Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, <u>metakommunikasjon</u> og <u>eigenvurdering</u> . Kunnskapsutvikling. Konstruksjon av tekstverder.	Dokumentasjonsoppgåve. Det kjem ikkje fram i oppgåveteksten at skrivinga skal publiserast.	Føringar om at teksten skal innehalde eit budskap.	Eleven kan velje å skrive ein korttekst.
4, s. 360. "Samisk språk og kultur". Delt i A og B. A: sjå på kart og finne ut kvar det bur samisk befolkning. B: Skrive samiske stadnamn frå kart.	Kunnskapsutvikling. Kunnskapsorganisering og lagring.	Dokumentasjonsoppgåve.	Berre skriving av enkeltord.	Ingen føringar om form.
5, s. 360. "Samisk språk og kultur".	-	-	-	-

XX

Øve på uttale av sajske setningar.				
6, s. 360. "Samisk språk og kultur". Eleven skal lage ei norsk-samisk ordliste.	Kunnskapsutvikling. Kunnskapsorganisering og lagring.	Dokumentasjonsoppgåve.	Ordboka skal innehalde ord frå setningane i oppgåve 5.	Eleven skal lage ei ordliste.
7, s. 361. "Gå vidare, samisk kultur i dag". Samarbeidsoppgåve. Eleven skal drøfte kvifor det er viktig med grunnskuleopplæring på samisk. Summere opp diskusjon i stikkord (altså litt skrivning)	Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigen vurdering. Knytt til sjølve innhaldet i skrivninga. Utveksling av informasjon Elevane skal presentere kva dei har diskutert.	Dokumentasjonsoppgåve Presentasjonsoppgåve.	Innhaldet i teksten skal knytast til diskusjonen.	Stikkord til ein presentasjon.
8A, s. 361. "Gå vidare, samisk kultur i dag". Eleven skal lage ein presentasjon av ein rappar. Står ingenting om at ein må svare skriftleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling. Utveksling av informasjon Det er naturleg at eleven skal presentere presentasjonen.	Dokumentasjonsoppgåve. Presentasjonsoppgåve.	Presentasjonen skal handle om ein rappar.	Ingen føringar.
8B, s. 361. "Gå vidare, samisk kultur i dag".	Kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve.	Skrive om det ein har lest.	Eleven skal skrive ei oppsummering.

XX

Eleven skal lese om samisk språk og kultur på nett, lage oppsummering av funna. Kan gjerast skriftleg.				
9, s. 361. "Gå vidare, samisk kultur i dag". Samarbeidsoppgåve. Eleven skal lage ei undersøking og presentere svara som avisside eller plakat.	Kunnskapsutvikling. Utveksling av informasjon, halde kontakt. Kunnskapsorganisering og lagring.	Presentasjonsoppgåve. Dokumentasjonsoppgåve.	Føring om tema i spørsmåla og at dei skal knytast mot informasjonen i kurset.	Elevane skal lage ei avisside eller plakat.
10, s. 361. "Gå vidare, samisk kultur i dag". Samarbeidsoppgåve. Elevane skal søke etter fleire opplysningar om samisk språk, kultur og rettar. Vidare skal dei lage ei brosjyre.	Utveksling av informasjon, halde kontakt. Kunnskapsutvikling. Kunnskapsorganisering og lagring.	Presentasjonsoppgåve.	Føring om tema i teksten.	Elevane skal lage ei brosjyre, målgruppa er ungdom.
11, s. 361. "Oppsummer". Elevane skal lage ein samansett tekst der han/ho presenterer samisk språk, kultur og rettar.	Kunnskapsutvikling Kunnskapsorganisering og lagring. Utveksling av informasjon.	Dokumentasjonsoppgåve. Det kjem ikkje fram at teksten skal publisert.	Føring om tema i teksten (samisk språk, kultur og rettar).	Eleven skal lage ein samansett tekst, men står fritt til å velje kva slags uttrykk han/ho vil nytte i teksten.

XXI

<p>Side 361. "Eigenvurdering" To oppgåver knytt til eigen oppfatning av innsats og forståing knytt til faginnhaldet i kurset. Står ikkje at eleven må svare skriftleg, men ein kan utføre oppgåvene skriftleg.</p>	<p>Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering. Eleven skal reflektere over eigen innsats.</p>	<p>Tenkeoppgåver</p>	<p>Får spørsmål som skal svarast på.</p>	<p>Ingen føringar knytt til form på tekst.</p>
---	--	-----------------------------	--	--

XXII

8.3 Vedlegg C: Analyse av *Fabel 8*

Vedlegg 3: Fabel 8

Opplysningar om læreboka:

- Tittel på lærebok: *Fabel 8*
- Forfattarar: Elin Drevlandt, Anne-Grete Fostås, Kjartan Hjulstad, Helge Horn, Ellen Birgitte Johnsrud, Maria Nitteberg & Åse Marie Ommundsen.
- Årstal for utgjevnad: 2013.
- Utgåve: 1. utgåve.
- Bakgrunn for utgjevnad: Følgjer den reviderte læreplanen i norsk.
- Årstrinn læreboka dekkjer: 8. årstrinn.

Opplysningar om utdraget som blir analysert:

- Namn på kapittel/utdrag: "Språk og kultur: ei språkreise til vår eiga tid".
- Sidetal: Side 226-239 (13 sider).
- Oppbygging av kapittel:

"Språk og kultur" verkar som eit hovudområde, og "Ei språkreise til vår eiga tid" er eit kapittel under dette området. Vidare er kapittelet bygd opp av tekstbolkar og oppgåver undervegs i kapittelet.

- Læreboka sine egne opplysningar om oppgåvene i læreboka:

Oppgåvene er samla i boklar undervegs i kapitla. Nokre er merka med eit ikon som signaliserer at dei eignar seg som samarbeidsoppgåver (Drivflaadt et al., 2013, s. 3). Nokre oppgåver står i tankebobler under overskrifta "tenk over". Desse er meint til å setje i gang tankane og fantasien til elevane. Lærebokforfattarane poengterer at desse sjeldan har eit fasitsvar. I tillegg opererer læreboka med omgrepet "skrivevenn". Nokon oppgåver opnar for at elevane skal samarbeide om å skape tekst, særleg når det kjem til å vurdere tekstane til kvarandre (Drivflaadt et al., 2013, s. 2). Læreboka poengterer at å samarbeide med ein skrivevenn kan hjelpe eleven til å betre skriveferdigheita si (2013, s. 2).

Oppgåve	Grunnfunksjon	Oppgåvetype	Føring om innhald	Føringar om form
1A, s. 233 Eleven skal peike på skilnadar mellom norrøne og urnordiske namn. Blir ikkje bedt direkte om å skrive svaret, men ein kan svare skriftleg.	Kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve.	Føringar om kva den eventuelle teksten skal handle om.	Ingen føringar om form.
1B, s. 233. Eleven skal forklare korleis ein kan sjå at norsk er i slekt med andre språk. Står ikkje at eleven må svare skriftleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve.	Føringar om kva den eventuelle teksten skal handle om.	Ingen føringar om form.
1C, s. 233. Eleven skal ved hjelp av internett finne ut kva to ord heiter på finsk.	-	-	-	-

ii

1D, s. 233. Eleven skal reflektere over kvifor islandsk og norsk er så ulike språk. Står ikkje at eleven skal svare skriftleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling. Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering.	Dokumentasjonsoppgåve.	Føringar om kva den eventuelle teksten skal dreie seg om.	Ingen føringar om form.
2, s. 233. Slå opp i ordbok og sjå kva ord som kjem frå norrønt eller frå tysk.	-	-	-	-
3A, s. 233. Lese tekstutdrag og peike på kva som er spesielt ved rettskrivinga. Står ikkje at ein må svare skriftleg men ein kan det.	Kunnskapsutvikling	Dokumentasjonsoppgåve.	Føringar om kva som teksten skal handle om. Eleven får eit spørsmål som skal svarast på.	Ingen føringar om form.
3B, s. 233. Samarbeidsoppgåve. Skal skrive om sitat til moderne bokmål og nynorsk.	Kunnskapsutvikling	Presentasjonsoppgåve. Skriveferdigheita er i sentrum i oppgåva, men teksten skal ikkje publiserast. Dokumentasjonsoppgåve. For å vise læraren at dei kan noko.	Teksten er skriven, eleven skal omsetje den.	Teksten er skriven, dei skal omsetje den.
3C, s. 233. Eleven skal forklare kvifor Holberg skreiv på dansk. Står ikkje at ein må svare skriftleg.	Kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve.	Føringar om kva det skriftlege arbeidet skal handle om.	Ingen føring om form.

iii

"Tenk over", s. 236. Eleven skal tenke på dialektar som kan koplast til visse ord. Står ikkje at eleven må svare skriftleg, men ein kan gjere det.	Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering.	Dokumentasjonsoppgåve.	Føringar om kva eleven skal skrive (eleven skal svare på spørsmål).	Ingen føringar om form.
4, s. 236. Del a: eleven skal skrive om eit sitat til moderne nynorsk og bokmål. Del b: peike på kva som var annleis når ein sette om teksten.	Kunnskapsutvikling. Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering.	Presentasjonsoppgåve. Skriveferdigheita i sentrum, men teksten skal ikkje publiserast. Dokumentasjonsoppgåve.	Teksten er skriven, eleven skal omsetje den i del a. I del b skal eleven reflektere over eit spørsmål .	I del a er teksten skriven, eleven skal omsetje den. Ingen føringar om form i del b.
5, s. 236. Lage lesarinnlegg som argumenterer for Welhavens synspunkt.	Kunnskapsutvikling. Påverknad.	Dokumentasjonsoppgåve. Det kjem ikkje fram i oppgåveteksten at eleven skal publisere teksten på nokon måte, så eit mål vil bli at læraren skal sjå kva kunnskap eleven har. Presentasjonsoppgåve. Skriveferdigheita er i sentrum.	Eleven blir presentert for eit sitat, og skal argumentere for synet som kjem fram i sitatet.	Eleven får beskjed om å skrive eit lesarinnlegg.
6A, s. 236. Eleven skal reflektere over kvifor Aasen tykte dialektene på landet var meir norsk enn bymåla. Står ingenting om at eleven må svare skriftleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling. Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering.	Dokumentasjonsoppgåve.	Eleven blir presentert for eit utsegn og skal reflektere rundt det.	Ingen føringar om form.

IV

6B, s. 236. Eleven skal reflektere over kvifor det ikkje er populært å seie at nokon dialekter er meir norsk enn andre. Står ikkje at eleven må svare skriftleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling. Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering.	Dokumentasjonsoppgåve.	Eleven skal ta stilling til eit utsegn, reflektere rundt det.	Ingen føringar om form.
7, s. 236. Deit i a, b og c. A: lese dansk tekst. B: setje den om til nynorsk og bokmål. C: Diskusjonsoppgåve med sidemannen.	B: Kunnskapsutvikling. Kunnskapsorganisering og lagring.	B: Presentasjonsoppgåve. Skriveferdigheita er i sentrum i oppgåva, men teksten skal ikkje publiserast. Dokumentasjonsoppgåve. For å vise læraren at dei kan noko..	B: Teksten er skriven, skal berre setjast om.	B: Teksten er skriven, skal berre setjast om.
8, s. 236. Eleven blir presentert for ein påstand, skal forklare kvifor ein kan påstå noko slikt. Står ikkje at eleven må svare skriftleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling. Kunnskapsorganisering og lagring.	Dokumentasjonsoppgåve.	Føringar om kva som skal skrivast.	Ingen føringar om form.

V

9, s. 236. Eleven får sjå eit bøyingskjema, skal vise korleis ein bøyer orda på nynorsk. Vidare skal eleven forklare kva som er likt og ulikt ved dagens bøyning og slik det var før.	Kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve.	Føringar om kva ord som skal bøyast, og kva eleven skal forklare.	Skal lage bøyingskjema, og forklare. Ingen føringar for korleis forklaringa skal formast.
10, s. 238. "Måløppgåver" A: Eleven skal gje døme på eit fenomen. B: Eleven skal forklare kvifor norske og engelske ord er meir like enn norske og finske. Ingen av oppgåvene seier at eleven må svare skriftleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve.	Føringar om kva eleven skal gje døme på og kva eleven skal forklare.	Ingen føringar knytt til form.
11, s. 238. "Måløppgåver" Eleven skal lage ei tidslinje med dei store epokane i norsk språkhistorie. Kvar epoke skal ha eit døme på språket i epoken.	Kunnskapsorganisering og lagring.	Dokumentasjonsoppgåve. Eleven skal vise kva han/ho kan. Dette kunne vere ei presentasjonsoppgåve også, fordi språket er i sentrum. Eleven blir ikkje bedt om å vise fram/publisere tidslinja.	Føringar om kva som skal vere med. Eleven får også beskjed om at han/ho finn informasjon og døme på språket i dei ulike epokane gjennom kapitlet.	Eleven skal lage tidslinje. Vidare står det at det skal vere døme på språket til kvar epoke. Dette blir ikkje utdjupa meir enn at ein kan finne dømer i løpet av kapitlet.

VI

12, s. 238. "Måløppgåver". Eleven skal slå opp i ordbok og sjå korleis ein kan skrive ulike substantiv.	-	-	-	-
13, s. 238. "Måløppgåver". Samarbeidsoppgåve. Samtale mellom elevar.	-	-	-	-
14, s. 238. "Måløppgåver" Eleven skal finne ord og bøyingsformar i si dialekt som ikkje kan nyttast i skriftspråk. Står ikkje at eleven skal svare skriftleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling. Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering .	Dokumentasjonsoppgåve.	Eleven skal skrive ned ord og bøyingsformer.	Ingen føringar om form på den eventuelle teksten.
15, s. 238. "Måløppgåver" Eleven får presentert ein påstand og skal kome på argument for ein slik påstand. Står ikkje at eleven må svare skriftleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling. Påverknad.	Dokumentasjonsoppgåve. Kan eventuelt også vere ei presentasjonsoppgåve.	Føringar om at ein skal argumentere for ein påstand.	Ingen føringar om form.

VII

16A, s. 239. "Måløppgáver: skriveoppgáver" Eleven skal lage ei liste med argument for å ha to målformer, deretter binde argumenta saman til ein tekst. Skrivevenn skal vurdere teksten.	Páverknad	Presentasjonsoppgáve Medelev skal lese og vurdere teksten.	Føringar om kva teksten skal handle om, nemleg argument for å ha to målformer.	Få føringar om form, anna enn at eleven skal lage ein liten tekst.
16B, s. 239. "Måløppgáver: skriveoppgáver" . Eleven skal skrive ein framtidsdraum for norsk spekk. Teksten skal lesast høgt for skrivevenn også skal den diskuteras.	Konstruksjon av tekstverder.	Presentasjonsoppgáve Eleven skal lese den for medelev.	Føringar knytt til tittel på teksten.	Det kjem ikkje fram tydelege føringar om form på tekstens.
16C, s. 239. "Måløppgáver: skriveoppgáver" . Eleven skal skrive eit lesarinnlegg med argument for ei sak.	Páverknad.	Dokumentasjonsoppgáve. Det kjem ikkje fram i oppgáveteksten at eleven skal publisere teksten sin, difor vil dette vere ei oppgáve der eleven skal vise sin kunnskap til læraren.	Føringar knytt til kva eleven skal argumentere for.	Eleven skal skrive eit lesarinnlegg.

VIII

16D, s. 239. "Måløppgáver: skriveoppgáver" . Eleven skal skrive eit lesarinnlegg med argument for ei sak. Eleven skal nytte mest mogleg former som er lov i berre målformene.	Páverknad.	Dokumentasjonsoppgáve.	Føringar om innhald med tanke på kva ein skal argumentere for.	Skal skrive lesarinnlegg. Føringar knytt til språk.
Síde 239. "I mål" Her finn ein ulike oppgáver utan nummer. Eleven skal mellom anna skrive nøkkelord som kan forklare kvifor vi har to målformer, skrive døme på korleis språk har endra seg, tenkje over haldningar til to målformer i nærmiljøet, tenkje over råd ein vilje gitt til ein ven som vurderer å byte hovudmål.	Kunnskapsutvikling. Kunnskapsorganisering og lagring. Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering. Páverknad. 	Tenkeoppgáver. Skrivinga blir eit verkty i læreprosessen.	Delvis føringar knytt til kva som skal skrivast.	Føringar knytt til fyrste oppgáve, der eleven skal skrive nøkkelord. I dei andre punktøppgávenc står det ingenting om form på tekst.

IX

8.4 Vedlegg D: Analyse av *Fabel 10*

Vedlegg 4: *Fabel 10*

Opplysningar om læreboka:

- Tittel på lærebok: *Fabel 10*
- Forfatarar: Anne-Grete Eostås, Kjartan Hjulstad, Helge Horn, Ellen Birgitte Johnsrud, Jannike Hegdal Nilssen, Maria Nitteberg, Åse Marie Ommundsen & Harald Ødegaard.
- Årstal for utgjevnad: 2015.
- Utgåve: 1. utgåve.
- Bakgrunn for utgjevnad: Følgjer den reviderte læreplanen i norsk.
- Årstrinn læreboka dekkjer: 10. årstrinn.

Opplysningar om utdraget som blir analysert:

- Namn på kapittel/utdrag: "Språk og kultur: Eitt land – mange språk" og "Språk og kultur: på svensk og dansk".
- Sidetall: Side 214-247 (33 sider)
- Oppbygging av kapittel: "Språk og kultur" verkar som eit hovudområde, og under dette området finn ein to kapittel, "Eitt land – mange språk" og "på svensk og dansk".
- Læreboka sine eigne opplysningar om oppgåvene i læreboka: Oppgåvene er samla i bolkar undervegs i kapitla. Nokre er merka med eit ikon som signaliserer at dei eignar seg som samarbeidsoppgåver (Eostås et al., 2015, s. 3). Nokre oppgåver står i tankebobler under overskrifta "tenk over". Desse er meint til å setje i gang tankane og fantasien til elevane. Lærebokforfatarane poengterer at desse sjeldan har eit fasitsvar. I tillegg opererer læreboka med omgrepet "skrivevenn". Nokon oppgåver opnar for at elevane skal samarbeide om å skape tekst, særleg når det kjem til å vurdere tekstane til kvarandre (Eostås et al., 2015, s. 2). Læreboka poengterer at å samarbeide med ein skrivevenn kan hjelpe eleven til å betre skriveferdigeita si (2013, s. 2).

"Eitt land – mange språk"

Oppgåve	Grunnfunksjon	Oppgåvetype	Føring om innhald	Føringar om form
Side 217 "Tenk over" Eleven skal tenkje på kor mange dialektar ein finn blant lærarane på skulen sin. Kan svare skriftleg, men det står ikkje direkte i oppgåva.	Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering .	Dokumentasjonsoppgåve.	Eleven skal svare på eit spørsmål.	Ingen føringar om form.
1, s. 220. Eleven skal plassere si dialekt i eit dialektområde. Står ikkje at ein må svare skriftleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling, Kunnskapsorganisering og lagring.	Dokumentasjonsoppgåve.	Eleven skal svare på eit spørsmål.	Ingen føringar om form.
2, s. 220. Plassere ulike kjendisar sine dialektar. Står ikkje at ein må svare skriftleg, men ein kan det.	Kunnskapsorganisering og lagring, Kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve.	Eleven skal plassere dialektar.	Ingen føringar om form.
3, s. 220. Finne lærarar med ulike dialektar og få dei til å lese/seie ein setning.	-	-	-	-
4, s. 220. Skrive ei gitt setning lydrett.	Kunnskapsutvikling, Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering .	Tenkeoppgåve, Dokumentasjonsoppgåve.	Eleven skal skrive ei gitt setning lydrett, samt vise til dialektkjenneteikn ved eiga dialekt.	Skal skrive ei setning. Ingen føringar om korleis ein skal svare på A og B.

A: Vise til dialektkjenneteikn i setninga. B: Peike på kva dialektkjenneteikn som ikkje kjem til syne i setninga. Står ikkje at ein må svare skrifleg på A og B, men ein kan det.				
5, s. 220. Finne ord som er heilt spesielle for si eiga dialekt. Står ikkje at ein skal skrive ned svaret, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling. Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering.	Tenkeoppgåve. Dokumentasjonsoppgåve.	Eleven skal eventuelt skrive ned ord.	Ingen føringar om form.
6A, s. 221. Tenke på korleis dialektar blir brukt i ulike reklamesituasjonar. Står ikkje at ein skal svare skrifleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling. Kunnskapsorganisering og lagring.	Dokumentasjonsoppgåve.	Eleven skal eventuelt skrive ned ulike dialektar og knytte dei til reklamesituasjonar.	Ingen føringar om form.
6B, s. 221. Eleven skal reflektere over kvifor ein knyter nokon dialektar til nokon reklamesituasjonar. Står ikkje at eleven må svare skrifleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling. Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering.	Dokumentasjonsoppgåve.	Eleven skal eventuelt skrive ned sine refleksjonar.	Ingen føringar om form.

III

Side 222. "Tenk øver" Eleven skal tenke over kva skriftspråk som ligg nærast si eiga dialekt.	+	-	-	-
7, s. 222. Eleven skal finne ut meir om Welhaven, Wergeland og Munch og deira språksyn. Står ikkje at eleven skal svare skrifleg, men det er naturleg.	Kunnskapsutvikling. Kunnskapsorganisering og lagring.	Dokumentasjonsoppgåve.	Føringar om kva elevane skal finne ut.	Ingen føringar om form.
8, s. 223. Finne ut kva jamstillingsvedtaket gjekk ut på. Står ikkje at eleven skal svare skrifleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve.	Føringar om kva ein eventuell tekst skal handle om.	Ingen føringar om form.
9, s. 223. Finne ord som ein bruker på norsk som ein ikkje bruker på dansk. Står ikkje at eleven skal svare skrifleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve.	Eventuell tekst vil vere enkle ord, ikkje ein lengre tekst.	Ingen føringar om form.
10, s. 223. "Klar for ei utfordring?" Gå på nettet og undersøkje kva ord Aasen fann nær elevens heimstad. Står ikkje at ein	Kunnskapsutvikling. Identitetsdanning, og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering.	Dokumentasjonsoppgåve.	Eventuell tekst vil vere enkle ord, ikkje ein lengre tekst.	Ingen føringar om form.

IV

skal svare skriftleg, men ein kan det.				
11, s. 223. Eleven skal skrive ein leksikonartikkel om ein sentral person i språkdebatten.	Kunnskapsutvikling. Kunnskapslagring og organisering. Utsveksling av informasjon, halde kontakt.	Dokumentasjonsoppgåve. Eleven blir ikkje bedt om å publisere teksten sin, difor skriv eleven for å dokumentere kva han/ho kan.	Føringar om kva person teksten skal handle om, men ikkje om kva spesifikke opplysningar om personen som bør vere med.	Eleven skal skrive ein leksikonartikkel.
12, s. 223. A: lage liste over argument for å ha to skriftspråk. B: lage liste med argument mot to skriftspråk. C: Skrive ein tekst der ein reflekterer over kvifor mange elevar er mot sidemål.	A: Kunnskapsutvikling + påverknad. B: Kunnskapsutvikling + påverknad. C: Kunnskapsutvikling + identitetsdanning og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering.	Dokumentasjonsoppgåve. Tenkeoppgåve. Eleven skriv for å reflektere. Presentasjonsoppgåve Språket er i sentrum, sjølv om teksten ikkje skal publiserast.	Føringar om at teksten skal handle om kvifor elevar er mot sidemål.	Eleven får få føringar om form, berre at dei skal skrive ein tekst.
13, s. 225. Eleven skal lese ein tekst i læreboka og finne døme på setningar med feil ordstilling. Eleven skal vidare skrive dei rett.	Kunnskapsutvikling. Kunnskapsorganisering og lagring.	Dokumentasjonsoppgåve. Presentasjonsoppgåve. Skriftspråket er i sentrum, men ingenting skal publiserast.	Setningane er skrivne, eleven skal berre skrive dei med rett ordstilling.	Setningane er skrivne, eleven skal berre skrive dei med rett ordstilling.

v

14, s. 225. Samarbeidsoppgåve. Elevane skal diskutere kva ulike uttrykk betyr.	-	-	-	-
15, s. 225. Gje døme på ord som blir nytta i multitextelektar . Står ikkje at eleven skal svare skriftleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve.	Eleven skal gje døme på ord.	Eleven skal gje døme på ord.
16, s. 226. Elevane skal peike på kva ein sjølv tenkjer er typisk samisk. Skal enten skrive eit avsnitt, lage teikneserie, eller liknande for å svare.	Kunnskapsutvikling. Kunnskapsorganisering og lagring. Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering.	Tenkeoppgåve Dokumentasjonsoppgåve	Innhaldet skal handle om det ein sjølv meiner er typisk samisk.	Føringar om form, men eleven får fleire valmoglegheiter.
17, s. 226. Eleven skal bruke internett og finne ut korleis ein definerer kven som er same. Står ikkje at eleven skal svare skriftleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve.	Eleven skal svare på eit gitt spørsmål.	Ingen føringar om form.
18, s. 227. Eleven skal reflektere over kvifor styresmaktene bestemte seg for å assimilere samane på 1800-talet. Står ikkje at eleven skal svare skriftleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling. Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering.	Dokumentasjonsoppgåve.	Elevane skal reflektere over eit spørsmål.	Ingen føringar om form.

vi

19, s. 231. Eleven blir spurt om han/ho har kjennskap til samiske kunstnarar, eventuelt kven.	-	-	-	-
20, s. 231. Eleven skal lese ein tekst og sei noko om korleis naturen og folket blir skildra i teksten. Står ingenting om at ein skal svare skriftleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling. Kunnskapsorganisering og lagring.	Dokumentasjonsoppgåve.	Føringar om kva eleven skal skrive ned.	Ingen føringar om form på teksten.
21, s. 231. Samanlikne samisk og norsk nasjonalsong og diskutere korleis dei framstiller sjølvforståinga til folket. Peike på likskap og skilnad mellom songane. Står ikkje at eleven må svare skriftleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling. Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering.	Dokumentasjonsoppgåve. Tenkeoppgåve.	Føringar om kva eleven skal ha med (mellom anna likskap og skilnader mellom songane)	Ingen føringar om form på teksten.
Side 233. "I mål" Mange oppgåver utan nummer. Eg vel å nummerere dei for å forklare dei. Berre ei	1) Kunnskapsutvikling.	Alle oppgåvene er dokumentasjonsoppgåver.	1) Føring om kva omgrep som skal forklarast. 2) Føring om kva ein skal skrive. 3) Føring om innhaldet i artikkelen.	Ingen føringar om form.

VII

oppgåve nemner skrivning konkret, men alle unntatt den siste opnar for at ein kan svare skriftleg. 1) Forklare omgrep med egne ord. 2) Gje døme på kjenneteikn ved eiga dialekt. 3) Skrive fagartikkel om haldningar til dialekter. 4) Forklare bakgrunnen for at vi har to skriftspråk. 5) Forklare omgrepet multietnolekt . 6) Forklare kva det vil seie at samane er Noregs urfolk. 7) Vise korleis assimileringspolitikk har påverka samisk språk og kultur. 8) Forklare munnleg motiv og tema i eit samisk dikt til ein medelev.	2) Kunnskapsutvikling. 3) Kunnskapsutvikling + kunnskapsorganisering og lagring. 4) Kunnskapsutvikling. 5) Kunnskapsutvikling. 6) Kunnskapsutvikling. 7) Kunnskapsutvikling. 8) -		4) Føring knytt til kva ein skal forklare. 5) Føring om kva omgrep ein skal forklare. 6) Føring om kva ein skal forklare. 7) Føring om kva ein skal vise til.	
--	--	--	--	--

VIII

"På svensk og dansk"

Oppgave	Grunnfunksjon	Oppgavetype	Føring om innhald	Føringar om form
1a, s. 238. Eleven skal lese ein song, og svare på spørsmål. Eleven blir spurt om kva versjon han/ho tykkjer er lettast å forstå. Står ikkje at eleven må svare skrifleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling. Identitetsdanning og sølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering.	Dokumentasjonsoppgåve.	Eleven skal svare på spørsmål.	Ingen føringar om form.
1b, s. 238. Også knytt til songen. Eleven skal sjå på svensk versjon av songen og finne tre ord som er like på norsk, og tre som er ulike. Står ikkje at eleven må svare skrifleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling	Dokumentasjonsoppgåve.	Eleven skal finne ord.	Eleven skal finne ord.
1c, s. 238. Eleven skal setje om ein setning frå den danske songversjonen. Står ikkje at eleven må svare skrifteleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve Tenkeoppgåve	Eleven skal finne ei god omsetjing for eit dansk uttrykk.	Ingen føringar om form.
2, s. 238. Samarbeidsoppgåve. Elevane skal lese songen høgt og diskutere kva	-	-	-	-

IX

språk som er vanskelegast å uttale.				
3, s. 238. Finne norske ordtak i den danske teksten, eleven skal skrive dei på dansk.	Kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve.	Føringar om kva som skal skrivast. Teksten er skriven, eleven skal berre finne rett frå den danske teksten.	Teksten er skriven, eleven skal skrive av.
4, s. 238. Eleven skal lage ein teikneserie, som skal forklare ei setning.	Kunnskapsorganisering og lagring.	Dokumentasjonsoppgåve.	Føring om kva den samansette teksten skal handle om.	Føring om at det skal vere ein teikneserie.
5, s. 238. "Klar for ei utfordring?" Eleven skal skrive ein kort reflekterande tekst. Fyrste setning er bestemt.	Kunnskapsutvikling. Kunnskapsorganisering og lagring.	Dokumentasjonsoppgåve. Fordi det ikkje kjem tydeleg fram at teksten skal publiserast. Tenkeoppgåve. Språket kan nyttast som verktøy for læring. Presentasjonsoppgåve. Språket er i fokus i oppgåva.	Føring om kva teksten skal handle om sidan fyrste setning er bestemt.	Vag føring om form (kort, reflekterande tekst).
6A, s. 239. Elven skal finne ut kva nokre substantiv heiter på svensk og dansk. Står ikkje at eleven skal skrive svara ned, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve. Tenkeoppgåve.	Eleven skal skrive ord.	Eleven skal skrive ord.

X

6B, s. 239. Eleven skal finne ut kva svenske substantiv betyr på norsk. Det står ikkje at eleven skal skrive svara ned, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve. Tenkeoppgåve.	Eleven skal skrive ord.	Eleven skal skrive ord.
6C, s. 239. Eleven skal finne ut kva danske substantiv betyr på norsk. Det står ikkje at eleven skal skrive svara ned, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve. Tenkeoppgåve.	Eleven skal skrive ord.	Eleven skal skrive ord.
7, s. 239. Eleven skal finne ut kva Donald Duck & Co heiter på svensk og dansk.	Kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve.	Eleven skal skrive ord.	Eleven skal skrive ord.
8A, s. 239. Eleven skal nemne ulikskapar mellom dansk og svensk skrivemåte.	Kunnskapsutvikling. Kunnskapslagring og organisering.	Dokumentasjonsoppgåve.	Eleven får ei føring knytt til kva som skal skrivast.	Ingen føringar knytt til form på tekst.
8B, s. 239. Eleven skal ved hjelp av dæme vise til kva av skriftspråka som liknar på sitt eige. Står ikkje at eleven må svare skriftleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling. Kunnskapslagring og organisering.	Dokumentasjonsoppgåve.	Eleven får føring knytt til kva teksten skal innehalde.	Ingen føringar knytt til form.

XI

9, s. 239. "Klar for ei utfordring?" Eleven skal setje om songen til nynorsk.	Kunnskapsutvikling.	Presentasjonsoppgåve. I oppgåva er elevens skriftspråk i sentrum. Dokumentasjonsoppgåve. Eleven skal ikkje publisere teksten nokon stad.	Tekst som skal omsetjast.	Teksten har ei form i utgangspunktet.
Side 240. "Tenk over" Eleven skal tenkje over kvifor ein kallar eit fenomen for "falske vener". Eleven får beskjed om å tenkje over det, men ein kan også skrive svaret.	Identitetsdanning og sjølvrefleksjon, metakommunikasjon og eigenvurdering.	Dokumentasjonsoppgåve.	Eleven får beskjed om kva som skal tenkjast over.	Ingen føringar knytt til form.
10A, s. 241. Eleven skal fylle ut ein tabell.	-	-	-	-
10B, s. 241. Eleven skal skrive ein dialog.	Konstruksjon av tekstverder.	Dokumentasjonsoppgåve. Teksten skal ikkje publiseras, eleven skriv for å gjere det oppgåva ber om.	Føringar om kva teksten skal handle om (misforståingar mellom språk).	Dialog.
11, s. 241. Eleven skal lage ei ordliste.	Kunnskapsutvikling. Kunnskapsorganisering og lagring.	Dokumentasjonsoppgåve. Presentasjonsoppgåve. Eleven skal tenkje seg at den skal nyttast på ei reise til Danmark.	Føringar om at det skal vere ord som ein må kunne for å unngå misforståingar.	Ordliste.

XII

12, s. 243. Munnleg oppgåve knytt til uttale av svensk regle.	-	-	-	-
13, s. 243. Delt i a, b og c. Eleven skal lese ein svensk tekst, og får tre spørsmål knytt til innhaldet i teksten. Det står ikkje at eleven må svare skriftleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve.	Føringar om kva eleven skal svare på.	Ingen føringar om form. Ein kan tenke seg at eleven svarar med setningar.
14, s. 243. Eleven skal skrive ein kort søknad om sommarjobb på svensk.	Konstruksjon av tekstverder.	Dokumentasjonsoppgåve.	Føringar om eg-personen i teksten og at det skal vere ein jobbsøknad. Føring om at den skal skrivast på svensk.	Føring om at det skal vere ein kort jobbsøknad.
15, s. 243. Eleven skal skrive ned ord på svensk med dobbeltkonsonant, der same ordet ikkje har det på norsk.	Kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve.	Eleven skal skrive ned enkeltord.	Eleven skal skrive enkeltord.
16, s. 243. Samarbeidsoppgåve. Eleven skal framføre tekst i boka som eit rollespel.	-	-	-	-
17, s. 245. Eleven skal lese ein dansk tekst og peike på danske særtekk. Det står ikkje at eleven skal svare skriftleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve.	Eleven skal vise danske særtekk ved ein tekst.	Ingen føringar om form.

XIII

18, s. 245. Eleven skal svare på spørsmål knytt til innhald i den danske teksten. Står ikkje at ein må svare skriftleg, men ein kan det.	Kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve.	Føringar knytt til kva eleven skal svare på.	Ingen føringar knytt til form.
19, s. 245. Eleven skal lage ei passande norsk omsetjing av eit dansk uttrykk.	Kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve.	Føringar til kva som skal omsetjast.	Tekst skal omsetjast.
20, s. 245. Eleven skal skrive danske tal.	Kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve. Tenkeoppgåve.	Føringar til kva al som skal skrivast.	Teksten blir på ein måte enkeltord.
21, s. 245. Eleven skal setje om ulike pronomer til svensk og dansk.	Kunnskapsutvikling.	Dokumentasjonsoppgåve.	Føringar om kva som skal setjast om.	Enkeltord.
"I mål?" Mange oppgåver utan nummer. Eg vel å nummerere dei for å forklare dei. Ingen av dei ber eleven om å skrive, men ein kan svare skriftleg. 1) Forklare korleis ein ser skilnad på norske, svenske og danske tekstar. 2) Peika på likskapar mellom svensk og norsk og dansk og norsk.	Alle oppgåvene kan leggjast under kategorien kunnskapsutvikling.	Alle er dokumentasjonsoppgåver.	Føringar om kva eleven skal svare på.	Ingen føringar knytt til form.

XIV

3) Forklare uttrykket standardisert talemål. 4) Sei kva lyd ein berre finn i svensk språk. 5) Forklare uttrykket falske vener og gje døme.				
---	--	--	--	--

8.5 Vedlegg E: Tekstutdrag *Nye kontekst 8-10 basisbok*

Nokre av orda som vi låner frå andre språk, blir omsette til norsk. «Memory stick» er blitt til «minnepinne», «mail» er blitt «e-post», og «computer» er blitt «datamaskin». Vi kallar slike nylånte ord for nyord.

Norvgisering
I dag skriv vi fotografi og sjåttar, mens tidlegare skrivemåte var *photographie* og *chautteur*. Når ord frå andre språk får norsk skrivemåte, blir dei kalla norvgisering. Det er ei målsetjing i norsk språkpøkk at ord skal skrivast så lydtrett som mogleg, altså slik dei blir uttala. Det tek tid å venje seg til endringar i skriftspråket. I 1996 reagerte mange då Språkrådet foreslo at ein kunne skrive *servis* og *bakken* i staden for *servise* og *bacon*, og derfor brukar vi i dag framleis den engelske skrivemåten. Vi aksepterer lettare endringar i talspråket.

Engelsk og amerikansk påverknad
Språket vårt blir heile tida påverka av verda rundt oss. Sterkast er påverknaden frå engelsk og amerikansk. Gjennom musikk, tv-seriar, filmar, sosiale medium og reiser møter vi ofte det engelske språket. Det lærer til at vi låner både ord og uttrykksmåtar, kanskje utan å tenkje over det. Vi kan for eksempel høyre setningar som «nå meiner det sence». Her har «make» fått norsk bøyning, mens «sence» er heilt lånt engelsk. Slådig flaire studenter i utlandet og brukar engelsk som studiespråk. I nabolanda våre ser vi denne påverknaden også i sterkare, og vi kan oppleve at folk frå Skandinavia står over til engelsk i staden for å grave i forstå språka til kvarandre.

326 ■ Språk og kultur
Kurs 8.1: Språk i dag

Slang og ungdomsspråk

Slang
Slang er nye ord og uttrykk som blir tekne i bruk, ikkje minst i ungdomsmiljø. Nokre slangord er ofte nyskapande og kreative, andre er lånt frå slangsuttrykk i andre språk. Mange ord i ungdomskulturen kjem frå engelskspråkleg kultur: musikk, dataspel, film- og tv-seriar. Eit eksempel er «wazzup», som er ei forkorting for «what's up». Ein norsk variant av det same uttrykket er «skjer'ån». Tydinga er eigertilag berre at ein seier hei til kvarandre. Begge variantane er i dag vanlege i Norge. Slangordet «self» er ei forkorting for «sjølvslags». Forkortingar er vanlege i slang. Slangord oppstår fort og kan forsvinne like fort. Det skjer anten fordi ord blir gløymde, eller fordi dei blir så vanlege at dei verkar som om alle brukar – og då er det ikkje lenger slang. Slik har det alltid vore. Før den andre verdskrigen var engelske låntord som *brøt*, *teff* og *sparty* slangord i norsk, i dag teknar vi ikkje lenger desse orda som slang.

EKSEMPEL PÅ SLANG
Ei du kompis la meg snakk te slaffør at trur det e plåse ve får sagt det her? Ta å åpne opp øyn og se der omkring/E kørne brunken myna dekke i ting [...] *svakmyt*
Kjelde: www.språk.no, Henta 11.08.2013

Multietnolektisk stil
Mange som bur i Norge, er tospråklige. Nokre har eit anna førstespråk enn norsk, dei blir kalla minoritetsspråklege. I nokre urbaner, fleirkulturelle omgjevingar blir ord og uttrykk ofte henta frå mange ulike språk. Ungdommane utviklar slii eige språk, eit språk volkane kanskje ikkje forstå. Vi kallar dette multietnolektisk stil. Karakteristisk for denne stilen, ved sida av bestemte ord og uttrykk henta frå ulike språk, er at tonelaget gjerne er slakato-prega. Også rekkefølga på orda kan endrast i ein slik språkstil.

EKSEMPEL PÅ MULTIETNOLEKTISK STIL
V S
1 Norsk syntaks: Kiss du betalar, bór eg med
S V
2 Multietnolektisk stil: Viss du betalar, eg blir med.
3 Samtidig nummer en det kjønnes på lukt/grønt grass og Våhø
Pluss, avner ned til gutta [...] *svakmyt*
4 jeg kan tenke på barna i Afrika/oh! det er ikke noe mat der det
ikke schaalmen jeg kan si deg en ting som er veldig bra/for
mye cash du gir inn da får de mat og skoledag *svakmyt*
Kjelde: www.språk.no og www.ettorspråk.no, Henta 11.08.2013

minoritetsspråk
= språk som blir snakka av ei gruppe som er i mindretal i ein land
svakmyt = det første språket ein lærer
svak = som er typisk for byar

327 ■ Språk og kultur
Kurs 8.1: Språk i dag

OPPGÅVER

Faguttrykk
1 Bruk fagorda låntord, nyord, norvgisering og multietnolektisk stil i setningar. Lag gjerne ei setning med kvart ord.

Ver språkforskjarar
2 Finn engelske ord i setningane under.
– Den Neeligen glaymer og aldri
– Rutenen verkar ikke, så vi kjem ikke på Internett.
– Ho adda meg på Facebook.
– Det er fint om du kan sende ein mail i løpet av dagen, så vi kan booke billetter.
– Det er ikke lov å skate på bankene!

3 Sjekk ditt eige talspråk. Lag ei liste over engelske ord du brukar i kvardagen.

4 Formuler setningar. Skriv ned ei setning til kvart av orda i oppgåve 3.

5 Skriv om setningane nedanfor slik at dei held på meninga, men verken inneheld slangsuttrykk eller engelske ord.
– Det er nå språk chili å stå opp seint på søndagar.
– Eg mente ikke å ditte dykk på fredag. Eg hooka opp med Alex i går.
– Ser??
– Oslo trenda wordside på Twitter i dag.

6 Reflekter over talspråket. Tenk dykk at ein ungdom er blitt tekken for å jukse på ein prøve. Korleis vil han eller ho fornege om dette til foreldra, og kva vil vedkommande seie til vennane? Skriv replikkane i dei to situasjonane.

Slang
7 a Tenk over slangord du brukar i kvardagen, og skriv dei ned.
b Lag ei ordbok over slanguttrykk du brukar. Ordne orda alfabetisk og forklar kva dei betyr.
c Reflekter. Kva for nokon av slangorda trur du kjem til å forsvinne, og kva for nokon trur du kjem til å bli nye del av normalspråket? Forklar kvifor.

8 Vis kontrastane mellom generasjonane. Lag to setningar til kvar av situasjonane nedanfor. La den første setninga vere slik besteforeldre- eller oldemorforeldre generasjon ville ha sagt henne, og lag deretter ei setning der du brukar ungdomsspråk med så mange slangord som mogleg.
• Forklar at du ikkje er klestegglig nokon har på seg.
• Spør om dei veit kva lekseane er.
• Forklar kva slags musikk du liker godt.

9 Dramatiser og lag kortfilm av situasjonane i oppgåve 8. Overfør gjerne, såk at de får fram ulikekapane mellom generasjonane.

10 Skriv om setningane nedanfor slik at dei held på meninga, men verken inneheld slangsuttrykk eller engelske ord.
– Det er nå språk chili å stå opp seint på søndagar.
– Eg mente ikke å ditte dykk på fredag. Eg hooka opp med Alex i går.
– Ser??
– Oslo trenda wordside på Twitter i dag.

11 Undersøk låntord og norvgisering ved å bruke dei som sekjorda på internett. Lag ein kort presentasjon av kva låntord og norvgisering er. Vis eksempler på vantage og i det norske språket som kjem frå andre land. Bruk gjerne digitale hjelpemiddel.

12 Undersøk kva Språkrådet meiner var statusen til det norske språket i fjor. Søk på internett med sekjorda «språkatilstand» eller «språkpøkk tilstand» og «språk» og på innholdslista. Lag ei oversikt over kva slags emne som blir tekne opp. Vel ut eit av emna og les om det. Presenter hovudinnhaldet i det du har lese.

OPPSUMMER
13 Lag ein kort informasjonellon der du får fram korleis språk forandrar seg, og kva slags ulike språklege variasjonar vi har i dag. Seng for at du forskarar følgende faguttrykk i loppet av timen: talspråk, skriftspråk, låntord, nyord, norvgisering, slang, ungdomsspråk, multietnolektisk stil.

1. KAN DU FAGSTOFETT?
Test deg sjlv på www.gyldensti.no/hykekorrekt

Eigenvurdering
1 Kva slags underrørne i dette kurset synesst du har vore mest interessert i? Kvafor?
2 Kva i kurset var vanskeligast, og korleis kan du jobbe vidare med dette for å forstå det betre?

► KORT SAGT sjå side 362
► FLERE OPPGÅVER! Les Korteakt Oppgaver og på www.gyldensti.no/hykekorrekt
► AKTUELLE TEKSTAR
Anna Lena: Støt av meg sjøl, Det høyer, Nye Korteakt Tekstar 4, s. 100
Miriam Olsson: Språket som frammer musikk-Norge, Nye Korteakt Tekstar 4, s. 44
Jonas Hovsen Khemiri: Et gyrrøtt, Korteakt Tekstar 2, s. 139
Eva Helthe Endersen: Ja, ei dialekt på seg!, Korteakt Tekstar 3, s. 98

328 ■ Språk og kultur
Kurs 8.1: Språk i dag

GÅ VIDARE
8 Slangord frå ulike tår. Ver språkforskjarar og snak med tre-å personar som er ferdie i ulike tår. Spør dei kva slags slangord dei brukte då dei var unge. Samle orda, og lag ei oversikt over slangorda frå dei ulike tårane.

9 Lag levande slang. Lag eit rollespel eller ein rapp der du brukar så mange slanguttrykk som mogleg, eller som handlar om slang på ein annan måte. Bruk gjerne slangordboka til oppgåve 8b.

10 Språkleben. Vel ei av oppgåvene.
a Diskuter språksituasjonen i Norge i dag. Korleis trur de at språket vil utvikle seg? Er det greit at vi brukar stadig fleire engelske uttrykk? Forbu dykk på ulike argument og diskuter.
b Skriv eit lesarinnlegg der du får fram ditt syn på språkutviklinga i Norge, og korleis du ønskjer at norsk språk skal utvikle seg vidare.

11 Undersøk låntord og norvgisering ved å bruke dei som sekjorda på internett. Lag ein kort presentasjon av kva låntord og norvgisering er. Vis eksempler på vantage og i det norske språket som kjem frå andre land. Bruk gjerne digitale hjelpemiddel.

12 Undersøk kva Språkrådet meiner var statusen til det norske språket i fjor. Søk på internett med sekjorda «språkatilstand» eller «språkpøkk tilstand» og «språk» og på innholdslista. Lag ei oversikt over kva slags emne som blir tekne opp. Vel ut eit av emna og les om det. Presenter hovudinnhaldet i det du har lese.

OPPSUMMER
13 Lag ein kort informasjonellon der du får fram korleis språk forandrar seg, og kva slags ulike språklege variasjonar vi har i dag. Seng for at du forskarar følgende faguttrykk i loppet av timen: talspråk, skriftspråk, låntord, nyord, norvgisering, slang, ungdomsspråk, multietnolektisk stil.

1. KAN DU FAGSTOFETT?
Test deg sjlv på www.gyldensti.no/hykekorrekt

Eigenvurdering
1 Kva slags underrørne i dette kurset synesst du har vore mest interessert i? Kvafor?
2 Kva i kurset var vanskeligast, og korleis kan du jobbe vidare med dette for å forstå det betre?

► KORT SAGT sjå side 362
► FLERE OPPGÅVER! Les Korteakt Oppgaver og på www.gyldensti.no/hykekorrekt
► AKTUELLE TEKSTAR
Anna Lena: Støt av meg sjøl, Det høyer, Nye Korteakt Tekstar 4, s. 100
Miriam Olsson: Språket som frammer musikk-Norge, Nye Korteakt Tekstar 4, s. 44
Jonas Hovsen Khemiri: Et gyrrøtt, Korteakt Tekstar 2, s. 139
Eva Helthe Endersen: Ja, ei dialekt på seg!, Korteakt Tekstar 3, s. 98

329 ■ Språk og kultur
Kurs 8.1: Språk i dag

KURS 8.2 Diskriminerende språkbruk

FAGUTTRYK
 diskriminere
 trakassere
 rasisme
 stigmatisere

MÅL – i dette kurset skal du

- forstå betydning av korleis ord påverkar oss
- identifisere korleis språkbruk kan verke diskriminerende og trakasserende

RASIST
 FRI
 SONE

TENK OVER

Ein tenåring hadde fått lov til å vere ute til tross ein kveld, men kom heim fargt hula eit, utan noka spesiell ursaksløysing. Hadde tenåringens vore sarosar-veg, sløv, frekk, egoistisk eller tpe sink til å passe klokka? Foreldre kunne ha brukt alle desse nemningane, men korknaden av ord ville vore veldig forskjellig.

Kva ville foreldre dine sagt i ein liknande situasjon? Kva ville du syntast var ok?

Orda skaper verkelegheita

Mange av oss tenker ventlegis ikkje over at dei orda vi bruker, sender ut signal om haldningane og verdiane våre. Viss vi for eksempel tenker «ugras» når vi ser ei lappetinn på plassen, gjer vi all for å bli kvitt henne, men viss vi tenker «ein blomst», kan vi gjelde oss over henne der ho står og lysar. Språket styrer opplevingane og førestillingane våre meir enn vi ventlegis tenker over. Vi opplever verkelegheita gjennom språket.

Nærleik og avstand

Orda vi vel, er avgjerande for korleis vi oppfatar kvarandre og dei situasjonane vi er i. Viss ein vaksen seier til deg at «du er lat», og ein annan spør om «du er sliten», har begge lagt merke til det same, men det er stor skilnad på korleis du opplever det dei seier. Viss ein trenar seier «du er» og «laget mitt» og ein annan seier «vi» og «laget vårt», er det ikkje utenkjøleg at den første trenaren er oppteken av å bestemme alt sjølv, mens den andre er meir oppteken av å få helle laget til å ta ansvar. Slik kan ord skape nærleik mellom menneske, men også avstand. Skarp og kritisierende ordbruk kan gi oss fiendar. Veenlege ord kan gi oss venner. Og viss vi ikkje vel orda våre med omhu, kan vi komme til å såre og krenke nokon utan at vi vil det. Språket er ikkje nøytralt.

Orda betyr ikkje det same for alle

Mykje usenlighet kjem av at vi legg ulik mening i orda. Dermed diskuterer vi ord og ikkje det saka egentleg gjeld. Tenåringane som måtte ha ein klokka totu, kunne ha svart foreldre sine at ho eller han ikkje ville ha ein så tidleg. «Tidleg» kunne foreldre ha sagt. «Tidleg» er ikkje tidleg. Det er seint!

Spersmål om kva som er tidleg, og kva som er seint, er uinteressant. Denne familien kunne heller diskutert kultur tenåringane burde vere heime klokka tolv, og kva som kanskje kunne tale for at ho eller han faktisk vere ute lenger.

Språk er makt

Det er viktig å beherske språket godt. Det veit blant andre reklamefolk og politikarar. Dei er avhengige av å bli trudd av mange. Reklamen bruker ord med positive assosiasjonar for å selje ei vare. «Produktet inneheld berre naturlege råvarer.» Ein politikar vil bruke språket for å vinne stemmer for sin politikk. For ein del år sidan kom slagordet «eit opnarne samfunn». Eit ope samfunn høyrer bra ut, sjølv om det berre var springelidene i butikane og nærrediane det gjeld.

omhu – omrøkte, påbørningeligheten
venleike – vudfjølke, fortenne

MEIR OM
 språk som påverkar, sjå kurs 7.2

assosiasjon – lenken em for når ein ser, høyrer eller tenker på noko

■ Språk og kultur 331

Kurs 8.2. Diskriminerende språkbruk

Alle pyntar vi litt på sanninga ein gong iblant. Du vil kanskje seie at «alle dei andre får lov» viss det er noko du ønskjer, mens «alle dei andre» egentleg kanskje berre er to stykke. Det same gjeld i store samanhangar. Viss det er ein konflikt i eit land, vil det høyrest utfordring ut når ei folkegruppe hevdar at ho er ein «fjølingsstyrtke». Motparten kallar dei «opprørarar» og «terroristar». Men det er den same konflikten. Kven vil versta omkring tru på og dermed halde med? Den som vinn kampen om orda, får gjerne støtte.

Ord som sårar

Med vilje eller ikkje?

I dagtial i drettar vi kommunikasjon og kva som skal til for å forstå kvarandre. Det er ikkje alltid like lett, og misforståingar skjer. Viss du for eksempel forventar at ein person er uvennleg mot deg, vil du kanskje tolke det han eller ho seier, som uvennleg, sjølv om det ikkje er meint slik. Og vel du ord som andre reagerer negativt på, kan du komme til å fornærme dei, sjølv om det ikkje var det du ønskte.

Men vi menneske er ikkje alltid hyggelige. Det hender vi seier noko som kan såre, med vilje. Og då har vi eit stort utval av nedsettjande ord og uttrykk å ta av.

MEIR OM
 kommunikasjon, sjå kurs 1.1

■ Språk og kultur 332

Kurs 8.2. Diskriminerende språkbruk

Nokre gonger bruker vi ord om andre som kan verke skremmende og krenkjande, i rein tankeløyshe – eller i sinne. Når nokon slenger rundt seg med ord som «hore» og «homo», tenker dei kanskje ikkje over kva ord betyr, eller kva slags haldningar slik ordbruk fortel om. Dette er ein språkbruk som ikkje er akseptabel.

Vi og dei

Vi menneske er sosiale. Vi søker fellesskap. Det å tilhøyre ei gruppe er viktig for mange. Anten det handlar om kva slags lag ein held med, kva slags hobby ein har, eller kva slags musikk ein liker, grupperer vi oss saman med folk som meiner som oss og er som oss. Vi er ofte lojale mot dei gruppene vi høyrer til, og syntast at «dei» gruppe er beste!»

Som regel har dei ikkje så mykje å seie kva slags gruppe vi kjennar at vi tilhøyre. Vi kan godt vere venner med nokon som liker andre fritidsaktivitetar enn oss, men i nokre tilfelle kan vi begynne å tenkje på dei andre som «dei». Det kan føre til krenkel og konflikttar. Kanskje tenker vi at «dei andre» ikkje er som oss, at dei oppfører seg rart. Kanskje vi til og med ser på dei som ein trussel: «No kjem dei og tek bane frå oss igjen!» Då sluttar vi å tenkje på dei som enkeltmenneske, men ser dei som ei gruppe. Og når vi hatt ei uheldig oppleving med nokon frå ei gruppe, er det fort gjort å tenkje at alle i den gruppa er slik.

Diskriminering og rasisme

Det er praktisk å omtale menneske som har noko til felles, som ei gruppe nokre gonger. Det er greit å kunne seie franskmenn om dei som bur i Frankrike, og Brann-supporterar om dei som held med fotballlaget Brann. Problemet oppstår når vi ser på franskmenn som ei einaste gruppe og tenker at alle franskmenn er like. Og praktiserer aukar viss vi bruker namnet på gruppa på ein nedlatende og diskriminerende måte.

Menneske med mørk hudfarge vart tidlegare omtala som «negrar». I dag finn mange den nemninga nedsettjande fordi ho er blitt brukt på ein nedsettjande og rasistisk måte. Når vi omtalar folkegrupper, bør vi bruke dei nemningane som ikkje kjennest krenkjande for dei det gjeld.

Stigmatisering

Viss ei gruppe gjennom lengre tid har blitt sett på som uvennleg, upålitelig, farleg og som ein trussel, sluttar mange til sist å sjå på medlemmene av gruppa som menneske dei skal bry seg om.

akseptabel – som kan godkjennast og godtaast

sozial – som ønskjer å leve saman med andre

lojal – trufast mot si gruppe

einaste – som er ikk, av same slag

diskriminere – sjone skilnad på, behandle dårlegare enn andre

rasisme – den oppfatninga at nokre rassar er betre og nokre dårlegare enn andre

minoritet – gruppe som er i mindretal

majoritet – gruppe som er i flertal

stigmatisere – merkje, sette merkeverdsbærang på

■ Språk og kultur 333

Kurs 8.2. Diskriminerende språkbruk

trakassere - stadig kjenne og forlige

Då kan det kome utsegner som «kvillar skal desse vinna få lov til å vere her?». Slik negativ omtale kallar vi utsegningssett. Det som begynner med ord, kan halde fram med handling, trakassering, forfølgjingar og i verste fall folkeskandalar. Historia har mange grusomme dømmepå menneske som er blitt forfulgte, trakasserte, mishandla og til og med drepte fordi dei høyrte til feil gruppe. Også i dag skjer det slike ting.

Språk og kjønn

Ein far og ein son hennar i ei bilulykke. Faren vart drept og sonen hardt skadd. På sjukhuset ser kirurgen på gutten og seier: «Gj kan ikkje operere han. Det er sonen min.»

«Det går jo ikkje an», vil du kanskje seie. «Faren vart jo drept. Korleis kan det vere mogleg?» Tenkjer du slik, glemmer du så lett at ei kvinne kan vere kirurg, eller at ein barn kan ha to fedrar. Det er ord som narrar stg. Kanskje du ikkje lét deg lure, men yrkesstiltar får oss ofte til å tenkje automatisk på kjønn. I dag blir fleire og fleire merksame på slik språkbruk og brukar ord som «leiar» i staden for «formann» og «stillsvald» i staden for «stillsmann».

Nokre gonger kan språkbruken verke diskriminerande. Ofte er det kvinner det gjer utøver. Ødet «kjerring» har i nokre dialektar ei heilt nøytral tyding og blir brukt i staden for «kone». Andre brukar «kjer» som skjellsord. Ikkje sjeldn høyrer vi det engelske «bitch» brukt på same måte, som skjellsord.

Diskrimineringslova

etnisk - som er spegeldt for ei folkegruppe eller ein etnis

etnisitet - etnisk bakgrunn

ansamlings - opphavs, kva slags folkegrupper nokon høyrer til

konsernas - her: den som blir utsett for trakassering

eksempel - som har med gonger å gjere

DISKRIMINERINGSLOVA (2008) seier tydeleg at det er forbod mot diskriminering på grunn av etnisitet, nasjonalt opphav, avstamning, hudfarge, språk, religion og livssyn. Diskriminering vil seie å handle - eller la vere å handle - på ein slik måte at det fører til at ein person «blir behandla dårlegare enn andre».

TRAKASSERING er også forbode. Med trakassering meiner vi utsegner som har til formål å verke skremmande, fiendtlige, nedverdiggjande eller utdrukkjande, eller utsegner og medverknad som kan føre til det. Den som bryt diskrimineringslova, kan bli dømd til å betale oppreisning til fornærma, det vil seie økonomisk erstatning. Grottare brot kan bli straffa med fengsel i stede tre år eller bøter. Dermed kan du for eksempel bli sett til ansvar og bli straffa viss du skriv noko om andre på nettet på ein slik måte at det er eit brot på lova.

TIPS OM SPRÅKBRUK

- **Tenk over kva slags ord du brukar.** Er dei positive, negative eller generaliserande?
- **Ungå å bruke ord** som kan verke krenkjande eller diskriminerande.
- **Ver spesielt merksam på nedsettjande språkbruk om:**
 - kjønn
 - etnisitet og etnisk bakgrunn
 - kultur, gruppe
 - hudfarge
 - andre krenkjande kjenneteikn (sjuk, tynn, hårfarge, ...)
 - seksualitet
 - religion

Råd for språkbruk som ikkje diskriminerer kjønn

- Bruk kjønnsnøytrale ord for yrkesstiltar og verv, det vil seie ord som ikkje signaliserer kjønn: leiar i staden for formann, sekretær i staden for kontorfrøme, osv.
- Druk ikkje pronomenet han automatisk for å vise tilbake til sjefen, leiar, konsulenten, legen; det kan vere ei ho.
- Ungå å bruke neringar som menning, sjøkepleiar, kvinnesjef, adelskjet.
- Ungå kjønnsdiskriminerande omtale: Kvinner blir ofte omtala ut frå kortet det ser ut blønde, set, klede i utfordrande rautt ... I minns menn ikkje ofte blir det.

Kilde: www.sprakbruk.no

OPPGÅVER

Faguttrykk

- 1 a Forklar kva det vil seie å diskriminere og å vere rasistisk.
- b Forklar orda stigmatizere og trakassering.

Orda skapar verkelegheita

- 2 a **Asseser.** Les ord for ord frå ordetysning nedanfor hags for kvarandre. Flekk ei hand i voret viss de oppfattar ordet som negativt, og to hender i voret viss de meiner det er positivt.
 - belger, brilar, fris, Arapspråk, klappeslange, jett, marit, fisk, knut, rulle
 - folkne, Dødt, klarte, vaske egg, gjere tekkjer, engje, bruke, sove, valkte, ete religion, politikk, diskusjon, samleik, åndst, naturvern, oljeverksemd, utryk

- b **Dreft** kultur de merksame dei ulike orda som positive og negative.

- 3 **Definer** omgrepa nedanfor. Samantikk svara med kvantifiserte og son ut kva slags definisjonar de er enige/venlige om.
 - I kome heim seint ein laurdag betyr slakke ...
 - I kome heim tidleg ein laurdag betyr slakke ...
 - passiv mykje lønningsspar er ...
 - mykje lønningsspar er ...
 - I bruke mobiltelefonen mykje er ...
 - I oppføre seg ordentleg på kino er ...
 - I vere høflig betyr ...
 - I spole mykje dataspel betyr ...
- 4 **Fin eksempel frå reklame** leier frå politisk språk på ordbruk som prøver å påverke positivt. Skriv ned og presenter, gjerne digitalt.
- 5 **Dreft.** Nokre menneske tenkjer alltid at det verste vil skje, andre vil bipolarisere alt. «Dette blir for vanskeleg» «Dette skal eg klare» kva meiner de er burst. Er det alltid like smart å sjå lyst på ting, eller det situasjonar der det kan lønne seg å vere mer pessimistisk? Reflekter over dette og kom med eksempel.

Ord som sårer

- 4 a **Undersøk** kva slags kjønn du tenkjer på når du høyrer orda nedanfor. Noter K for kvinne og M for mann eller B for begge for kvart ord.

• lærar	• skilpar
• forfatter	• bismekker
• tannlege	• baker
• polit	• sjøkyrklar
• egnar	• lege
• advokat	• bonde
• fotballspelar	• sekretær
- b **Dreft.** Samantikk det de skriv i oppgåve 4. Kva slag yrke vart oppfatta som kvinneyrke og kva slag som mannsyrke? Kvil er det slik, trur de?

- 7 **Vurder og diskut** språkbruken på skulen og i vernetekken. Er det vanleg at nokon slårjær som sag med uttrykk som «bitch», «hornt», «hor», «vidste»? Vss det skjer, trur de at det er fordi dei ikkje tenkjer sag om, eller er det ei erøke om å sjåre? Kva skjer med miljøet på skulen viss slik språkbruk er vanleg?
- 8 **Lag reglar** for ikkje-krenkjande og ikkje-diskriminerande språkbruk. Reglane kan bli retningsliner for språkbruken i klassen.

GA VIDARE

- 9 **Undersøk** kva slags ord og uttrykk som blir tildele å bruke når det er snakk om menneske med innvandrarbakgrunn. Arbeids- og sosialdepartementet har laga ei liste, det same har Alltjenesten. Sak for eksempel på «inkluderande språk». Oppsummer det du finn.
- 10 **Skriv ein debattartikkel** eller eit lesarinnlegg om krenkjande språkbruk, der formålet er å påverke lesarane til å vssje orda same med omhu. Du kan vssje å konseminere deg om ord og uttrykk om kvinner, minoritetar eller ungdomsgrupper. Målguppe: ungdom.
- 11 **Dramatiser** ein eller fleire situasjonar som viser ulike typar språkbruk. Bruk det de har lært i kurset.

OPPSUMMER

- 12 a **Lag ei undersøking** der du finn ut korleis ulike grupper har blitt utsette for diskriminerande eller trakassierende språkbruk. Presenter funna, og ta med eksempel som du forklarar.
- b **Oppsummer** det dette kurset tek opp. Skriv punkt eller som ein tekst på ei side. Du kan også presentere kurset som eit foredrag med støtte i bilde, lyd, video - eller som ein film.

drifte - ta for seg et sak og undersøke henne frå siore sider
definere - forklare nøyaktig

KAN DU FAGTOSTET?

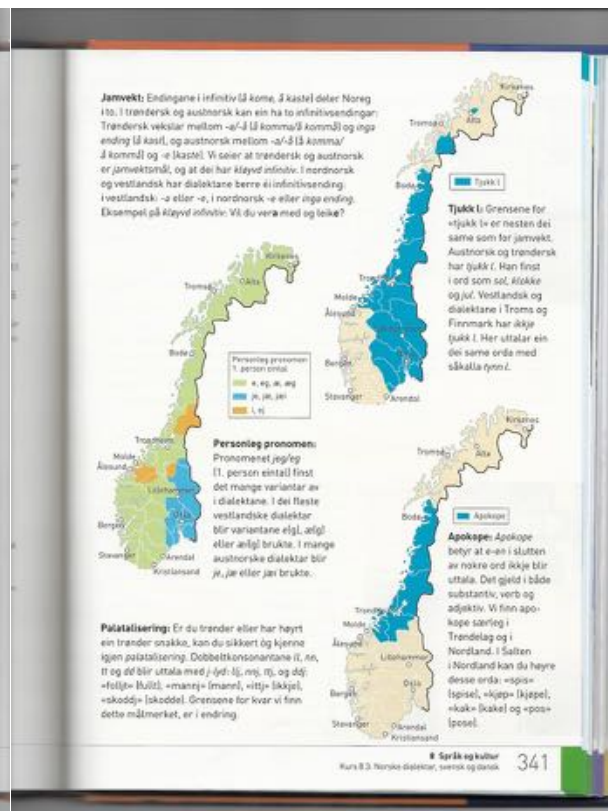
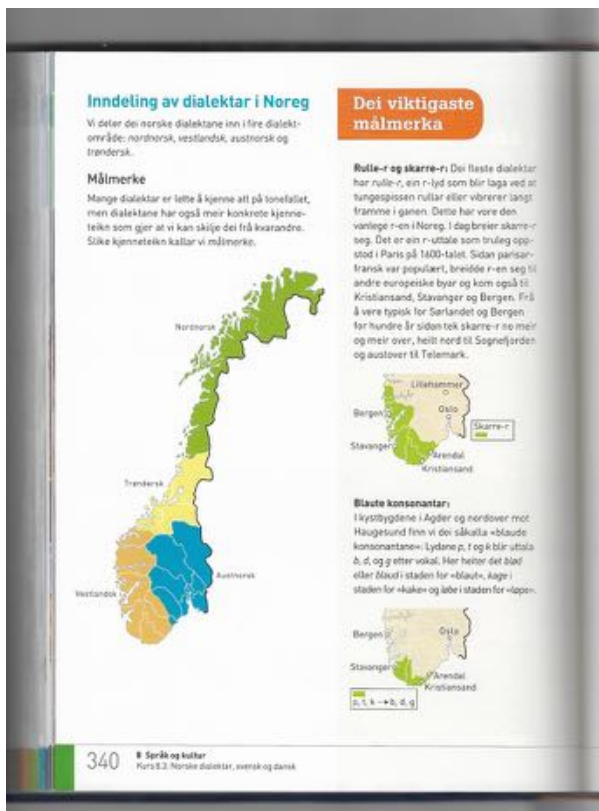
Test deg sjlv på www.gyldendal.no/nyetkontekt

Eigenvurdering

- 1 Har dette kurset fått deg til å tenkje over korleis språkbruken din verkar på andre? Korleis?
- 2 Vil det få betjing for korleis du snakkar? Vss ja, korleis? Vss nei, korleis? Kva?

KORT SAUT

- **SPRÅK** sjå side 362
- **FLEIRE OPPGÅVER:** Hje Kontekt Oppgaver og på www.gyldendal.no/nyetkontekt
- **AKTUELLE TEKSTAR**
 - **Fabrizio Siles / Maurizio Quaranta:** Rissus burst, Hje Kontekt Tekstar 4, s. 228
 - **Fridt Kvalskjarme Hansen:** Gjennit, Hje Kontekt Tekstar 4, s. 21
 - **Tor Jonsson:** Lilet, Kontekt Tekstar 1, s. 308
 - **Sara Kjedlara:** Semulr Slashtida, Kontekt Tekstar 2, s. 131

KURS 8.4

Språkhistorie

- bakgrunnen for bokmål og nynorsk

FAGUTTRYK

- indoeuropeisk
- germansk
- urnordisk
- nordisk
- synetaks
- lydrett
- riksmål
- landsnål
- jæmslått
- vedlike

MÅL - i dette kurset skal du

- få kjennskap til opphavet til norsk språk
- forklare bakgrunnen for at det er to likestilte norske skriftspråk, bokmål og nynorsk
- gjøre greie for språkebb og -språklig variasjon i Norge i dag

TENK OVER

På bokmål heter det vindu, på nynorsk vindauge og på engelsk window. Alle tre ord kjem frå norrønt vindauga og er sette saman av ordet vind og auga løyf. Laurdag og lørdag betyr også det same, og begge ord kjem av laugardag - baledag/vaskedag.

Kjem du på nokon andre ord i bokmål, nynorsk og engelsk som liknar på kvarandre?

Opphavet til språket vårt

Det fleste språk i Europa og nokre språk i Asia har mange ord som liknar på kvarandre. For eksempel er det norske ordet for sol sun på engelsk, Sonne på tysk, soleil på fransk, sole på italiensk og saul på latinsk. Disse språka stammar nemleg frå eit felles urspråk, indoeuropeisk. Det betyr at norsk har felles røter med språk som engelsk, tysk, fransk, italiensk, men også med persisk, urdu, hindi, bostisk, kurdisk og albansk.

Ingen snakkar indoeuropeisk lenger, det språket har for lengst blitt borte. Men ordet er framleis med oss, sjølv om dei har forandra seg og teke nye former. Ved å samanlikne ord frå mange språk har forskarane kome fram til korleis ordet kan ha vore i indoeuropeisk. Det var mest sannsynleg uttala «sawelo», mor «mater» og kopp «keup».

På kartet på side 347 ser du kvar det i dag blir snakka språk med røter frå indoeuropeisk. Språketreet på same sida viser slektskapen mellom dei indoeuropeiske språka. Legg merke til at finsk og samisk ikkje er indoeuropeiske språk. Dei høyrer til den finsk-ugriska språkfamilien. Det ser du eit eksempel på i tabellen.

latin: mater	spansk: madre	fransk: mère	irsk: matir
engelsk: mother	sanskrit: eadhi	nederlandsk: moeder	høgtysk: mutter
isländsk: móðir	dansk/svensk: moder	litaukisk: motė	latvisk: māte
polak: matka	tjekkisk: matka	russisk: мати	serbisk: mati
gresk: μάτηρ	albansk: motre	armensk: մայր	sanskrit: mātr

Ord for mor i andre språk

Tida før 1814

Vi vet ikkje sikkert når det indoeuropeiske språket nådde Norge. Men frå 300-talet av har vi runesteinar som er skrivne på urnordisk, som var ein nordisk variant av indoeuropeisk. Òg i Norge, Sverige og Danmark var språket det same. Dei lange ordet som var typiske for urnordisk, vart etter kvart forkorta, og frå 800-talet av snakkar vi om ein ny periode i språkhistoria. Språket i Skandinavia var blitt det vi kallar norrønt. Våkingane tok med seg språket, og folk snakka norrønt på Island, Østlandet og Færøyane. På Dei britiske øyane vart gammalnordisk sterkt påverka av vikingane sitt letemål.

Ein begynte også å skrive med latinske bokstavar, dei bokstavene vi bruker i dag. Vi reknar med at menneska då skreiv omtrent slik dei snakka.

MEIR OM
dialektar, sjå kurs 8.3

Ø Språk og kultur
Kurs 8.4: Språkhistorie 347

P **H** **T**

B **I** **H**

S **H**

R **S** **F**

C **K** **O**

X **T** **R**

F **S** **M**

Jellingstenen, Danmark

Altene i norrøn tid var dei dialektskildene i Skandinavia. Språket var litt anneris i aust enn i vest. I hundreåra som følgde, vart skilnadene større. Fordi folk budde spreidd her i landet, forandra språket seg litt ulikt frå landsdel til landsdel. Etter kvart hadde vi fått dei dialektane vi kjenner i dag.

Tida frå 1814 til 1850

Fram til 1814 var Norge ein del av Danmark. Rundt om i landet snakka folk dei same dialektane som i dag, men nok nok eldre variantar av dei. Skriftspråket var dansk og hadde vore dansk sidan 1600-talet. I 1814 kom Norge i union med Sverige, men nordmennene rakk å lage si eiga grunnlov før dei gjekk inn i unionen. Grunnlova slo fast at Norge var eit «fritt, selvstendig, udeltegt og uavhengigt rike». Då kom også kravet om eit eige norsk skriftspråk. Dette samsvarte godt med romanikken, der dei nasjonale vart framheva som noko stort og viktig.

Debatten rundt eit norsk skriftspråk som for fullt i 1830-åra, og usenja var stor. Korleis skulle dette norske skriftspråket sjå ut?

Det var tre moglegheiter:

- dansk som skriftspråk
- eit fornorsk dansk
- eit nytt norsk skriftspråk

MEIR OM
romantikken, sjå kurs 9.2

348 Ø Språk og kultur
Kurs 8.4: Språkhistorie

Utbreiinga av indoeuropeiske språk

Slektskapet mellom dei indoeuropeiske språka

MEIR OM
dialektar, sjå kurs 8.3

Ø Språk og kultur
Kurs 8.4: Språkhistorie 349

Tre moglegheiter for eit norsk skriftspråk

Henrik Wergeland (1808-1842)

1 DANSK SOM SKRIFTSPRÅK
Mange av embetsmennene skreiv dansk og snakka ei språk som var påverka av dansk. Dei meinte at det var mest naturleg å halde fram med dansk som skriftspråk i Norge. Doktoren Johan Sebastian Wulfsen statta dette synet. Men han og dei som var einige med han, var i klart mindretal. Dansk som norsk skriftspråk vart det aldri noko av.

2 EIT FORNORSKA DANSK
Nokre ville ta utgangspunkt i dansk, men gjere det meir norsk ved å få inn norske ord i staden for danske, for eksempel føss i staden for vannfål. Doktoren Henrik Wergeland begynte tidleg å bruke slike samnorske ord i diktninga si. Læraren og språkmannen Knud Knudsen statta Wergeland. Eventyrsamlarane Peter Christen Asbjørnsen og Jørgen Moe skreiv ned norske eventyr og viste at det gjekk an å lage eit norsk skriftspråk med dansk som utgangspunkt.

3 EIT NYTT, NORSK SKRIFTSPRÅK
Nokre meinte at vi ikkje vart ein sjølvstendig nasjon før vi fjerna oss frå det danske språket. Då måtte det lagast eit nytt skriftspråk. Tilhengjarane av dette ville ta utgangspunkt i norske dialekter. Ivar Aasen sette ideen ut i livet. Det nye skriftspråket kalla han landsmål.

To skriftspråk blir til

Knud Knudsen
Knud Knudsen var lærar og språkforskar. Gjennom arbeidet sitt i skulen såg han kartaia elevene sløtt med det danske skriftspråket. Han ønskte eit språk som låg nærmare talemålet. Han ville ta utgangspunkt i mellen middelklassen i byane snakka på, og gradvis forsmøse danskten. Han kalla dette språket riksmål.

Knudsen gjekk inn for at ord skulle skrivast så likt uttalen som mogleg, dei måtte vere lydrette. Dette er også et mål i dag. Synet til Knudsen vart føgt opp i ei rettskrivingsreform i 1862. Der vart for eksempel *Mit til Mål* og *Alvur til Hus*. Phi-lippen for i forsvann også. Philo-soph vart si filo-sof. Doktorar som Hierrik Bosen og Bjørnstjerne Bjørnson statta Knudsen. Dei brukte norske former når dei skreiv. Knudsens riksmål vart utgangspunktet for dagens bokmål.

embetsmann – ein- enno uttaling i staden, som prest, dommar eller offiser

rettskriv – forandring, forbetring, ofte av regelverk

350
• Språk og kultur
Kurs B.4: Språksituasjon

Ivar Aasen
Ivar Aasen var den som tok på seg oppgåva å lage et heilt nytt skriftspråk. Det var inga enkel sak. Språket måtte ha ord som dekte alt som skal til for å uttrykke seg, ord målte nummerast, og språket måtte ha regler for grammatikk og syntaks.

Aasen var ein sjølvstær mann. All som 22-åring hadde han samla dialektord frå nærmløjet på Sunnmøre. Venskapsselekskapet i Trondheim gav han et årlag stipend som gjorde det mogleg for han å dra rundt i landet og studere norske dialekter.

Mellom 1842 og 1868 reiste Aasen rundt i det sørlege Norge og så langt nord som til Helgeland. Han skreiv ned ord og uttrykk, grammatikalske former og ordtak. I 1848 hadde han Grammatikk over det norske Folkespråk klar, og i 1850 gav han ut Ordbog over det norske Folkesprog med meir enn 25 000 ord. Dermed var grunnlaget for landsmålet lagt. Landsmål fekk seinare namnet nynorsk.

Siste halvdel av 1800-talet
Ved inngangen til 1850-åra var dansk framleis skriftspråket i Norge, men endringane var i gang. Nokre begynte å ta i bruk landsmålet, og nokre skreiv eit fornorska dansk.

I skulen vart det etter kvart undervist i fleire føg ved sida av kristendom, og behovet for å kunne lese auka. Elevene snakka norske dialekter, men måtte lese dansk på skulen. Dermed vart dei best kjende med det skriftspråket mange ville kvitte seg med. Partiet Venstre gjekk inn for å innføre landsmål, og då dei vann stortingsvalet i 1884, sørgde dei i 1885 for å tilsette dei te målformene riksmål og landsmål. Begge skulle vere offisielle norske skriftspråk. Dette blir kalla jamstillingsvedtaket og gjeld framleis. Også i dag har vi to skriftspråk i Norge, bokmål og nynorsk.

1900-talet
På starten av 1900-talet var politikarane einige om å fare dei to skriftspråk nærmare kvarandre. Nynorsk og bokmål skulle smelte saman til eit språk, samnorsk. Ei rettskrivingsreform i 1928 var eit steg i den retninga. Men då 1938-reforma vart teken i bruk i skulen, førte det til sterke protester frå tilhengjarane av riksmål. Oslo gjekk ein folkeaksjon så langt at foretreda begynte å skrive over og rette ord i skulebøkene. Politikarane måtte etter kvart gi opp samnorskinga.

Resten av hundreåret vart prega av heilige språkedebattar. Tilhengjarane av landsmålet hadde organisert seg i Noregs Mållag i 1906 og riksmålløhangjarane i Riksmålsforbundet i 1907. Stortinget har føgt opp jamstillingsvedtaket frå 1885 ved blant anna å halde fast på sidemålsunderserisinga i skulen. Det er også bestemt at NRK skal ha 25 prosent av innslagsa sine på nynorsk. Diskusjonen om bokmål og nynorsk held fram.

Ivar Aasen (1813-1896)

norrøne – her, bestemte korfleks, ord skal skrivast på bakgrunn av mange ulike former

syntaks – setningsoppbygging

stipend – pengeutbetaling

Norsk grammatikk, 1864

Eit nytt bokmål

Grammatikk

av
Henrik Wulfsen

1864

Antallet
for de Bøger er
1864

351
• Språk og kultur
Kurs B.4: Språksituasjon

Språksituasjonen i dag

Skriftspråket

I 2012 hadde 140 norske kommunar bokmål som språk, 314 hadde nynorsk, mens 157 var språknøytrale, det vil seie at bokmål og nynorsk er side-til-side. I 2012 hadde 533 579 elevar bokmål som opplæringsmål, 77 411 hadde nynorsk, og 873 hadde samisk. Bokmålet dominerer i bøker, aviser, radio, tv og på nettet. Språkedebatten i dag er ikkje like intens som på 1900-talet, men diskusjonen rundt sidemålsunderserisinga er framleis levande. I 2005 kom det ei ny rettskrivingsreform for bokmål og i 2012 for nynorsk.

TRINN	BOKMÅL	NYNORSK	SAMISK
8. trinn	54 912	7 725	89
9. trinn	55 558	7 588	74
10. trinn	55 677	7 424	67

Elevar fordelt på opplæringsmålform 2012-2014
Kilde: <https://sprakstatistikk.no> mars 25.07.2014

Talemålet
I dag er det naturleg for mange å bruke dialekten sin, også offentleg, for eksempel i radio og på fjernsyn. Går vi tilbake til midten av 1900-talet, var det ikkje slik. Då vart ikkje dialekt rekna som «pent språk», og mange la om talemålet sitt i retning av skriftspråket. Men utover frå 1950-åra gjorde artistar og visesongarar dialektbruk til noko naturleg. Slik er det også i dag, ulike dialekter blir brukte i rapp og viser. Det at folk flytter mykje og samtidig held på talemålet sitt, gjer at vi er vane med mange ulike dialekter.

Påverknader utanfrå
Flertallet i Norge snakkar ein eller annan norsk dialekt, men innvandringa til Norge har gjort at det nokre stader blir snakka ei rekkje ulike språk. Dette påverkar det norske talemålet, fordi talemålet tek opp i seg ord og uttrykk frå desse andre språk. For stor innverknad dette kjem til å få i framtida, veit vi ikkje. Samtidig opplever vi ein sterk påverknad frå engelsk. Mengda av ord med engelsk opphav er på rundt 12 prosent. Men det er ingen grunn til å tru at vi snart snakkar engelsk, alle saman. Derimot ser vi at engelsk tek over hall eller delvis i enkelte tagnrja, for eksempel i eigen-lydstryken eller på universiteta. Viss dette skjer på stadig fleire område, kan det true det norske språket i framtida.

I dag vil mange å skrive dialektant i for eksempel SMS-ar og e-postar, og i boktitlar og symboler avsett for ord. Kva dette gjer med språket, er vanskeleg å seie. Om det er bra eller ikkje, får tida vise.

352
• Språk og kultur
Kurs B.4: Språksituasjon

MEIR OM
ny rettskriving his
www.sprakradet.no

MEIR OM
språket i dag,
sjå kurs B.1

353
• Språk og kultur
Kurs B.4: Språksituasjon

OPPGAVER

Faguttrykk

- 1 a) Kva er norrønt språk?
- b) Kva vil det seie at eit ord blir skrivne tydet?
- c) Kva er syntaks?

Opphavel til språket vårt

- 2 a) Finn engelske ord som lånar på norske ord: systor - syster, stater, mann - man. Skriv ned så mange du kjem på.
- b) Gjer det same med andre europeiske språk: dansk, svensk, islandsk, tysk, fransk...

- 3 Samanlikn engelsk og norsk. Noter ord frå teksten «Why is the sky blue?» som også finst i norsk. Nokre av ordta blir kanskje brukte litt annleis på norsk enn på engelsk, for eksempel sky. Skriv i så fall også omsetjinga.

Skriv stikk: sky - himmel

Why is the sky blue?

The white light from the sun is a mixture of all colours of the rainbow. This was demonstrated by Isaac Newton, who used a prism to separate the different colours and so form a spectrum. A clear cloudless day-time sky is blue because molecules in the air scatter blue light from the sun more than they scatter red light. When we look towards the sun at sunset, we see red and orange colours because the blue light has been scattered out and away from the line of sight.

Kilde: http://en.wikipedia.org/wiki/Why_is_the_sky_blue, siteret 24.02.2014.

Språkhistorie før 1850

- 4 Lag kryssord der lysinga tek utgangspunkt i spørsmåla under, eller i svar på spørsmåla.

- a) Kva kallar vi det språket som folk i Skandinavia snakka før dei snakka norrønt?
- b) Kva slags attabret erstatta runeflabbet?
- c) Kva var skriftspråk i Noreg frå 1400-talet og fram til 1800-talet? Korleis var talemålet?
- d) På kva slags måle leik Askjensson og Moe det danske skriftspråket si å verke mer norrønt?
- e) Kva slags tre moglegheiter slår ein for seg for skriftspråket i Noreg etter 1814?

- 5 Lag eit rollespel, sei mellom a og b.

- a) Tenk dykk at forslaget var oppførte på 1800-talet, og at det skulle vere ein debatt om norsk skriftspråk. Nokre av dykk vil ha dansk som skriftspråk, nokre vil forminske dansken, og nokre vil lage eit heilt nytt språk basert på talemålet. Førebud argument og kyr debatt!
- b) Det er kome fram eit forslag om å la engelsk bli skriftspråk i Noreg. Forslaget har både gljedende tilhengjarar og motstandarar. Del dykk i to grupper, noter argument for og imot. Kva slags problem vil forslaget føre til? Diskuter.

Språkhistorie – to skriftspråk blir til

- 6 Lag spørsmål. Lag fem til sju spørsmål frå «To skriftspråk blir til» på side 350. Still korandre spørsmåla.

GÅ VIDARE

- 7 Finn meir stoff. Søk på nettet eller i bøker etter meir informasjon om norsk språkhistorie. Sakjeord kan vere «norsk språkhistorie», «norsk skriftspråk», «dansk skriftspråk i Noreg», «norsk aksent», «Hvord Knudsen», «bokmål nynorsk». Noter stikkord og presenter nye opplysningar du finn. Vel presentasjonsform sjølv.

- 8 Diskuter språksituasjonen i Noreg. Korleis er språksituasjonen i dag? Kva vil skje framover? Del klassen i grupper, og la deltakarane i kvar gruppe forsvare ulike standpunkt, for eksempel:
 - Vi må passe på norsk språk så ikkje engelsk tek over.
 - Alle bør snakke dialekt - i alle samanhengar.
 - Nynorsk og bokmål bør smelte saman.
 - Nynorsk bør bort som skriftspråk.
 - Det bør bli dansk meir nynorsk på nettet, i løsser og elektronisk, og det bør snakkast meir nynorsk på tv og i radio.

OPPSUMMER

- 9 Vel åi av oppgåvene.

- a) Førebud ein presentasjon sin bakgrunn for at det er to likestilte norske målformer, bokmål og nynorsk, og korleis språksituasjonen er i dag. Du må få fram korleis språksituasjonen var på 1800-talet, korleis det var eit ønske om å få eit norsk skriftspråk, kven som merkte kva, og kva resultatet var. Lag ein foredrag og ein digital presentasjon, eller dramatiser og lag ein kortfilm. Målgruppe: klassen.
- b) Lag ein språkhistorisk rapp der teksten fortel språkhistoria.

KAN DU TRUSTSTOFFET?

Test deg sjølv på www.gjeldendel.no/hykekontakt

Eigenvurdering

- 1 Kva er det viktigaste du har lært av dette kurset?
- 2 Dyrktertillit hordendist det i kurset utan spørre frå notat, korleis vanskilte kjendst du det var?

KORT SAGT (side 363)

FLERE OPPGAVER: Nye Kontakt Oppgaver og på www.gjeldendel.no/hykekontakt

AKTUELLE TEKSTAR

- Miriam Blom, Språket som forandret norsk. Nye Kontakt Tekster 4, s. 66.
Ivar Aasen, Ettersom. Kontakt Tekster 1, s. 158.
Peter Chr. Asbjørnsen / Jørgen Hov, Rosen som alle Aasde nok kjente på seg. Kontakt Tekster 1, s. 220.
Dyrdal Rindarøe, Føh sammen i dette stikkor, Kontakt Tekster 2, s. 156.

KURS 8.5

Samisk språk og kultur

MÅL – I dette kurset skal du

- lære om og gjere greie for utbreiinga av det samiske språka og for rettar i samband med samisk språk

FAGUTTRYKK

- urfolk
- etnik-ugrlik
- språkfamilie
- etnosamisk
- lulesamisk
- nordsamisk
- skulesamisk
- skulesamisk

TENK OVER

Vel du kva ein rapper frå Bronx i USA, Belleville i Frankrike og Kautskeno i Finnmark har til felles? Alle bruker morsmålet sitt, språket som ligg nærast hjartet, når dei skal uttrykke tankar og kjensler.

✎ Kor viktig synesst du det er å bruke språket ditt?

Eit folk og ein kultur på tvers av landegrensar

I Noreg har det alltid vore fleire kulturar og språk. Lengst fer Noreg vart delvisen som eigen stat, budde det samar i Noreg. I det området som blir kalla Sápmi, Sápmi går på tvers av landegrensene i Noreg, Sverige, Finland og Russland (sjå kart). I desse områda finst det mange stadnamn med samisk opphav, for eksempel desse namna frå ALU:

- Fáltejokka – fjelk betyr elv (Falkelva)
- Daggovári – vári betyr fjell (Fiskarfjellet)
- Biedjovári – vári betyr innsjø (Hålevatnet)
- Leabeluokta – juokta betyr buk (Luk (Lidervik))
- Utdalvággi – vággi betyr liten dal (Baldelvatnet)

Nokre av stadnamna er blitt tolka feil, når dei er blitt omsett til norsk. Jiepmaluokta i Alta har blitt til Hjermeluft, men namnet betyr «Selungebukta».

Samane i Noreg blir rekna som eit urfolk fordi dei har budd her i landet frå før dei noverande statsgrensene vart te. Samane, som så mange urfolk, er ein minoritet i storsamfunnet. I dag bur det samar spreidd over heile landet.

minoritet – minoritet, folkegruppe som er i minoritet i eit land

Utbreiinga av ulike samiske språk

MEIR OM språkfamilier, s. 84

Samiske språk

Samisk høyrer til den finsk-ugriske greina av den arabiske språkfamilien, og samisk er i slekt med finsk, estisk og ungarsk. Det finst ikkje eitt samisk språk, men mange. Det kan vere like stor skilnad på dei samiske språka som det er på norsk og tysk. Derfor forstår ikkje alle som snakkar samisk, kvarandre.

Dei mest brukte samiske språka i Noreg er nordamisk, sønamisk og lulesamisk. I tillegg har vi avaramisk (skoltesamisk), piteamisk og unesamisk. Nokre av dei samiske språka er trua. Eit trua språk blir definert som eit språk der tallet på barn som kan snakke språket, går ned. Eit alvorleg trua språk er eit språk som nesten berre vakane snakkar. I Noreg er nordamisk mest trua av dei samiske språka. Kartet på side 357 viser kvar dei ulike samiske språka finst.

Særtrekk ved samisk språk

- Samisk er rikt på ord som skildrar natur, sna, dyr, vilt, terrengformasjonar og ting som høyrer saman med jakt og fiske.
- Trykktet i samiske ord er alltid på første stavning.
- Substantiva har ikkje kjønn, som i norsk, og heller ikkje bestemte og ubestemte artikkel.
- Pronomenet som betyr både han og ho.
- Samisk er eit verbalt språk, det vil seie at samisk er opptakte av verbet, av rørsle. Ved å leggje til endingar til eit ord kan samisk pressere tydinga. Sjå eksempel på verbet *hoppe*.
- Samisk har fleire konsonanttydar enn det finst bokstavar for i det latinske alfabetet. Nokre av konsonanttydane blir derfor skrivne med fleire bokstavar eller ved å setje små teikn på bokstavane, for eksempel, å blir uttala [j]. [j] [L, l] [e, e].

Eksempel på ei endringar foransett tydinga av eit ord

njuokut – å hoppe
njuoket – å hoppe berre ein gong
njuokkedit – å hoppe heile tida
njuokkesit – å gjere eit lite hopp ein gong
njuokkedit – å hoppe heile tida med fleire hopp, men i løpet av avgrensa tid
njuokkult – å gjere nokre raske hopp / å hoppe av stad

Kilde: Store norske leksikon (s. 101)

358 Språk og kultur Kurs B.5 Samisk språk og kultur

RETTAR I samband med samisk

Det er ikkje lenge sidan samiske elevar måtte snakke og lese norsk på skulen sjelv om dei ikkje kunne norsk frå før. I dag er det annerleis. Samisk ungdom i samiske distrikt har rett til å få undervising på samisk. Utanfor samiske distrikt har samisk ungdom rett til å lære samisk.

Språket er viktig for å kunne bevare den samiske kulturen. Paragraf 110a i Grunntva skal sikre at den samiske befolkningsgruppa får utvikle språket sitt og kulturen sin. Sametva inneheldt eit eget kapittel om samisk språk. Der står det at samisk og norsk er likeverdige språk. I 2013 er språk og kulturen i norske kommunar, og desse kommunane skal leggje til rette for kommunikasjon på både samisk og norsk.

Finnmark Karašjok/Kárášjohka Kautokeino/Kautokeahnu Nesseby/Nesjeárbu Porsanger/Porslangu Tana/Deatnu	Troms Kåfjord/Káivvotna Lødingen/Luobáigga Nordenfjeldet Tjeldfjord/Tjeldvuođu	Nord-Trendelag Røyrvik/Ruoivvohke Snåsa/Snåise
---	---	---

Som utløsk har samane rett til å bli høyrde i saker som vedkjem dei. Sametva seier at reglar, kunningsreglar og skema-av særlig interesse-skal omsetjast til samisk, og at ein har rett til svar på samisk når ein kontaktar det offentlege.

Det er også eit mål å utvikle teknologien slik at samiske teikn kan brukast, at samiske namn blir skrivne riktig, og at det blir utvikla programvare som støttar samisk språk. Dette skal sikre at alle offentleg informasjon er tilgjengeleg på samisk.

MEIR OM samisk kortspråktradisjon, sjå kurs 4.2

det offentlege – som har med stat og kommunar å gjere
 kunningsreglar – bestemmer gitt av styresmaktene

359 Språk og kultur Kurs B.5 Samisk språk og kultur

OPPGAVER

Faguttrykk

- Samane har status som utfolk. Kva betyr det?
- Kva er Sápmi? Forklar.

Samisk språk og kultur

- Lag ein quiz med minst 20 spørsmål frå kurset. Lag både spørsmål og svar. Gjennomfør quizen.
- Lag ein situasjon som viser kultur det er viktig å værte samiske rettar, språk og kultur. Skriv ein kortskat eller dramatiser situasjonen.
- Steder kart
 - Finn ut ved hjelp av kartet på side 357 i kvifor fylke det finst ei samisk befolkning.
 - Finn og skriv ned samiske stadnamn frå kartet under.

Lær deg samisk. Or på å snakke samisk gjennom å lese ordogrege under. Set eit uttalereglar på internettuts du er usikker på uttalen.

Mun ráhkistan bu.	Eg elsker deg.
Čuovu mu mielde ruoktet?	Vil du bli med meg heim?
Buorre beaivi.	God dag.
Ipmil átti.	Svar på helsing, betyr «God gjerning».
Din leat nu áđđepat.	Du er så pen.
Ma áđđep guovssahas.	For eit fint nordlys.
Liháku beaivni.	Gratulerer med dagen.
Olu iháku.	Gratulerer.

Kilde: <http://www.sami.no/oppaav/2015/01/15/2015-01-15-2015>

Lag ei samisk-norsk ordliste. Bruk setningane i oppgåve 3 og lag ei ordliste ut frå orda i setningane. Utvid gjerne med andre ord du kan eller finn.

360 Språk og kultur Kurs B.5 Samisk språk og kultur

GÅ VIDARE

Samisk kultur i dag

- Drøft kultur det er viktig for samisk kultur at elevar kan få opplæring på samisk, og at det samiske språket er sprog i samfunnet. Oppsummer diskusjonen i skildring som de presenterer for andre.
- Finn ut kven rapperen SlinCraze er. Lag ein kort presentasjon.
- Søk på internett og nettsidene www.infosamra.no og les om samisk språk og kultur i dag. Søk spesielt etter nyheter og saker som handlar om ungdom, og lag ei kort oppsummering av det du har funne ut.
- Spørjeundersøking Lag ei «lem på gata»-undersøking der de testar folka kunnskap om samisk kultur og rettar. Lag spørsmål ut frå informasjonen i kurset. Presenter for andre dei osara de får, enten som ei avis-side eller plakatt.

- Søk etter fleire opplysningar om samisk språk og kultur og samiske rettar. Bruk søkjord som «opplæringsplan», «sametova», «samisk», «samisk språk», «samiske stadnamn», «samisk kultur», «samisk historie» ...
- Is notat er nye opplysningar, og lag ein brosjyr eller ei informasjonsde på nett. Målgruppe: ungdom.

OPPSUMMER

- Lag ein samansett tekst, enten ein reportasje, film, radiodokumentar eller lysbildeserie, der du presenterer samiske språk, kultur og kvifor slags rettar samane har i Noreg i dag.

KAN DU FAGSTOFFET?

Test deg sjelv på www.guttenet.no/hykekontakt

Eigenvurdering

- Kva veit du no om samisk språk og samiske rettar som du ikkje visste tid før?
- Kva synest du var mest interessant å jobbe med? Forklar kvifor.

KORT SAUT

s. 363

FLERE OPPGAVER

Nye Korte Oppgaver og på www.guttenet.no/hykekontakt

AKTUELLE TEKSTER

Siri Broch Johansen, *Funksjonsgrupper*, Nye Korte Tekster 4, s. 266
 Laila Sliem, *Strategier*, Korte Tekster 1, s. 366
 Mari Børve, *Bytté*, Korte Tekster 2, s. 239
 Ann-Helén Lantto, *Sma Jule Sappari*, Korte Tekster 3, s. 274

361 Språk og kultur Kurs B.5 Samisk språk og kultur

Kort sagt Språk og kultur

KURS 8.1 Språk i dag

- Språket endrar seg raskt, og språkendringane skjer fortare i talespråket enn i skriftspråket.
- Ljånd er ord i språket vårt som er henta frå andre språk, mens nyord er ord vi finn og har òg erstatta låndord, eit eksempel er datamaskin for computer.
- Slang er nye ord og uttrykk som blir brukte i ungdomsspråket. Forkortingar og ord frå engelsk og amerikansk er særlige i slang.
- Multimedieteknikk søl i film vi i flekkulturelle, urbane ungdomsspråk, og han er prega av ord frå ulike språk i tillegg til tonefallet og rytmeføle på ord.

KURS 8.2 Diskriminerande språkbruk

- Ord er med på å skape verkelegheita – dei er ikkje nøytrale.
- Vi legg ulikt innhald i ord vi brukar.
- Språkbruken vår kan verke diskriminerande og trakasserande.
- Vi kan kjenne nokon utan å vilje det.
- Norsk lov forbyr diskriminerande og trakasserande språkbruk.

KURS 8.3 Norske dialekter, svensk og dansk

- Ein dialekt er ein måte å snakke på som er typisk for ein del av landet.
- Dialektstakke jernar seg ut, og stadig fleire blir påverka av dei store byane – vi får regionale dialekter.
- Ein sosiolekt er ein variant av den lokale dialekten, men han er prega av miljø, sosial status og kva slags gruppe du høyrer til. Kan også kalla gruppespråk.
- Vi deler dei norske dialektane inn i fire dialekt-anslutar: nornorsk, vestnorsk, austnorsk og trøndersk.
- Kvart dialektområde har ei rekke kjennetegn, måtenne.
- Svensk og dansk er austnordiske språk, norsk er vestnordisk.
- Norsk, svensk og dansk liknar mykje på kvarandre, men vi reknar dei for tre språk fordi dei lenge har vore nasjonalspråk i tre land.
- Svensk har bokstavane å for æ og ö for å.
- Dansk har fleire vokallydar enn norsk og svensk, noko som kan gjere det vanskeleg å forstå dansk tale.
- Dansk har ein annan talemåte enn norsk frå 50 og oppover.

KURS 8.4 Språkhistorie

- Norsk er ein indoeuropeisk språk og i slekt med mange andre språk i Europa og Asia, for eksempel fransk og hindi.
- På 1800-talet voko det fram eit sterkt ønske om å få eit eige norsk skriftspråk i staden for dansk.
- To vegar vart prøvde: å forneske dansken og å lage eit nytt skriftspråk bygd på talemålet.
- I dag har vi framleis to norske skriftspråk, bokmål og nynorsk, mens talemålet for fleirtalet er norske dialekter.
- Det blir snakka av lang rekke ikkje-norske morsmål i innvandringsgrupper i Noreg.

KURS 8.5 Samisk språk og kultur

- Samisk høyrer til den finsk-ugriske språkfamilien.
- Det samiske området, Sápmi, strekker seg over dei nordlege delane av Noreg, Sverige, Finland og Russland.
- Mange stadenamn i dette området har samisk opphav.
- Samisk er likeverdig med norsk, og i ti kommunar er samisk og norsk likestilt.
- Samisk ungdom i samiske distrikt har rett til opplæring på samisk.
- Grunntova og samelova seier at styresmakterne skal leggje til rette for at samisk språk skal sikrast og utviklast.
- Den samiske befolkninga har krøv på å få lover og reglar «av samling interesse» på samisk.

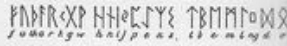
8.6 Vedlegg F: Tekstutdrag *Fabel 8* (Side 226-239)

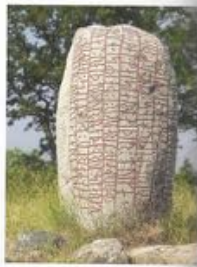
Det eldste språket i Noreg (om lag 200 – om lag 1350)

Det er først frå eit par hundre år etter år null at vi veit noko om språket til germanarane. Det var nemleg da skrivt for første gong kom i bruk ber i noed. Den skriftforma heiter runer og består av rette strekar som er skorne inn i til dømes stein. Spelket på dei eldste runemerkstøttene kallar vi urnordisk. Det var svært annleis enn det språket vi snakkar i dag. Først og fremst var det mange stavingar i orda. Harald heite Hørfjōsvoldar på urnordisk, og Steinar heite Steinaworþjalf.

► Runer (køstar) blir kalla firkant etter dei seks første runene i runerokket. Det var til saman 24 teikn i det eldste runeralfabetet.

I hundreåra mellom 400 og 700 skjedde det ei enorm endring i språket. Dei lange, urnordiske ord vart forkorta. Til dømes vart Hørfjōsvoldar forkorta til Hørfjōld, nesten slik namnet blir skrivt i dag. Det spelket som langsomt vart til, er norrønt. Den norrøne epoken varte frå om lag 700 til 1350, altså ein periode på over 600 år. Det norrøne språket vart

► Ordet rune tyder kanskje «løyndom», og sikkert er det at det var heilt magi til runene i gammal tid. På kisten av da Kertvinsteinen, som er den største runesteinen i Sverige. Teksten er mellom anna eit skaldedikt.

ei full utvikla skriftspråk med ein innhaldrik litteratur. Norderne vart fyrste til å lande på slutten av 800-talet, sørgde for at norrønt vart språket også der.

Vi har ikkje problem med å kjerne ut Harald i Harald, men likevel må vi seie at norrønt er temmeleg ulikt den norske vi har i dag. Men vi merkar at det er slektskap:

- Eigi er alt gyllt som gløtar. (Det er ikkje gull alt som glitrar.)
- Lik børn leika best. (Like barn leiker best.)

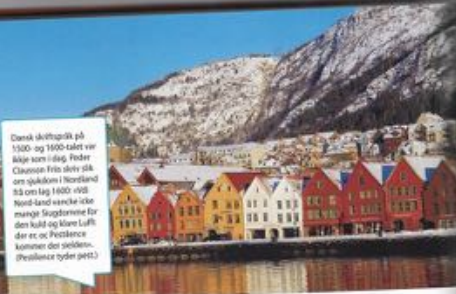
Det eldste språket i Noreg		
Kva periode?	Når?	Om perioden
Urordisk	Om lag 200–700	Fellespråk i Norden. Et språk med mange stavingar. Finst på dei eldste runemerkstøttene.
Norrønt	Om lag 700–1350	Språk i Noreg og på Island. Vart eit fullt utvikla skriftspråk med ein rik litteratur.

Frå svartedauden til nytt sjølvstende (om lag 1350 – om lag 1800)

Mellomnorsk tid (om lag 1350 – om lag 1550)

Men kvar vart det av det gamle, norrøne språket? Grunnen til at 1350 skaper eit skjelle i språkhistoria, er den store pesten som ramma landet året før, i 1349. Over halvparten av befolkninga i landet døde og lét etter seg øydegråd. Den norske stam vart også svekt. Kongen og dei som styrte landet, vart flytte til Danmark. Norrønt var ikkje lenger sjølvstøtt som skriftspråk i landet.

Men framleis fasa dei folk i landet etter svartedauden, som pesten vart kalla, og sjølv om det ikkje vart skrivt stort, vart det både snakka, sunge og fortalt. Talestil og bygde sjølvstøtt på dei gamle språket. Men det skjedde endringar. Det tyske Hansaforbundet hadde kontroll med handelen i Noreg frå 1300. Tyskane slo seg til i Bergen, der det framleis er tydelege spor etter dei. Svært mange tyske ord kom inn i norsk i denne perioden: amikkar, skreddar, slakter, feil, borgar, bukar, kopp, krus, frukt, angst, frykt, bringe, bruke, feil. Føretavngane on- og be- og etterstavngane -het og -vle i bokmål summer frå tysk. Det ser vi i til dømes anbefale og foreklatte.

Dansk skriftspråk på 1300- og 1400-talet var ikkje som i dag. Under Clauson Fris slyk stik om sjøkkom i Nordland frå om lag 1400 vart Norsk-land vorte like mange laguttarne for den kull og klav Luffi der er ei Prentance kommet der seldom. (Prentance tyder pest.)

Dansketid (om lag 1550 – om lag 1800)

Noreg vart i 1536 fullstendig underlagt Danmark som eit «hyleke»-ein koloni, og var det heilt til 1814. Frå midten av 1500-talet vart skriftspråket heilt dansk. Folk snakka dialekt, men dei som meistar skrivestilen, las og skrivt det danske skriftspråket. Ein del nordmenn, særleg i byane, snakka dansk, men med norsk uttale.

► Lydrikt: koloni, rike som står under ein anna rike og må lyde det

Den største og viktigaste forfattaren i Norden på 1700-talet var frå Bergen, men han skrivt på dansk. Han heite Ludvig Holberg, og han drog til København alt som 18-åring for å studere. Seinare reiste han både til Nederland, Tyskland, Oxford, Paris og Roma. Slik skrivt han: «Da der begynde at frembyde lidt Dun på min Hage, syntes mig, at det var på høj Tid for mig at reise uden Lands.» (Frå Metamorfois eller Forvandlinger. Med Nogle Orthographiske Anmærkninger, 1726)

► Ludvig Holberg.

FRÅ SVARTEDAUDEN TIL NYTT SJØLVSTENDE		
Kva periode?	Når?	Om perioden
Mellomnorsk	om lag 1350 – om lag 1550	Talemålet endrar seg frå norrønt til det som vart det norske dialektane. Mange nye ord inn i norsk, særleg frå tysk.
Dansketid	om lag 1550 – om lag 1800	Folk snakka dialekt, men dansk er skriftspråk. Ein del nordmenn, særleg i byane, snakka dansk, men med norsk uttale.

OPPGAVER

- a. Kva er den mest laugefallande skilnaden mellom urnordiske og norrøne namn?
b. Korleis kan du sjå at norsk er i slekt med mange andre europeiske språk?
c. Finsk, svensk, ungarsk og estisk høyrer til ein språkfamilie som vi kallar finsk-ugriske språk. Bruk internett og Google omsetjar til å finne kva mor og hjerte heiter på finsk.
d. På Island snakkar dei framleis eit språk som ligg nær det gamle, norrøne språket. Kvilfor har språket utvikla seg så ulikt i Noreg og på Island, trur du?
- Sjå opp ein tilfeldig stad i ei ordliste og finn ti substantiv. Svært mange ord er markerte med kva for eit språk dei kjem frå. Sjølv det norrønt, er ordet frå norrønt, står det ty, er ordet frå tysk. Er står for fransk, eng. står for engelsk, gr. gresk og lat. frå latin. Kva for noko av orda du har plukka ut, kjem frå norrønt eller frå tysk?
- a. Sjå på teketdraget frå Peder Clausson Fris. Kva er det spesielle med rettskrivinga?
b. Samarbeid to og to. Skriv om stasa frå Fris og Holberg til både moderne bokmål og moderne nynorsk.
c. Kvilfor skrivt Ludvig Holberg på dansk?

Ein norsk stat og eit norsk skriftspråk? (1800-talet)

I 1814 hadde Noreg endeleg fått eigen grunnlov og vorte ein eigen stat. Men den nye staten hadde ikkje noko eige norsk skriftspråk. Skriftspråket var dansk. Frå 1800-åra tok satsing til å tenkje tanken at ein eigen norsk stat også måtte ha eit eige norsk skriftspråk. Ein av

► Frå Kongeriget Norges Grundlov 17. mai 1814: «Vi underkigter kongeriget Norges Regjemsmaas, og vilde herved denne Constitutions, som er udgivet som følger af kongeriget Norges Grundlov»

► Henrik Wergeland.
► Johan Sebastian Welhaven.

dei som tenkte slik, var dikteren Henrik Wergeland. Føret og berømt ville han sleppe til norske ord og talemåtar og på den måten fornyast det danske skriftspråket. Hovudmotsvareren hans, Johan Sebastian Welhaven, var imot dette. For han var det viktig å halde på kontakt med Danmark ved at ein framleis brukte det danske skriftspråket.

Henrik Wergelands norske skriftmåte	Gut	Hak	Gjente	Kukka	Kaa	Sjægte	Ovel	Staa ni
Dansk skrivemåte i 1830-åra	Dreng	Hak	Pigen	Kukken	Kaen	Sjæften	Aften	Min Stue

Nynorsken vart skapt av dei norske dialektane

Ivar Aasen (1813-1896) ville verkebalde føst ved dansken eller fornorskele dansken. Han ville lage eit nytt skriftspråk som byggde på dialektane, og gjønde nettopp det. Berre 22 år gammal skreiv han ei lita avhandling på dansk om språkstanden i landet. Avhandlingen var inspirert av den danske Wergeland hadde vore med i. Der foreslo Ivar Aasen at det burde samlast inn ord og grammatriske opplysningar frå alle landsdelane. På grunnlag av desse skulle det utarbeidast ei

Grammatikk: lære bok om skrivereglar i eit språk

Landsmålet vart teke godt imot, og to svært viktige diktere tok det i bruk, nemlig Knudsen Olavsen Visje og Arne Garborg. Diktarar som gikk inn for å framføre landemålet, var til dømes Henrik Ibsen og Bjørnstjerne Bjørnson.

ordbok og ein grammatikk. Slik kunne ein komme fram til eit «hovudspråk». Deretter gjønde han nettopp dette, og landsmålet, som seinare vart kalla nynorsk, var skapt. I 1885 opplevde Aasen den store tilføyen at landsmålet vart likestilt med riksmålet, som ogd vart kalla det «almindelige Skrift- og Bogsprog».

*D'er mange mig, som vil Demar vera
og læ' det alt, som dei andre gjera.
Og lyte fjera dei rundt i Kring,
og sjøve gjera dei ingen Ting.*

(På Ivar Aasen: Symru. To Tyfjer med Viser og Riser. Tredje Udgave, 1875)

► Turistar frå byen blir vorte rundt i naturen av ein guf i fjellet. Mållert er Johannes Hovne, Hovnegaard, 1815.

Bokmålet vart skapt frå fornorsking av dansk

Det var ein lærar som gjønde storparten av arbeidet med å fornorske dansken til det som vart kalla riksmål, og som seinare fekk namnet bokmål. Han heitte Knud Knudsen (1812-1895). Som lærar var det viktigaste for ham korleis ein best skulle lære barn å lese og skrive. Ideen hans var enkel og lona på Ivar Aasens: Skriftspråket skulle så lægt der var råd, spegle talemålet, men han ville ikkje bruke dialektane sli som Aasen. Knudsen ville ta utgangspunkt i talemålet til overklassen, som han kalla den dannede dagligtale.

TENK OVER

Vett du om dialektar i Noreg som har end som dei hadde vore mest lyddert å skriv slik: *koje, gode og løbe?*

Dansken Knud Knudsen skulle følge eit av sine egne forslag, korleis burde han de ha skrive sitt eigne namn?

- Knud Knudsen stod bak desse forslag:
 - *koje, gode og løbe*
 - *før i staden for fajer*
 - *å i staden for oa*
 - små forboksstavar i substantiv i staden for store

ETT EIGE NORSK SKRIFTSPRÅK (1800-TALET)

Noreg blei på nytt ein eigen stat i 1814, men med eit dansk skriftspråk. Norske skriftspråk vart til på to ulike måtar:

1. Med å framføre det danske skriftspråket der ein tok i bruk norske ord og uttrykk – dette er det bokmålet vi har i dag
2. Ved å lægt eit nytt skriftspråk som byggde på dei viktigaste formene i dialektane – dette er den nynorsken vi har i dag

OPPGAVER

1. a) Skriv om staset på side 233 frå Kongeriget Norges Grundlovs til både moderne bokmål og moderne nynorsk.
b) Kva synest du vart ansett då du sette om teksten?
2. Welhaven utfalte dette om Wergelands forslag: «den mangelose Tilfældighed at vilde omsætte vårt Skriftsprog og således ville fremvings et eget Tungermåli. Skriv eit lesarinnlegg der du argumenterer for at Welhaven hadde rett, at dansken er kulturspråket»
3. a) Da Ivar Aasen laga landsmålet, oppfatta han dialektane som folk snakka i bygdene, som meir norske enn bymål – korfor det?
b) Korfor trur du det ikkje lengje er særleg populært å seie at talemålet til nokon er meir norsk enn det andre snakkar?
4. Moderne dansk kan sjå slik ut: «Det er en usædvanlig smuk dreng. Hans hår er kulørt, og glet, øjnene stærkt blå, næsen lyseend, og huden skær og hvid. Han holder sine fydige søde læber tet sammen presøstet.» (Frå «Den hvide hændi» i novellesamlingen Månen august 1965, av Astrid Saxbæk)
5. a) Les den danske teksten høgt med den norske uttalen din.
b) Set om teksten til både bokmål og nynorsk. Les oggi desse to høgt.
c) Diskuter med sidensannen, foreldre og lærer dersom skriftspråket vårt i dag hadde vore moderne dansk.
6. Påstand: Knud Knudsen og Ivar Aasen hadde eigenleg same idé. Korfor går det an å påstå noko slikt?
7. Her ser du nokre dæne på korleis Ivar Aasen beygde hankjønt- og hokjøntord:

Ukjent kjønnsord	Best kjønnsord	Ukjent kjønnsord	Best kjønnsord
ein båt	båtten	båtar	båtterne
ei vise	vise	viser	viserne
ei sol	soll	soler	solene

 Korleis bayer vi desse ord på nynorsk i dag? Forklar kva som er likt og ulikt med Aasens beying.

Nynorsk og bokmål (frå 1900-talet til i dag)

Samnorske: lenke felles norsk skriftspråk, samansmelting av bokmål og nynorsk

Knud Knudsen hadde i si tid sett for seg et riksmål og Aasens landsmål, som det heitte fram til 1929, kunne nærme seg til kvarandre og mestast i eit felles språk. Den tilnærminga skulle gå fere seg på grunnlag av talemålet i både bygd og by. På 1900-talet alg mange for seg et nynorsk og bokmål kunne smelte saman til eit skriftspråk som kunne heite samnorsk.

Tilnæringsformer

I 1917 kom ei rettskrivingsreform som vilde ta i bruk former som kunne brukast både på bokmål og nynorsk. Ordet set heite i bestemt form på bokmål solen, mens det heite søl på nynorsk. Da tenkte ein at den utbreiddt talemåtsforma sola kunne brukast i begge målformene.

På bokmål skulle det no vere «i i bestemt form av mange hokjøntord: *kaa, gerta* vart obligatorisk og valfritt i ord som *tanna/ tannen*, og *kløkke* (*kløkke/kløkken*). Landsmålet på si side kunne velje mellom *soll* og *sola* og mellom *jordi* og *jorda*. Tidlegare var berre i forma tilstast. I 1938 kom det ei ny, stor reform som gjønde feire av dei formene som likna kvarandre mest på bokmål og nynorsk, til den einaste tilstast forma.

Tilnærminga skjødde i feire reformer på 1900-talet. Tanken om å la bokmål og nynorsk smelte saman til eit skriftspråk har ikkje

ikke vore til verkelegheit. Det kjem av at både nynorsk- og bokmåtslittengjarar ønskjer å halde fast ved visse særtrekk ved skriftspråket sitt. I dag er haldninga at det skal vere ein vis valfridom slik at flest mogleg kan kjempe sitt talemåtsformene sine, særnendes som det er klart at vi har med to ulike skriftmåtsformer å gjeve.

ET SPRÅKREISE TIL BOKMÅLET OG NYNORSKEN I DAG

Tida periodet	Når? (om lag)	Om perioden
Nornt	700-1350	Språk i Noreg og på Island. Vart eit fullt utvikla skriftspråk med ein rik litteratur.
Mellonverk	om lag 1350 - om lag 1550	Talensmått utvikla seg frå noreg til det som vart dei norske dialektane. Mange nye ord stammar frå tysk.
Danskstid	om lag 1550 - om lag 1800	Folk snakkar dialekt, men les og skriv dansk skriftspråk. Ein del nordmenn, særleg i byane, snakkar dansk, men med norsk uttale.
Et eige norsk skriftspråk?	1800-talet	Noreg blir på nytt ein eigen stat i 1814, men med eit dansk skriftspråk. Norske skriftspråk vart til på to ulike måtar: 1. Ved å forkorske det danske skriftspråket der ein tok i bruk norske ord og uttrykk - dette er bokmålet vi har i dag. 2. Ved å lage eit nytt skriftspråk som bygger på dei viktigaste formene i dialektane - dette er nynorsken vi har i dag.
Bokmål og nynorsk	1900-talet til i dag	Styresemalene prøvde først å få til ei tilnærning mellom dei to målformene ved å foreslå former som begge partar kunne godta. Dette vart det slutt på, ein ønske å halde fast på særneke ved kvar målform. I dag er haldninga til styresemalene at det er fleit med to skriftspråk i Noreg.

MÅLOPPGÅVER

- 10 a. I dag er det særleg engelsk som påverkar ordforrådet i norsk. Kan du nemne nokre døme på det?
 b. Kvifor er norsk og engelsk mykje like kvarandre enn norsk og fransk?
- 11 Lag ei tidslinje der du markerer dei store epokane i norsk språkhistorie. Skriv inn eit lite døme på språket i epoken. Du finn døme spreidd gjennom kapitlet.
- 12 Fordi flest mogleg skal flele skriftspråket som sitt, er det stor valfridom når det gjeld rettskrivingsformer på norsk. Slå opp ti substantiv og finn ut kor mange måtar du kan skrive dei på.
- 13 Sett dykk saman to og to. Ein av dykk er hvar Aasen og skal forklare korleis han ville lage eit norsk skriftspråk. Den andre er Knud Knudsen og skal forklare korleis han ville lage eit norsk skriftspråk.
- 14 Finnst det ord og viker boyingsformer i dialekten din som du ikkje kan bruke i skrift?
- 15 Påstand: Du blir betre i ditt eige språk av å arbeide med andre språk, inkludert målformer som ligg nær dine egne, som til dømes sidemålet. Kva kan argumenta vere for ein slik påstand?

16 Skriveoppgåver

- a. Sett opp ei liste med argument for å ha og ta vare på to målformer i Noreg. Deretter bind du argumenta saman til ein liten tekst. Bruk ein skrivvenn til å vurdere teksten din.
- b. Skriv ein framdragsdraum for norsk språk i Noreg i år 2120. Les høgt for skrivvennen din og diskutere.
- c. Skriv eit lesarinnlegg der du argumenterer for at alle bør få skrive akkurat som dei vil.
- d. Skriv eit lesarinnlegg der du argumenterer for at bokmål og nynorsk bør smelte saman. Bruk flest mogleg former som er lov i begge målformene.

På nett

På elevenettstaden finn du desse ressursane til dette kapitlet:

- Læringsplukatarne
- Egenundersøkingane
- Kapitletut
- Digitale oppgåver

www.lokus.no/ibokmalfabel/

LOKUS

I mål?

- Skriv nakkelford som til saman kan forklare kvifor vi i Noreg har to likestille målformer: nynorsk og bokmål. Forklar deretter til ein venn.
- Kanne det stjøddt at vi i dag hadde halde fram med å skrive dansk?
- Språket endrar seg helle tida. Bruker du ord som besteforeldre dine vil ha vendar med å forstå? Bruker besteforeldre dine ord som du aldri kunne finne på å bruke fordi dei verkar gammaldagse? Skriv ned døme.
- Korleis er haldningane i næringslivet ditt til at vi har to målformer?
- Kva råd vil du gi til ein venn som vurderer å bytte hovudmål?

Vel sjålv kva målform vennen din har som hovudmål i dag.

8.7 Vedlegg G: Tekstutdrag *Fabel 10*

Læringsmål

Når du har arbeidd med dette kapittelet, skal du kunne

- forklare kva ein dialekt er
- beskrive dei viktigaste kjenneteikna for dei fire dialektområda våre
- seie noko om kva haldningar dialektane våre mäter
- forklare hvorfor vi har so likestille norske målformer
- fortelje om utvanninga av samisk språk og kultur i Norge
- seie noko om korleis påverknad utanfrå språket vårt

217

11 Eitt land – mange språk

TENK OVER
 For mange ulike dialekter: kva er du nokon isarmane på Molde-Øst?

På dette bildet ser du ein norsk skuleklasse. Det er ikkje så vanskeleg å sjå at desse elevane har rotar frå ulike stader i vord.

Målmål: det språket ein har lært som heim

Talemål: språk stik det blir brútt munnleg, ved tale

Skriftspråk: språk stik det blir brútt skriftleg, til å lese og skrivje

Likvevel er det ikkje alt vi kan sjå. Vi kan få detnes ikkje sjå kva for nokre språk det kan. Kanstje har alle desse norsk som normmål, eller kanstje nokre av dei har språk som svensk, somal, farsi eller mandarin som språkspillet stik? Det er dromtan ikkje utenkjeleg at dei smakar ulike variantar av norsk talemål – dialektar. Norge er eit land med mange og ganske ulike dialektar. Derfor er ikkje det norske talemålet eitt og slett «bæst norsk» – det er ein eller annan lokal variant av det norske språket. I tillegg til desse store mangfaldet av talespråk har vi òg to offisielle norske skriftspråk, nemleg bokmål og nynorsk. Bokmål er utvikla frå dansk skriftspråk på ein norsk talemålsgrunnlag. Nynorsk er bygd på dei norske dialektane, som vart viktige for identiteten vår da vi skulle bygge vår eigen nasjon på 1800-talet.

218 | Kapittel 11 Eitt land – mange språk

Dialekt

Majoritetspråk: Det språket som blir brukt av fleirtalet i ein samfunn. Majoritetspråket i Norge er norsk, og det har to likestille skriftspråk: bokmål og nynorsk.

Majoritetspråket i Norge er norsk, men likevel smakar ikkje alle som brukar dette språket, heilt likt. Korleis vi smakar, kjem mellom anna an på kvar i landet vi kjem frå. Talemål som kan knyttast til eit geografisk område, kallar vi dialektar.

Dei norske dialektane har ein felleis utgangspunkt, nemleg det norrøne språket som vart brukt i mellomalderen. Fordi Norge er eit langstrakt land, med fjell og fjordar som skapar avstand og dermed mindre kommunikasjon mellom folk, utvikla det seg grønlige ulike talemål. Menneke som bunde nær kvarandre, hadde nok så like talemål. Di større avstanden vart, di større variasjonar var det i talemålet. Fokstjellane mellom dialektane er likevel ikkje større enn at alle kan forstå kvarandre. I dag er tilhøva for kommunikasjon mykje betre, og det har vorte mykje lettare å flytte på seg rundt i landet. Dermed blir det større kontakt mellom dialektar, og det gjer at dialektskilja blir mindre tydelege.

Fire dialektområde

Vi deler landet vårt inn i fire dialektområde. Det vil seie at innanfor kvar av desse områda har dialektane så mange fellestrekk at dei er ganske enskeil i skjøne av ein dialekt kjem frå desse områda. Dialektområda følgjer ikkje fyltegrenser nøyaktig, men stort sett kan vi bruke dette skjematet:

Rustnorsk	Westnorsk	Tiansk	Nordnorsk
Tidmark Sørfrid Østfrid Mjøndalen Bosland	Aust-Agder Vest-Agder Rogaland	Møre og Romsdal Sør-Trøndelag Nord-Trøndelag	Nordland Trøndar Bosmark

219 | Kapittel 11 Eitt land – mange språk

Inndeling av landet i fire dialektområde byggjer på at dialektane innanfor desse områda har ein del fellestrekk. Slike fellestrekk kallar vi kjenneteikn eller målmerke.

Når vi skal finne ut kvar ein dialekt kjem frå, er det nokre bestemte kjenneteikn vi kan lete etter:

Kjenneteikn	Rustnorsk	Westnorsk	Tiansk	Nordnorsk
Takk i Takk i uttalar ein ved først å bjeie tunga bakover og så vil ha mot gjeven på vegg i hender tgen. Dialektar som har takk i vil ha ein slik takk i ord som sol og støt. I tillegg blir ei uttale som ein takk i ord som løst, god og høst.	Ja Bortsett frå Vest-Tidmark.	Nei Bortsett frå nokre område i Møre og Romsdal.	Ja	Nei Bortsett frå i det meste av Nordland og i Bando og Mjøndalen.
Palatalisering Palatalisering vil seie at det kjem inn ein j-lyd framfor uttalen av dei gamle konsonantane k, t, s, d og n. Det gjer at ein vil seie buej (for bu), møyj (for mose), vøij (for voss), møyj (for mose).	Nei Bortsett frå Hedmark og nordlege Østland.	Nei Bortsett frå området nord for Sognafjorden.	Ja	Ja
Personlege personane Personlege personane første person einest lje og fleirtal (du) har ulike former i dialektane.	Ljålendene har mest skryp- og veyre. Fjellbygdene i vest har ingen veyrnorsk. Nordlege Østland har fleirtal veyr.	Mest veyr/h-i einst, og veyr/h-i fleirtal.	Svart veyrlende.	Mest veyr/h-i einst og veyr/h-i fleirtal.
Skære r I nokre dialektar har vi to vordar av i-lyden: Østfriddelen av landet brukar alle o, som blir sagt ved at tungespissen vibrerer mot gjeven i ord som: møyre, møyre.	Nei	Ja Bortsett frå området nord for Sognafjorden.	Nei	Nei
Mjåke konsonant I nokre dialektar blir dei gamle konsonantane g, og i etter vokal omsetta av dei mjåke konsonantane h, f og gg. Det er på tross av at r blir uttala at r blir uttala g. Tilsvarende vil ein i desse dialektane seie lake for røyk, bløst for blåst og kage for kule.	Nei	Ja På Agderfylket og i det meste av Rogaland. Elles har alle konsonantane.	Nei	Nei
Apokope Apokope vil seie at lyden eller stavingar «fall» eller «fall» i slutten av eit ord. Det innbeir at ein til dømes vil seie at år blir f, år, i kjeit, år i kjeit, Aust (for kjeit).	Nei	Nei	Ja	Ja På Trøndelag og i Bando.

De fleste kjennemerke først i feire dialektar, og det blir derfor kombinasjonen av dei ulike kjennemerke som hjelper deg å finne fram til staden dialektar kjem frå.

4 Hvor i landet kjem desse to frå, tror du?

OPPGAVER

- 1 Kva for ein dialektområde høyrer din dialekt til?
- 2 Tenk på nokre norske kjendisar med ulike dialektar. Kva dialektområde kjem dialektane deira frå?
- 3 Sjå om du kan finne ein læser frå kvart av dei fire dialektområda. På læsaren til å vise denne setninga på sin eigen dialekt: Ein mann gjekk bortover ei gate mens han song på ei vise og aldri hadde høyrst før. Skriv ned setninga så litt uttalen som mogleg.

- Derison du ikkje finn ein læser frå kvart dialektområde, er det kanskje nokon andre i nærleiken du kan snakke med?
- 4 Skriv denne setninga mest mogleg lydrett slik du seier heil på din eigen dialekt:
 - a) Eg poenker på å reise til skolen for å gå til skulen, men så serer bror min et bon kan høyre meg.
 - a) Kva for nokre dialektkjennemerke finn du i setninga du har skrivt?
 - b) Kva for nokre kjennemerke for dialektar din kan du ålge å fram når du skriv setninga?
 - 5 Prøv å finne nokre ord som er heilt spesielle for dialektar din.

Haldningar til dialektar

Vi har feire dialektar i Noreg enn ein har i mange andre land. Det er òg meir vanleg å bruke dialekt ber enn det er til dømes i Sverige og Danmark. Vi kan snakke vår eigen dialekt i netten alle samanhengar, både private og offentleg. Likvel er det òlge mange tilra sidan folk som flytta frå andre delar av landet til Oslo, la bort dialektar sine og snakka så samlandsk som mogleg. Det var delvis fordi det var lettare forstått då, men òg fordi

mange hadde følelsoner mot folk som kom frå andre kantar av landet. I busnadssonene i øvst kunne ein lese «mordendinger sønsk», og dermed var det mange nordlendingar som la bort dialektar sin for å bli godkne som akseptable hybelbruar i hovudstaden.

Haldningane våre til dialektar har endra seg gjennom åra. Ei av dei viktigaste årsakene til dette er radioen, som vart vanleg i norske heimar på midten av 1900-talet. Fram til 1980-åra var NRK eierstøddende på leftra. I NRK var det bestemt at dei tilmne skulle snakke anten standardisert bokmål eller standardisert nynorsk, mens gjester og intervjuobjekt kunne snakke sine egne dialektar. På den måten fekk folk over heile landet høyre, og seipe seg til dialektar frå heile landet.

I dag, med eit stort mangfald av radio- og TV-kanalar, er det vanleg å høyre også programbruar snakke sine egne dialektar – men dei justerer nok språket sin for å vere sikre på at dei blir forstått. Somme dialektord kan vere vanskelege å forstå for dei som har andre dialektar.

OPPGAVER

- 1 a) Nokre av dei vanlegaste haldningane til dialektar her vi møte i nettleserartikkelen og humorprogram. Sjå om du kan finne ut kva for nokre dialektar som ofte blir brukte når utlånarar eller humorprogram skal vise
 - ein som er litt dum
 - ein som er veldig smart
 - ein som er hyggeleg og jållteleg
 - ein bonde

- ein fiskar
 - ein industrarbeidar
 - ei jente jente
 - ein nærdele gut
- b) Kvilfor trur du desse dialektane blir knytte til desse typane? Korleis stemmer det med di eigen oppfatning av korleis folk snakkar?

Bokmål og nynorsk

Noreg har ein sakk spesiell språksituasjon fordi vi har to varianter av det offisielle skriftspråket norsk: bokmål og nynorsk. Krifor er det så?

Bakgrunnen for denne språksituasjonen ligg i historia vår. Bokmål er ei vidareutvikling av det danske skriftspråket vi hadde ber

i landet da sambandet med Danmark tok slutt i 1814. På den tida snakka dei aller fleste nordmenn dialekt, men skriftspråket var dansk. Det vart òg snakka dansk i ein del offisielle samanhengar.

I 1814 fekk Noreg si eigen grunnlov, og fellesskapet med Danmark var over. Noreg kom i union med Sverige, men dansk beholdt fram med å vere skriftspråket i Noreg. Utover på 1800-talet vart nordmenn stadig meir medvite om sin nasjonalitet og det at Noreg hadde ein eigen kultur. Gjennom danselanda hadde den danske kulturen påverka folk i byane, men på landsbygda levde norske folk i kvassvar, segner og folkeviser i beste velgående.

Etter kvart kom òg spørsmålet om eit eige skriftspråk opp. I 1830-åra var det tre hovudspråk som var framme i debatten. Somme meinte at det danske skriftspråket var så innarbeidd at det fin kunne vere skriftspråk også vidare framover. Andre meinte at ein kunne formørke det danske språket, til dømes ved å ta inn norske ord og skrivemåtar. Det tredje synet var at ein burde lage eit eige norsk skriftspråk med utgangspunkt i den dialekten som ligg nærmost noremt, og bygge eit norsk skriftspråk på denne dialekten.

TENK OVER
Kva for eit av skriftspråka ligg nærmost dialektene din, bokmål eller nynorsk?

OPPGAVER

- 7 Johan Sebastian Welhaven, Henrik Wergeland og Peter Andreas Munch var sentrale personar i språkedebatten i 1830-åra.

Finn informasjon i litteraturhistorie, leksikon eller på Internet og finn ut kva for ei leje i debatten kvar av dei stod for.

To retningar

Etter kvart vart det to språkførkantar som tok debatten vidare. Knud Knudsen (1812–1895) arbeidd for ei formørking av det danske skriftspråket. Denne skriftspråket vart kalla riksmål.

Den andre språkførkanten var Ivar Aasen (1813–1896). Han tok tak i ideen om å lage eit skriftspråk på bakgrunn av norsk talemål, men i staden for å basere skriftspråket på ein enkelt dialekt gjekk han inn for å bygge skriftspråket på flest mogleg norske dialektar.

4 Det finst ikkje mange bilete av Ivar Aasen. Du har endelig lått seg fotografere i 1871, hadde han ein særlig grunn: Spørte han hadde bede han om å få eit bilete.

Aasen brukte mange år på å reise rundt i Noreg og samle inn ord og grammatiske opplysningar. Han besøkte for det meste bygder og små stader, fordi han meinte at språket i byane var for mykje påverka av dansk. Der han var, samla han med som han samtalte med silvarande ord frå andre munn. Han laust ut kva som var felles for dialektane, og etter kvart gav han ut bøker der han gjorde greie for korleis det nye språket, riksmålet, måtte vere. Landsmål vart seinare kalla nynorsk, og riksmål endra namn til bokmål. Frå vi fekk jernsveilingssveifaket i 1865, har dei to skriftspråka vore likestilte i Noreg. Skulebarn får opplæring i begge skriftspråka.

OPPGAVER

- 8 Bruk eit oppslagsverk og finn ut kva jernsveilingssveifaket gjekk ut på.
- 9 Kan du finne nokre ord som vi brukar på norsk, men som ikkje er i bruk i dansk?
- 10 Klar for ei utfordring? Gå inn på Ivar Aasen-tunet sine nettsider og finn ut kva ord og uttrykk Ivar Aasen fekk fram din eigen heimstad, og når han var der.
- 11 Skriv ein leksikonartikkel om ein av dei sentrale personane i språkedebatten på 1800-talet: Johan Sebastian Welhaven.

- Henrik Wergeland, Peter Andreas Munch, Knud Knudsen og Ivar Aasen.
- 12 Mange norske skulelevar er negative til nynorsk som sidemål. Kva trur du det kjem av?
 - a) Set opp ei liste over argument for å ha to norske skriftspråk.
 - b) Set opp ei liste over argument mot å ha to norske skriftspråk.
 - c) Skriv ein tekst der du reflekterer over kvifor så mange norske skulelevar er imot å ha sidemål i skulen.

Når språk møtest

Språk som er i bruk, endrar seg heile tida. Mellom anna blir språk påverka av andre språk som dei er i kontakt med. Norsk har teke opp ord frå andre språk til alle tider, anten fordi ordet vart nytt, eller som følge av påverkan gjennom handel og kulturell kontakt. Det serst at minst ein tredjedel av ord i bokmål er låneord frå meiknedertysk, som er det språket harnestane snakka. Eingbok er det språket som påverkar norsk mest i dag.

I åra etter den andre verdenskrigen, og særlig frå 1960-åra og utover, har folk frå heile verda flytta til Noreg. Dette har ført til at også ikkje-europeiske språk gjennom ulike innvandrarfamiljar komme med tilskot til norsk. I dei seinare åra har vi til dømes fått ei rekke nye ord for nye matvarer og matretter frå ikkje-europeiske språk: *chap sury, fulgole, sambori, kebab* og *chili con carne*.

I dei største byane våre finst det spesielle variantar av norsk som har drag frå fleire ikkje-europeiske språk, såkalla multietnolekt. Ein multietnolekt er eit språk som i utgangspunktet får vår del av norsk, men som i visse miljø, særleg i Oslo, og får tilføyd ord frå ulike innvandrarspråk som arabisk, urdu, spansk og persisk. I tillegg ser vi at senningsbygginga, rekkefølga av ord, kan vere ei anna enn den vi vanlegvis brukar på norsk. Dette språket blir brukt både av etniske norske ungdommar og av ungdommar med innvandringsbakgrunn. Ungdommar som snakkar multietnolekt, vil vanlegvis sekkje mellom dette og ein meir tradisjonell variant av norsk.

1 Multietnolekt er eit språk som oppstår når personar med ulike språk- og kulturbakgrunnar skilgjer seg ut i eit språk. I Noreg har dette populært vorte kalla «kebabnorsk». I Sverige blir denne samansetjinga av språk gjerne kalla «mixatalspråk», eller heilvete «Binkety» i Stockholm, som har ein stor prosentandel av innvandra. I Danmark har ein gjerne «spøktedanske» som brukt om multietnolekt i Lyngby Nordhavs i København.

Maria Navarro Skaranger (1994-) er oppvokst på Romde i Oslo, med norsk mor og chilensk far. I debutromanen sin, *Alle anledninger har fulke gardiner* (2015) fester ho som tenåringsjenta Mariana som ber med familien på Romde. Hovudpersonen og folka rundt henne snakkar ei blanding av norsk, amerikansk og diverse låsord frå ulike opphavsland – altså ein multietnolekt. Her kan du lese eit utdrag frå romanen heran.

DOMETEKST

Utflukt

Det også var lærtis episode på skolen i dag fordi vi har om norske partiene, og inga viaste det finnes så jævla mange store partier. Vi hadde oppgave å gå til byen og intervju alle bodene, så fira gikk bort til et hvitingsparti på Karl Johan og spørret noen spørsmål og de bare: alle utlendinger må ut, alle utlendinger er terrorister i Afghanistan, og fortir fira prøvde å si tilbake, men til slutt har barta hele og nesten spytta på slottet til etchregge pooten, men han ikke gjorde det likevel frefri Solveig kom og stoppa han og Solveig også klukka på pooten, og kalte han rasist, men han også beherska seg litt. Og så gruppa mi har Høyre, og allerede vi har klippa logoen til å lime rundt hele plakaten og er nesten ferdig. Vi viaste ikke det skulle skje at Erna Solberg var i boden for å snakke denne dagen, men sett Erna var i boden på Karl Johan og wollah, Achary nesten spurte han om hvor mange hamburgere han spjote om dagen, og om han spjote cheese eller vanlig, men vi stoppa det og heller spurte han noen spørsmål om skolen. På vei hjem, fra jævla utlendingen, Allah kan der ikke skam, peka på frestinga og trodde kongen bodde der.

Frå Maria Navarro Skaranger: *Alle anledninger har fulke gardiner* (2015)

OPPGÅVER

- 14 Finn døme på setningar der rekkefølga av ord er ei anna enn den vi vanlegvis brukar på norsk. Skriv setningane om så dei blir sette etter norske språkreglar.
- 15 Gi fleire døme på ord som blir brukte i multietnolektar, dersom du kjenner til nokon.

Samisk språk og kultur

Urfolk: opphavleg befolkning i eit område som har vorte erobra og kolonisert av andre folk. Samar i Noreg, Inuitar på Grønland og Inuitarar i Nord-Amerika er døme på urfolk.

Samane var samanslegvis dei første som bodde i det som i dag er Noreg. Dei blir rekna som Noregs urfolk. Det er udkkørt kor mange samar det finst, men vanlege overslag seier at det er mellom 50 000 og 80 000 samar i verda. Av dei rekna vi med er rundt 40 000 bur i Noreg. Dei fleste er neodsamar, mens sesammar og helesamar utgjer mindre grupper i Noreg.

Tilleggare budde nordsamane på Nordkalotten, som omfattar nordlege område av Noreg, Sverige og Finland, og helesamane hadde sitt hovudområde i Nord-Sverige. Området blir kalla Sápmi på nordsamisk, på sersamisk blir det kalla Sápmi og på helesamisk Sápmi.

4 Sápmi/Sameland strekkjer seg hovudsaklig over delar av Noreg, Sverige, Finland og Russland, frå Midt-Noreg og Midt-Sverige til austlege delar av Kolahalvøya.

OPPGÅVER

- 16 Kva tenkjer du på som typisk samisk? Skriv eit avsnitt, lag ei tekening eller ein tekenanimasjon eller finn bilde på internett som du kan lage ein illustrasjon av for å vise kva du tenkjer på med det samiske.
- 17 Bruk internett og finn ut: Korleis definerer ein kven som er samar? Tips: Eten kan stemme ved val til Sametinget!

Samisk – eit offisielt norsk språk

Samisk er eitt av dei to offisielle språka i Noreg. Det andre er norsk, som blir brukt av majoriteten av nordmenn. Samisk er svært ulike norsk og svensk, men høyrer til same språkgruppe som finsk. Denne språkgruppa blir kalla finsk-ugrisk. Dei mest brukte samiske språka i Noreg dag er nordsamisk, helesamisk og sersamisk.

Språkreglane i samelova vart vedtokne i 1990 og sette i verk i 1992. I denne lova blir det stilt fram at samisk og norsk er likeverdige språk, og språkreglane har som formål å ta vare på og utvikle samiske språk. I nokre kommunar i Finnmark og Nord-Troms er samisk likestilt med norsk. I dette området sikrar lova retten til å bruke samisk i munnleg og skriftleg kontakt med offentlege organ.

Alle elevar i grunnskulen i samiske distrikt har rett til opplering i eller på samisk. Utanfor samiske område kan samiskpraktiske elevar få opplering i samisk når minst tre elevar krev det.

4 Fleire kommunar der det har mange samar, har offentlege skilt på både norsk og samisk. Døme er kommunane til Sndar (nordsamisk), Trøjfjord (helesamisk) og Peranger (sersamisk). Peranger kommuneleitt har donert og det svenske utgjeve av kommunenettet.

Samane i Noreg

I dag bur samar over heile landet, og dei fleste lever akkurat som andre nordmenn. På nettstida www.sam.no presenterer unge samar seg sjølve på denne måten:

«Samisk ungdom er lik annan norsk ungdom. Vi er komne like langt teknologisk, og dei fleste samiske ungdommar brukar Internett og mobiltelefon dagleg. Også kleemønn er lik blant ungdomstema, så det er ingen forskjell. Men samtidig har vi nokke ekstra, vi har eit eige språk og ein eigen nasjon, noko vi er veldig stolte av.»

Men det har ikkje alltid vore slik. På midten av 1800 talet vart det eit mål for norske styresmakter å assimilere samar. Styresmakterne ville at samane skulle bli mest mogleg like andre nordmenn, og dei hadde eit negativt syn på samisk språk og kultur.

Det vart forbode å undervise på samisk på skulane. Samane budde spreidd over store område med reinflokkane sine, og det vart derfor ikkje unvanleg at samiske barn måtte bu på skuleinternat frå dei byrja på skulen som 7-åringar. Heller ikkje på internata var det lov å snakke samisk, så dei samiske barna måtte ikkje berre dagleg kontakt med familiene sine, men òg med språket sitt.

Ikkje før i 1960-åra vart det heilt slutt på denne assimileringslinja. Da hadde fleire generasjonar av samar «lært» at deira kultur og språk ikkje var bra nok. Mange snakka sitt eige språk dåring, og dei fleste lærte aldri å lese og skrive språket sitt. Det var òg mange samar som skamma seg over dei samiske røtene sine, og som skjølte si etniske tilhøyrde så godt dei kunne.

7 SAMISKE SPRÅK

Dei samiske språka er svært ulike dei skandinaviske språka både i ordforråd og grammatikk. Dei ulike samiske språka er òg nokke forskjellige. Ein samisk journalist fortellev det på denne måten: «Norskanane og svenskanane forstå ikkje kvarandre, men begge språkgruppene forstå lulesamisk. Lulesamane forstå òg både høvudsamisk og sørsamisk. Det blir som forholdet mellom norsk, dansk og tysk. Danskane forstå både norsk og tysk, men svenskanane og tyskanane forstå ikkje kvarandre. Det blir som om lulesamane er danskane, høvudsamane er nordnorskanane og sørsamane er tyskanane.»

OPPGÅVER

18 Kva trur du er grunnen til at norske styresmakter på 1900-talet bestemte at samane skulle assimilerast?

Samisk litteratur

Samane har ingen lang tradisjon for skriftleg litteratur, men den muntlege tradisjonen står sterkt. Den tradisjonelle samiske songen, joik, seier å vere ein av dei ekdne musikktradisjonane i Europa. Joiken spela tidlegare og ei viktig rolle i den samiske religionen, men gjennom innføringa av kristendommen hos samane, og etter fernorskingspolitikken frå 1800-talet, vart joik rekna som syndig og vart forboden.

4. Det Konaqok-kvartetet bendet innlegjar at joiken òg er ein my samansheng med musikk som er ei blanding av heavyrock og jazz.

Joiken er likevel ein viktig del av den samiske tradisjonen, og han har overlevd gjennom forlemning og forbod. I dag brukar samar joiken både på tradisjonelt vis og som del av meir moderne musikk. Tradisjonelt blir joiken framført utan musikkinstrument til. Ein joik skildrar gjerne ein person eller ein stad, og når ein lagar ein joik om nokon, seier vi at ein joikar dei. Dei seinare årene er joiken òg teken inn i andre musikkformer, som heavyrock og elektronika-musikk. Artisten Mari Boine har gjort ein stor innsats for å få samisk tradisjonsmusikk kjend, både i Noreg og i resten av verda.

Den kanskje best kjende samiske forfattaren er nok Nils-Aslak Valkeapää (1943–2001). Han var musikkar og joikar, og gjorde òg stor suksess som forfattar, tekstforfattar og komponist. Han er hitil den einaste sammen som har fått Nordisk Råds litteraturpris. Den fekk han for diktsamlinga *Beviv, dhiidan (Solen, min far)* i 1991.

Samane er eit folk som tradisjonelt har levd både med og av naturen. Dette speglar seg òg i «Samefolkets song», «Sámi soga lávlla». Det er opphavleg eit dikt skrivi av Isak Sabla i 1906. Diktet vart tonesett av Arne Sorli, og i 1986 vart songen vedteke som samisk nasjonalsong. Han er omsett frå samisk til nynorsk av Jon Eilfar Einemo. Teksten handlar om samane sjølv, om naturen og om korleis samane vil stå saman mot farar som trugar utanfrå. No er samane anerkjende som eit folk med sitt eige språk og sin eigen kultur, og mange samar er igjen stolte av sin bakgrunn.

DØMETEKST

Samefolkets song

Langt nord under fjellene
skinnar Sameland i leyndom.
Fjell ligg strekt attom fjellrygg,
vasslek innse etter innse.
Tinder, rygger, fjar, vidder
synar seg mot høge himmel.
Evar kvierfar, skogar vassar,
Bratte nes med stålgr farge
står mot havet sjodande.

Vintertid er kalde vindar,
ovleg snafolk fyller lufta;
likevel med hugsnar kjærlek
samestra held vi landet;
nåden skit for ferdsmannen,
nordlys flimrar over kveldar;
Innking, grynt frå skogbelt byress,
sterkt er vi frå vass og vidder,
kjerne-ekvalping gjennom tra.

Og når sommarsola gyller
skogar, hav og havsets strender,
i det gylte, fiskerfolket
voggar der på hav og sjøar,
Gull-lik glesar kvar ein vassfugl,
sølvlik fløymer store evar,
stakar blensjor, årer glimrar,
ut i strauamar, stryk og stille
sigler blåmenn under song.

Samefand sin folk av samar,
dei har ikkje gitt seg under
mandarhjolar, barne kjøpseem,
sløge, falske skattefutar.
Heil deg, tilsiemds ærefolk!
Heil deg, freidsemds ærefolk!
Ikke strid er stridd for hugnad,
Ikke blod av brev har ronne
der hos stillsam sameett.

Eldste ættled som vi kjenner
varn sin siger over vondskep;
la oss òg med tilsiemd vinne
over dei som held oss nede!
Seige folk av solas søner!
Falske vaser ikkje vinn deg,
når ditt eige spelk du aktrar,
og du hugsar fedreorder:
Samefand for samane!

OPPGÅVER

- 18 Kjenner du til nokon samiske kunstnarar? Kven er det, og kva slags kunstform er vedkomande kjend for?
- 19 Les heile teksten til «Samefolkets song». Korleis blir naturen og det samiske folket skildra?
- 21 Samanlikn den samiske nasjonalsongen med den norske nasjonalsongen, «Vå, vi elsker dette landet». Diskuter korleis dei to nasjonalsongane framstiller sjølvforståinga til folka. Peik på likstapar og liknader.

DIALEKTOMRÅDE: KJENNETEKEN

Kjennetegn	Austnorsk	Vestnorsk	Stavnorsk	Nordnorsk
Tjukk i Tjukk i uttaler ein ved først å bøyje tunga bakover og så stilla ho meir genev på vegg framover igjen. Dialektar som har tjukk i, vil ha ein vakk tjukk i ord som sol og døl. I tillegg blir ei uttala som ein tjukk i ord som bost, god og høst.	Ja Bortsett frå Vest-Teternark.	Nei Bortsett frå nokre område i Møre og Romsdal.	Ja	Nei Bortsett frå det meste av Nordland og i Bardu og Måbakk.
Palatalisering Palatalisering vil seie at det kjenn inn ein j-lyd. Bortsett uttalen av dei dolede konsonantane f, m, s og v er: Det gjer at ein vil seie bøggj (for bønn), meggj (for meier), reggj (for redd), i jgen (i hegg), meggj og reggj blir til når ein pressar overstida av tunga mot den harde-genen.	Nei Bortsett frå Nordnorsk og nordlege Oppland.	Nei Bortsett frå området nord for Sognefjorden.	Ja	Ja
Personlege pronomen Personlege pronomen i første person einst. (jag) og flertal (vi) har ulike former i dialektane.	Låglandet har meir «j» og «v»-en. Fjellbygda i vest. Målar vestnorsk. Nordlege Oppland har: forest, voss.	Mest «eg/lev» i einst. og «voss» i flertal.	Særrt vestland.	Mest «eg/en» i einst. og «voss/en» i flertal.
Skavert I norske dialektar har vi to variantar av r-lyden. Skavertden av landet brukar rulle-r, som blir laga ved at tungespissen ruller over gjennom langt framme i munnen. Skavert vil laga i bakre del av munnen eller bak i halsen. Skavert-en kom truleg til landet på slutten av 1700-talet og har spreidd seg kraftig sidan då.	Nei	Ja Bortsett frå området nord for Sognefjorden.	Nei	Nei
Mjuka konsonantar I norske dialektar blir dei harde konsonantane p, t og k etter vokal antatt med dei mjuke konsonantane b, d og g. Div. at p blir uttalt b, t blir uttalt d, k blir uttalt g. Dersom vil ein i desse dialektane seie åber for åber, slaud for slaud og tege for tege.	Nei	Ja På Agderkysten og det meste av Rogaland. Elles harde konsonantar.	Nei	Nei
Apokope Apokope vil seie at lydar eller stavingar - ofte e- - blir bort i slutten av eit ord. Det inneber at ein til dømes vil seie å lår (for å lår), å lår (for å lår), kan (for kan).	Nei	Nei	Ja	Ja På Trøndelag og i Setren.

I mål?

- Forklar med egne ord hva dialekt er.
- Gi minst tre døme på kjennetegn for din eigen dialekt. Bruk skjemaet på side 232.
- Bruk det du har lært i dette kapitlet, og opplysningar du kan finne i andre kjelder, og skriv ein fagartikkel omendingar til dialektar i Noreg i dag.
- Kva er bakgrunnen for at vi har to variantar av det offisielle skriftspråket norsk - bokmål og nynorsk?
- Kva er multimediet?
- Får vi det seie at samane er Noregs urfolk?
- Får kva måte har assamlingsspråkklassen til styresmaktane påverka samisk språk og kultur?
- Finn eit dikt av ein samisk forfattar i tekstsamlinga. Kva handlar diktet om? Fortel ein medeleve om motiv og tema i diktet.

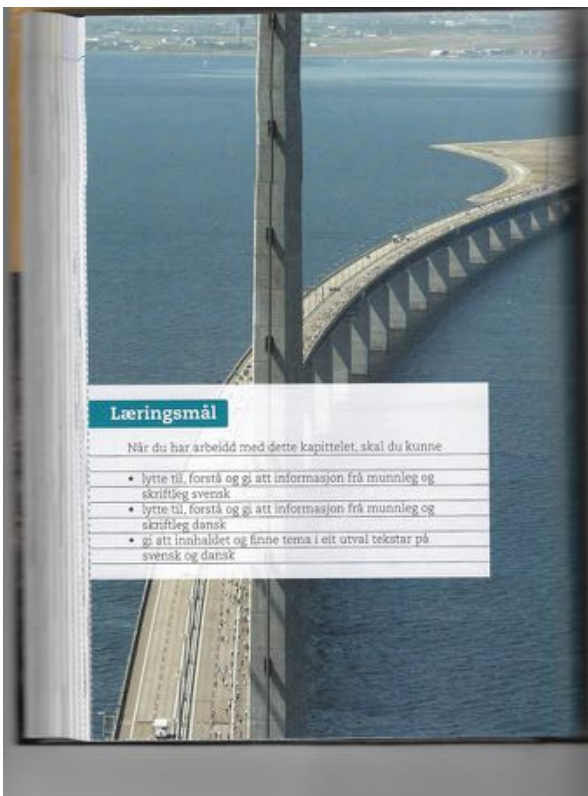

PÅ NETT
Føljende ressurser kan du finne desse ressursane til kapitlet:

- Læringsplattane
- Kapittelass
- Digitale oppgaver

www.lokus.no/tekstforbabe/

LES I TEKSTANE
• Finn Arthar Lindbergt. Pass opp Skavert-en ruller (over lenket: [Ett land](#)), side 264.
• Høi Anita Valberg. 565. Høi, side 425.
• Høi Siri. Spillet, side 428.
• Samiida Carita Elin. Fjell, side 429.

Læringsmål

Når du har arbeidd med dette kapitlet, skal du kunne

- lytte til, forstå og gi att informasjon frå munnleg og skriftleg svensk
- lytte til, forstå og gi att informasjon frå munnleg og skriftleg dansk
- gi att innhaldet og finne tema i eit utval tekstar på svensk og dansk

12 På svensk og dansk

I fabel 8 kunne du i kapitlet «Ei språkreise til vår eiga tid» lese at det nordiske språket var eit felles språk i Norden frå ca. år 200 til ca. år 700. Vi har ikkje så mange kjelder på dette språket, men vi veit frå runeinnskrifter at det var mange stavingar i enda. Norrett språk vart snakka og skriva i Noreg og på Island frå ca. år 700 til ca. år 1350. På ca. 1350 førte svartedauden til at mange av dei som kunne lese og skriva, døde. Denne tida førte til endringar i språket.

Etter kvart har busetnad og politikk i dei nordiske landa ført til at språka har vorte meir og meir ulike. I dag er det ikkje uvanleg at ein danske og ein svenske som vil kommunisere, eller over til engelsk for å forstå kvarandre best mogleg. Nordmenn forstår nabo språka sine betre enn både danskane og svenskarne.

Organisasjonar som Nordisk råd og Noedspilsk arbeider for å betre språkføretninga i Norden. Dei meiner at det er viktig for oss å ta vare på dei skandinaviske språka. I dei siste åra har dette mellom språka ført til nettsider der du kan øve deg på dansk og svensk, slik som nordog.no, nordisk nettcebook. I tillegg har vi fått filmar og TV-seriar der danske, svenske og norske skodespelarar snakkar sine egne språk, også når dei kommuniserer med kvarandre.

DEI ANDRE SPRÅKA I NORDEN
Finsk og samisk har ingen felles staver med dei andre nordiske språka. Det er i den finsk-ugriska og ikkje den germanske språkfamilien. Færøysk og islandsk har forandringar som ber til isen.

Å, spesielt i skriftspråket. Resultatet er at endringar og fornyingar i dag fortelle kvarandre godt, men at språka ikkje er samelege å forstå for svenskar, dansk og nordmenn.

FØR DU LES

En metafor er et sammenligning som der er et liknelse mellom to ting som er forskjellige. Hva kan det bety at et hjerte er som et solbrunt bær?

Ein song på to språk

Songen «Tusen bitar» vart opphavleg skriven på dansk av Anne Linnet, og seinare omsatt til svensk av Bjørn Afzelius. I Noreg er den svenske versjonen mest kjend.

DØMETEKST

Bjørn Afzelius: Tusen bitar

Månen: skyene

Det sags at over månen är himlen alltid blå
Men det kan va' svårt att tro när man inte ser den
Och det sägs att efter regnet kommer solen fram igen
Men det hjälper sällan de som har blivit våta

MENS DU LES
Kva betyr ordet «Det som er alltid blått for noget»?

För när vinnerna försvinner, eller kärleken tar slut
Ser man allt med lite andra ögon
Man övar sig, och långsamt blir man bättre på att se
Skillnad mellan sanningar och lögn

Allting kan gå itu, men ett hjärta kan gå i tusen bitar;
Säger du att du är min vän så är du kanske det

Det sägs att det finns alltid nånting bra i det som sker
Och tron är ofta den som ger oss styrka
Ja, man säger mycket, men man vet så lite om sig själv
När ängesten och ensamheten kommer

För när vinnerna försvinner, eller kärleken tar slut
Ser man allt med lite andra ögon
Man övar sig, och långsamt blir man bättre på att se
Skillnad mellan sanningar och lögn

Allting kan gå itu, men mitt hjärta kan gå i tusen bitar;
Säger du att du är min vän så är du kanske det
Säger du att du är min vän så är du kanske det

DØMETEKST

Anne Linnet: Tusind Stykker

Man s'it at over skyerne er himlen altid blå
Det kan være svært at forstå når man ikke kan se den
Og man s'it at efter stormens pisken kommer solen frem
men det hjælper sjældent dem der er blevet våde

For når vinnerne forsvinder
og når livet er betyngt
ser man alt med ganske andre øjne
Man øver sig og bliver langsomt bedre til at se
og skelne mellem sandheder og løgne

MENS DU LES
Hva betyr ordet «Det som er alltid blått for noe?»

Man siger jo at det der sker er altid godt for noget
og troen har vi flest for at bruge den
Man s'it så meget, men ved så lidt når angsten tager fat
og sjælen marker illusioner beste

For når vinnerne forsvinder
og når livet er betyngt
ser man alt med ganske andre øjne
Man øver sig og bliver langsomt bedre til at se
og skelne mellem sandheder og løgne

Altting kan gå itu
et hjerte kan gå i tusind stykker
kaldte du mig for ven engang
Så er jeg her nok endnu

OPPGAVER

- Les songen på dansk og svensk, og svar på spørsmål.
 - Kva for ein versjon synes du er lettast å forstå? Grunngi svaret ditt.
 - Sjå på den svenske versjonen. Finn tre ord som blir skrivne same på norsk, og tre ord som blir skrivne ulikt.
 - I den danske omsjøfinga blir det songe om livet er betyngt. Korleis ville du ha omsatt dette til norsk?
- Gå saman med ein annan elev og les første strofe på to språk. Ein les på dansk og ein på svensk. Diskuter uttrykk om det er eit av språka som er vanskelegare å uttale enn det andre.
- Finns det svenske ordfamilia i den danske teksten, og skriv dei på dansk: «Over skyerne er himmelen alltid blå», «Så lange ein har trua, vil alt gå bra», «Det er ingenting som ikkje er godt for nokon».
- Lag ein tekstmessig med fire ruter for å forklare denne setninga: «Och det sägs att efter regnet kommer solen fram igen. Men det hjälper sällan de som har blivit våta.»
- Klar for ei utfordring? Skriv ein kort reflekterande tekst som byrjar med setninga: «Den danske og den svenske versjonen av «Tusen bitar» sluttar litt ulikt, men begge avslutningane er optimistiske.»

Svensk og dansk samaniikna med norsk

P Omskrive 40 prosent av oppgavene i Noreg har dansk, norsk eller svensk som morsmål. Litt over 25 prosent har svensk som morsmål, og i tillegg blir det snakka isländsk, farsysk og ei lang rekke minoritetsspråk.

Geografi og politikk er viktig for korleis eit språk utviklar seg. Sjølv om Sverige og Danmark ligg nær kvarandre, har dei stått mot kvarandre i mange konflikter gjennom historia. Når tilflytting til Frankrike og fransk språk i periodar har påverka både ord og grammatikk i det svenske språket, i dansk ser vi stor påverka frå engelsk og tysk.

Noreg ligg under Danmark i 400 år. Da var det dansk skriftspråk som rådde i Noreg. Etter at sambandet vart oppløyst, vart bokmål forma med utgangspunkt i dansk. Bokmål liknar derfor mykje på den danske skriftspråket, mens nynorsk faktisk har fleire likkapstrøk med svensk skriftspråk. Likevel er nok skriftleg dansk lettere å forstå for oss enn skriftleg svensk. Når vi skal lytte til språka, vil nok svensk talemlil vere enklare å forstå enn dansk for dei fleste av oss.

Skrivemåten i svensk og dansk

I dømetekstane såg vi at det er lett å sjå forskjell på skriftleg dansk og skriftleg svensk. Hovudgrunnen til dette er vokalane å og ö i svensk. I svensk skrivt ein desantant-«och»-og-«sja»-der ein på norsk og dansk skrivt «og»-og-«sja»/«eg».

L LIKSKAPAR I SKRIFTSPRÅKET: SVENSK OG NYNORSK
Svenske substantiv endar på -en/«et» eller -er/«et». Nynorske substantiv endar på -a.

P LIKSKAPAR I SKRIFTSPRÅKET: DANSK OG BOKMÅL
I dansk har å endingar. Dansk liknar særlig på konsonantvise bokmål, fordi det ikkje finst hyljane i substantiva.

Uttale i svensk og dansk: Kva dialektane har å seie

I Noreg brukar vi dialekt i Stortinget, i radio og i TV. Det inneber at vi som veks opp i Noreg i dag, høyrer ulike dialektar og lærer oss å forstå dei. At vi er vane med å høyre ulike språkvarianter, gjer at vi lettare forstår nabo-språka våre òg.

Både i Danmark og Sverige har dei vore einige om ein standardisert talemlil som skal brukast i offentlege samanhengar, såkalla «riksdansk»-og-«riksvensk». Dialektane har vorte oppfatta som litt mindreverdige, og ikkje bra nok til å brukast i politikkem og i media.

Mange danske og svenske dialektar har endra seg og vorte meir like dette standardiserte språket. I det siste åra har det vorte meir oppøken av å ta vare på dialektane også i Sverige og Danmark, men i Danmark reknar forskarane med at mange av dialektane har forsvunne.

P RIKSDANSK OG RIKSVENSK
Riksdansk er eit talemlil som ber utgangspunkt i friere bymål frå dei største danske byane og i riksspråket. Det blir undervist i dette talemlilet i skulen.
Riksvensk er eit talemlil som ber utgangspunkt i nordiske dialektar og i riksspråket. Det blir undervist i dette talemlilet i skulen.

OPPGAVER

- Finns det kva flest mogleg av desse norske substantiva heiter på svensk og dansk: busskule, bungebar, bonde, gøtten, jente, jule, jess, brus, ferie, vindauge, allstrol, stasjon. Ut kva desse svenske substantiva betyr på norsk: jerdgubbe, nytteløst, smøglø, stasjon. Ut kva desse danske substantiva betyr på norsk: vindspand, knallert, fua.
- Finns ut kva Dansk Duck og vennerne hans heiter på svensk og dansk.
- Nemn tre likskapar i skrivemåten på dansk og svensk med utgangspunkt i dømetekstane.
 - Kva for eit av skriftspråka liknar mest på hovudmålet ditt? Vis med tre døme.
- Klar for ei utfordring? Omskriv «Tusen bitar» til nynorsk.

TENK OVER
Hvordan er de språkbruket her ved «falske venner» som heter på dette fenomenet?

«Falske venner»

Ganske mange ord blir skrivne like eller nesten like i to av dei tre språka, eller i alle tre. Sjølv om orda blir skrivne like, kan tydingane vere sålike, noko som kan føre til misforståingar. Mange nordmenn har opplevd å få eit svenskt svar når dei har bestilt hotellrom i Danmark, og snart om frukost er inkludert i prisen. «Frukost» på dansk betyr nemlig det same som «lunsj» på norsk og «lunch» på svensk. Dei fleste måltider på dagen heiter «morgentid» på dansk.

Når orda blir skrivne og uttala omtrent like, men betyr ulike ting på ulike språk, kallar vi dei «falske venner». Verba å kunn, å måtte og å skulle er slike «falske venner» i norsk, svensk og dansk. Dermed du seier til ein danske at han eller ho «må» kome på besøk til deg, forståst det som om det er noko som er mogleg, ikkje ei plikt. «Må» på dansk betyr nemlig det same som «kan» på norsk.

Skilsmis er eit talkshow som blir vist i Sverige og Norge. Programledaren snakkar sjølv sjølv norsk, men viser også spørsmål kan sjølv at dei ikkje skal bli misforståingar på grunn av «falske venner».

VERBA Å KUNNE, Å SKULLE, Å MÅTTE

Verb	Norsk	Svensk	Dansk
Å kunne	Å klare eller ha høve til	Å klar eller ha høve til	Å klare
Å skulle	Å gjere noko i hærda eller vere nøyd til	Å gjere noko i hærda eller vere nøyd til	Å gjere noko i hærda
Å måtte	Å vere nøyd til	Å vere nøyd til	Å ha høve til

OPPGAVER

10 a) Skriv av skjemaet under. Bruk ordet på Internett og fylt ut kva orda betyr i dei tre språka.

11 Tenk deg at du skal reise til Danmark. Lag eit lista ordliste med ti ord du kan ha med deg på reise, for å unngå misforståingar. Finn orda i dette kapitlet, og i teksten *Sjoford* eller *bygd* i dansk-norsk ordliste på side 257 i leksarboka.

Ord	Betydning	Norsk	Svensk	Dansk
for				
med				
komme				
ford				
for				
gjøre				
for				
gjøre				
for				
gjøre				
for				
gjøre				
for				
gjøre				
for				
gjøre				

Meir om svensk

I svensk seier ein ofte «i» i slutten av ord, så som «godis» for godteri og «skidis» for skodespelar. Dette er ei form for folkespråk og «dang» som blir lite brukt i skrift, men mykje i munnleg svensk.

Svensk uttale

Nordmenn har sett og ser mykje svensk TV og film. Det er først i dei seinare åra at vi har byrja å leggje norsk tale på svenske filmar for barn, såkalla dubbing. Tidlegare vart alt vist med svensk tale og

norsk undertekst, noko som har ført til at mange nordmenn forstå svensk godt.

Mange nordmenn forstå og svenske dialektar ganske godt, og høyrer forskjell på ein svenske frå Stockholm og ein frå Skåne i Sør-Sverige. Ein skilning skarrar på r-ane og har mange diftongar i uttalen. Nordsvenske dialektar frå Nordland har òg ein uttale som er ganske lett å kjene att for mange nordmenn, med lang og tydeleg rulle-r og å-lyd mange stader der det i rikssvensk blir uttala a.

Den mest særmerkte bokstavsamansetjinga i svensk er nok «sj», der uttalen i rikssvensk er ein «luftlyd» der ein pressar luft mellom tungespiss og gane utan at dei er i berøring med kvarandre. Denne lyden finn vi i norsk eller dansk. Denne lyden finn vi i uttale av alle svenske ord som blir skrivne med *sj*, *sjk* og *stj*: *sjö* (sjø), *skjuta* (skytte), *stjärna* (stjerne).

Svensk skrift

Skriftleg svensk skill seg tydeleg frå norsk og dansk, mellom anna ved bruken av vokalanet å og ö. I alfabetet finn du å og ö etter ä, noko som er nyttig å vite dersom du skal leite etter ei svensk liste. Dersom du skal lese svensk, ber du vite at ö blir uttala noko midt mellom norsk e og a, mens

«Hemma» har hade samme färg som en morot och var färdig i två hårda flätter som stod rätt ut. Hemmas sista hade samma färg som en speckat liten potatis, och den var således prickig av flätter.»

ö blir uttala som ein norsk o, g blir i svensk ofte uttala som i, med unntaka av samansetjinga *ing*, der uttalen er som i norsk. Svensk bruka òg ðobbettkonsonant i andre ord enn vi gjer i norsk, slik som i *niff* og *att*.

Nynorsk og svensk har fleire ord som blir uttala og skrivne like, til dømes *djup* og *stok*.

OPPGAVER

12 a) Tenk deg på å uttale denne renga på svensk: «Du stöjduka sjönna skidets av spjutduka skina spjutdukskräpa på den tjunkande skippet Skarsjöns!»

13 Les teksten med utdrag og svar frå Lisaberg, sjå til høgre, og svar på desse spørsmåla:

a) Korleis kan ein selje seg sommarjobb på Lisaberg?

b) Når er ein gammal nok til å selje, og når er ein for gammel?

c) Korleis finn ein ut om det er ledige stillingar?

14 Kvar for ei utfordring? Tenk at du er person på 66 år, og prøv å skrive ein kort rekvid på svensk om sommarjobb på Lisaberg.

15 Skriv ned orda i teksten som har dobbelkonsonant i svensk, men der same ordet ikkje har det i norsk.

16 a) Gå saman to og to og framfar teksten frå «Folger och svar» som eit rollespel.

Folger och svar

Vår hustru blev följare och svar om en söka arbete på Lisaberg och om att arbeta på Lisaberg. Folger: Hur gammal måste jag vara för att få jobb på Lisaberg?

Svar: Grundkravet är att du måste vara minst 18 år för att få en anställning på Lisaberg. För tjänsten som ordningsvakt/mattvärd krävs en ålder på minst 25 år.

Folger: Jag är 66 år. Är jag för gammal för att arbeta som säkerhetsvakt på Lisaberg?

Svar: Nej! Vi söker personer medarbetare i alla åldrar och hoppas att fler i din ålder vill arbeta hos oss. Vi söker framförallt dig som är över 60 år som har varit i Sverige och vi tror att du som har hemmavarier har kunskaper i mycket glesare språk och språk glesare.

Folger: Hur gör jag för att söka jobb på Lisaberg?

Svar: När det finns lediga tjänster annonseras de på hemsidan och då finns även en ansökningsblankett tillgänglig på hemsidan. Lisaberg ser gärna att du använder denna ansökningsblankett och använder via webben, eftersom din ansökan då direkt hamnar i vårt databaserade rekryteringsystem.

Meir om dansk

Dei norske orda *gip*, *for* og *rik* blir skrivne *gå*, *fø* og *rig* på dansk. Dette er ikkje så vanskeleg å forstå når vi ser det i skrift, og det er slik desse orda blir uttala til dømes i dialektar på Sealandet. Når ein dansk person skal uttale desse orda, høyrst dei derimot veldig anneris ut, nesten som *grv*, *fås* og *rj*.

Dansk uttale

Ein dansk person som snakkar fort, kan vere vanskeleg å forstå. Mange av lydane høyrst veldig like ut i øyret til ein som er van med

å høyre norsk, der vokalene blir uttalt mer forskjellig fra kvarandre. Det kan dessuten høyrast ut som om ordet ikkje blir skiljebeg uttalt, men at den siste delen av mange ord manglar. I norsk er d og ofte stjerne i slutten av ord. I dansk har dei ofte stjerne bokstavar og/eller inne i ord, slik som nager, som blir uttalt nar.

Ein del høyrar i dansk uttale kan verke litt vanskelege om du ikkje har hørt mykje dansk. Det er særleg uttalen av vokaleane som er vans. Dansk har ikkje den norske lyden u, den blir uttalt som norsk å. Vokalen o kan variere: I orden hale kan o høyrast ut som norsk a.

Dansk skrift

For dei fleste er det enkelt å sjå at ein tekst er dansk. Finn du til dømes mange ord med *er* der du på norsk ville vente å finne *e*, er teksten sannsynlegvis dansk. Denne kan vere enda lere og felle, som på dansk blir skrivne *lære* og *felle*.

Norsk og svensk brukar nesten alltid p, t og k i ord, der dansk brukar å, d og g. Orda *pop*, *fat* og *rik* er like i norsk og svensk, men på dansk blir dei skrivne *gab*, *fæt* og *rig*.

I dansk kan du og finne stor i alle sine som ord. Det er pronomenet for 2. person fleirtal, og svarar til nynorsk «de».

► Atvareleg dansk kan vere vanskeleg å forstå for nordmenn. Mange seier dei oppfannar det same om danskane snakkar med eit par i hallene.

Den danske tellemåten

Tilika til komer til hundene er svært spennende i dansk enn i norsk og svensk. Skal du bli danskmark eller kjøpe norsk dansk, er det lurt å lære seg de danske tallet.

halvparten = 1/2
fem = 5
halvparten = 1/2
Når en uttaler tallet, ser en etvokale for første, midt- og mellom, så halter dermed vakte og halvparten.

OPPGAVER

- 17 Les teksten på trolldik under. Kva for nokre særtekk i teksten gjer at du kan sjå at teksten er dansk?
- 18 Dersom du får jobb som lærling i Tivoli: Kva forventningar kan du ha, og kva forventningar har arbeidsgjveren til deg?
- 19 Tivoli står det at Tivoli er ein arbeidsplass med «full knytt på». Ver kreativ og lag ei...

postende norsk omsetjing av dette uttrykket.

- 20 Skriv desse tala på dansk: 71, 61, 95, 57 og 88.
- 21 Bruk bokstave i kapitlet og i tekstsamlinga og omsett desse pronomena til dansk og svensk: eg, meg, du, deg, han, ho, vi, oss, de, det.

I Tivoli er det ca. 35 elever og lærlinge fordelt på forskjellige faggrupper. Vi vil gjerne ha mange flere, da vi mener utdanning er viktig, og vi forventer en halv side på et utvillig, så vi vil kan tilbyr en god utdanning for vores lærlinge og elever. Som elev eller lærling i Tivoli får du en utdanning på en arbeidsplass med fuld knytt på. Du kan forventer at få meget ansvar og mange udfordringer. Det er vigtigt for os, at du får prøvet mange forskellige opgaver i løbet...

af din elev/lærlingstid, så du er godt forberedt på et arbejdsliv efter din uddannelse er færdig. Vi sætter høje krav, individuelt mål for vores elever og lærlinge og følger op på dem, vi sætter. Dit første arbejde ved ansættelse, og der følger henholdsvis til dine ønsker, så du får mest muligt ud af din uddannelse. Vi forventer, at du som elev eller lærling i Tivoli tager et stort ansvar. Nager din uddannelse udfordring og altid yder alle bedste. Ligesom vi forventer, at du lever op til Tivolis servicekrav.

LIKSKAPAR I SKRIFTSPRÅKET: SVENSK OG NYNORSK

Mange substantiv ender på -er i ubeslitt form fleirtal. Mange ord ender på -a.

LIKSKAPAR I SKRIFTSPRÅKET: DANSK OG BOKMÅL

Få ord har a endingar. Dansk liker særlig på konservativ bokmål, fordi det ikke først følger i substantiv.

RIKSDANSK OG RIKSSVENSK

Riksdansk er ett talemål som tek utgangspunkt i fleire hundtå dei største danske byane og i østspidset. Det blir undervist i dette taleområdet i skulen. Rikssvensk er ett talemål som tek utgangspunkt i stockholmsdialekten og i østspidset. Det blir undervist i dette taleområdet i skulen.

VERBA Å KUNNE, Å SKULLE, Å MÅTTE

Verb	Norsk	Svensk	Dansk
Å kunne	å klare eller ha høve til	å klare eller ha høve til	å klare
Å skulle	å gjere noko i framtida eller vere nøyd til	å gjere noko i framtida eller vere nøyd til	å gjere noko i framtida
Å måtte	å vere nøyd til	å vere nøyd til	å ha høve til

Mål?

- 1. Hvilken set du forskjell på ein norsk, ein svensk og ein dansk tekst?
- 2. Hvilken likhet svensk og dansk på dei norske målfremene norsk og bokmål?
- 3. Hva er det set på ein har ett standardisert talemål?
- 4. Danmark og Sverige?
- 5. Hvorfor er titt fra vi berre i svensk?
- 6. Hvilken set ein med uttrykket «falske venner», og kan du gi dem på dette?

FINN I TEKSTENE

- Rudi Lillertsen: Småord skaper trobbel i dansk-norsk etterskap, side 327
- 300 Dagemaal: At Ålder ett bein, side 319
- Kim Fugle Aakvise: Sætre, side 326

PÅ NETT

- På elevenettstaden kan du finne desse ressursane til kapitlet:
 - Læringsoppgavane
 - Kapittelquiz
 - Digitale oppgaver
- www.lokus.no/dn/lokusfabel/